

M. FETHULLAH GÜLEN HOCAEFENDİ

HAYATINDAN KESİTLER

tr.fgulen.com

Hayatından Kesitler

Fethullah Gülen, kendi ifadesiyle 'hayatında hiç fırtına eksik olmayan' dolu dolu bir hayat yaşıadı. Basitçe hazırlanmış hayat kronolojisi bile insanı şaşırtacak bir çok hadiseyi bize göstermekte. Bu bölümde Fethullah Gülen'in kendi dilinden bu fırtınalı hayatına ait bazı kesitleri okuyacaksınız.

İslâm Anadolu'ya Ahlat'tan Girdi

Ahlat, Türk-İslâm tarihinin dibâcesidir. O, doğudan İç Anadolu'ya ve batıya geçişte sanki bir köprü gibidir. Umumi bir geçit üzerinde olması ve lacivert bir gözü andıran Van Gölü'nün çevresinde siyah bir kaş gibi durması Ahlat'a ayrı bir câzibe, ayrı bir güzellik verir. Onun içindir ki, büyüklü küçüklü nice devletler bu dilbere sahip olmak istemiş ve Ahlat çeşitli devletlerin elinde el değiştirip durmuştur. Ancak Ahlat Müslüman Türk'ün eline geçtikten sonra mutludur. Zira şu anda Ahlat'ın gözbebeğinde Müslüman Türk'ün tarihi ve bu tarihin simgesi durumundaki mimarisi bir sevinç kıvılcımı halinde parıldayıp durmaktadır. Van Gölünün büyüleyici güzelliği, Ahlat'la efsane hâline gelir ve Ahlat'a ilk gelen kendini yaşıyan bir efsaneye girmiş zanneder.

Ahlat'ta zaman yekpâredir; ancak hep mazidir. Orada hayat yaşanmaz, sadece hatırlanır. Ahlat, mazi oluşunu bir iffet gibi korur. Hiçbir yenilik bu bekârete el uzatamaz, kem gözle bakamaz ve Ahlat'ı hâl yapamaz.

O, bu durumuyla ve bu konumuyla daima cazibeli ve daima güzeldir. Rahatlıkla söylenebilir ki, İstanbul'u topuyla, tüfeğiyle güç ve kuvvetiyle fetheden askerdir ve o askere kumanda eden Fatih'tir; fakat İstanbul'a ruh üfleyen ve onu bir Osmanlı şehri haline getiren daha doğrusu İstanbul'u, Bizans kültürünün elinden kurtarıp İslâmlaştıran, Türkleştiren Ahlat'tır. Çünkü İslâm bütün Anadolu'ya olduğu gibi İstanbul'a da bu kapıdan girmiştir. Ve oradan geçen bütün Türk boylarının iliklerine kadar İslâm Kültürü burada sinmiştir.

Ahlat, coğrafi yer itibariyle de diğer şark yörelerinden farklılık arz eder. O, gölün, insanın içine inşirah veren en güzide yerindedir. Bu coğrafi durum Ahlat insanına o kadar tesir etmiş veya Ahlat insanı bu coğrafi durumla o kadar bütünleşmiştir ki, ekseriyetle asabî ve müteheyyiç olan Şark insanına kıyasla Ahlat'ın insanı 'İnşirah Suresi' okur gibidir. İstikrarlı hareket Ahlat'ının mümeyyiz vasfıdır.

Ahlat'ta, masum bir zafer ihtirasının ışıktan izleri vardır. Bu izlerdir ki, her devrin ışık ordusunu kendine cezbetmiş ve onları dünya cennetinde bir müddet misafir ettikten sonra ebedî cenneti kazansınlar diye yola salıvermiştir. Saltukları, Oguzları Ahlat'a çeken bu cazibedir. Ancak Ahlat'ı bizler için ölümsüz bir belde yapan ve içimizde ona karşı bir medyuniyet duymaya bizi zorlayan

husus onun edâ ettiği ve tamamen ruhanî olan fonksiyonla ilgilidir. Ondan dolayıdır ki, 'Ruhaniyatlı Şehir' diye anılma hakkı Bursa'dan evvel Ahlat'ın hakkıdır.

Esasen Bitlis yöresi bütünüyle öyledir. Emevî ve Abbasî zulmünden kaçarak Arap Yarımadası'nı terk eden ve sığınacak bir yer arayan Ehl-i Beyt ve onları sevip destekleyenler ekseriyetle kendilerine sığınak ve melce olarak Bitlis ve yöresini tercih etmişlerdir.

İnsanlık tarihinin yaşadığı en büyük trajedilerden biridir Allah Resulünün ciğerpârelerine karşı işlenen utanç verici zulüm ve işkenceler... Beşeriyetin yüz akları diyebileceğimiz Fâtıma neslinin bu seçkin evlatlarının üzerinde, Emevî ve Abbasî zulmü kara bir bulut gibi çökmüştür. Değil onlardan bir ferd olmak, onları uzaktan seviyor olmak dahi, o devrin hışmına uğramaya yeterli bir sebeptir. Öyle ki, hutbelerde Ehl-i beyt'e sövmek ibadet kabul edilmektedir. Şekavet ve terörü devletin temsil ettiği bir zaman ve zeminde, dağlardaki vahşi hayvanlara rahmet okutacak hunharlıklar, o günün bu asil ve seçkin insanlarını öyle zorlar ki, onlar dağ başlarında ve yüksek tepelerde yaşamayı, böyle insanların arasında bulunmaya tercih ederler. Onlar için şehirden uzaklaşmak, yaşamak şansına adım adım yaklaşmak demektir. Onun için mümkün olduğu kadar uzaklara gitmeyi tercih etmektedirler. Ancak, Anadolu'da başka yerlere gitmeleri de mümkünken Bitlis ve civarının seçilmesi de manidardır.

Bilebildiğimiz kadarıyla ecdadınız Erzurum'a Ahlat'tan geldiler. Ahlat tarihi bir belde. Asırlarca Anadolu'ya geçiş yapan Türk'lere konaklık yapmış. Bir yönüyle Selçuklu'yu ve Osmanlı'yı ilk defa o misafir etmiş. Bu tarihi misyonu itibarıyla Ahlat'ı değerlendirir misiniz?

'Bitlis yöresinin seçilmesi kaderin garip bir cilvesidir. Geylânilerin ve diğer tarikat kollarının burada zuhuru, ancak Selçukluların Anadolu'ya gelip yerleşmesinden sonra olmuştur. Kar-kış kalkmış, köhne Bizans hâkimiyeti bertaraf edilmiş, diğer taraftan da Emevî ve Abbasî zulmünden emin olunmuş ve bu seyyidler soyu, belli tarikatların içinde ve başında kar çiçekleri gibi açmaya başlamışlardır.

İşte Bitlis'e bakarken böyle bakmak lazım. Bir Bediüzzaman'ın, günümüzde dahi ulaşılması zor yerlerden zuhuru, yani o şecerenin, menbaından kalkıp oralara yerleşmesi katiyyen tesadüfî değildir. Hizan ve Nurs yaz aylarında bile zor varılan yerlerdir ki, bu nesil kaçabildiğince kaçmış ve saklanabildiğince saklanmış ve orada bir potansiyel meydana getirmiştir.

Meseleyi bir başka açıdan düşünecek olursanız: İslâm'a yeni açılan bir millet, Hicrî 5 ve 6. asırda kitleler halinde İslâm'a girmiştir. Bunlar, âdâb, ahlâk ve kültür adına ve İslâmî akide hesabına takviyeye ihtiyacı olan insanlardır. Selçuklular, Saltuklar, Karamanlar ve Anadolu'ya yerleşen bütün Oğuz boyları, dediğimiz hususlarda desteklenmelidir ki, İslâm adına yapacakları fetihler istenilen keyfiyeti daima koruyabilsin.

Sâdât ve onların sempatizanları, dine cibilli olarak bağlıdırlar. Adeta bu yöre 'Mülteka'l Bahreyn' olmuş. Yani, esas devletteki gücü temsil eden Türk boyları ile İslâmî ruhu bütün hakikatıyla temsil eden mânâ ve hakikat erleri sâdât birleşerek bir derya meydana getirmişler. Ve fizikî olarak bu deryayı Van Gölü temsil etmektedir.

Bu iki deryanın birleşmesi Türk tarih yazarlarınca da çok önemli görülmektedir. Mesela, Fuad Köprülü, Ortadoğuda, Uzakdoğuda yeni Türk tekevvünlerini anlatırken bunların arkasında hep böyle mânâ erlerinin bulunduğu bahseder.

Anadolu'da, Türk boyunun edâ edeceği nice fonksiyonlar vardır. Denilebilir ki, Türk boyları için tarihindeki geçmiş dirilişlerinin yanında İslâm'la yeniden dirilişe erme, İslâm'ın en yakını sayılan Ehl-i Beyt'le olmuştur. Buna bir manada telkih de denebilir. Sanki Bitlis ve özellikle Ahlat, o aşılmaz dağ ve vadilerini, Ehl-i Beyt düşmanlarına karşı bir silah gibi kullanmış; ve zulümden kaçan veya İslâm'la bütünleşen bütün mânâ erlerine de bağrını, sinisini alabildiğine açmış ve onları koruma altına almıştır. Bitlis ve yöresi, mânâ adına öyle münbit bir toprağa sahiptir ki, Anadolu'yu ı ışık hüzmeleriyle yönlerdirecek bütün seçkin insanlar burada yetişmiş, boy atmış ve dal-budak salmıştır.

Saltuklar, Ahlat'ta uzun müddet kaldıktan sonra Hasankale'ye gelir yerleşirler. Bu da enteresandır. Bu yönüyle Bitlis, Ahlat ikinci firar yeri denebilir. Burası İslâm'ın hameleleri için bir sığınaktır ve bu sığınak kendinden beklenen fonksiyonu hakkıyla edâ etmiştir.

Bitlis'i derinlemesine tetkik edip incelediğiniz zaman ne kadar antik eseri bağrında sakladığını görürsünüz. O dağların arasında sıkışmış bu küçücük şehir, ihtiva ettiği eserler itibariyle batıda payitahtlık yapmış nice büyük şehirlere denktir.

Değişik dönemlerde İslâm Kültür ve Medeniyetine beşiklik yapması itibariyle de bu yörenin kendine göre bir ağırlığı vardır. Ve Ahlat, istihale görmüş, yani İslâm'laşmış hâliyle, Cenâb-ı Hakk'ın O'nun mâhiyetine koyduğu bir kısım esasl

nüvelere teşne bulunmaktadır.

Ahlat için söylenebilecek diğer önemli nokta da şudur:

Nasıl doğuda Malazgirt bir başlangıç ve mukaddimedir. Selçuklular, Malazgirt'i fethettikten sonradır ki, ayaklarını yere basarlar ve senelerce yine bir Türk yurdu olan Anadolu'yu istismar eden köhne Bizansla hesaplaşırlar. Öyle de Güneydoğu'dan gelen Türk boyları için de Ahlat aynı durumdadır. Ahlat, şarktan Anadolu'ya açılan bir kapıdır ve şarktan çok Anadolu'dan sayılmalıdır.. Tabii ki bütün bu söylediklerimiz, coğrafi konum itibariyledir. Yoksa şarkıyla garbıyla vatan bizim için bölünmez bir bütündür.'

Erzurum Hayatından

Ecdadınızın böyle bir beldeyi terk edip Erzurum'a gelmelerinin sebebi nedir?

Bizim sülale bir nâmus meselesi yüzünden karşı tarafla silahlı çatışmaya girer. Halil Dedem'in kız kardeşi kaçırılmıştır. Vuruşma esnasında karşı taraftan biri ölür. Ve devlet meseleye el kor. Halil Dedem çok suçlu görülmez ki, sadece sürgün edilir. Önce Hasankale'ye sonra da Korucuk Köyüne yerleşir.

Halil Dedem, hep Ahlat'a geri dönme düşüncesiyle yaşamıştır. Onun içindir ki, Ahlat'taki mal varlığına dokunmamış, sadece taşınabilir mallarıyla bu sürgün edildiği Hasankale'ye oradan da Korucuk'a gelmiştir. Ancak hiçbirine bir daha Ahlat'a dönmek nasip olmayacaktır.

Halil Dedem'in çocukları buradaki gayr-i menkulleri 80 bin altına satarlar ve aralarında paylaşırlar..

Korucuk bugün de 70-80 hanelik bir köydür. Bu hanelerden en az ellisi bizimle akrabadır. Köy günümüzde bakımsızdır. O eski, mamur ve zümrüt yeşili köyden bugün eser kalmamıştır. Bağrında bir kudsî emanet gibi sakladığı büyüklerin mezarları istisna edilecek olursa, köyde eski ruh saffetinin ve iman heyecanının da olduğu söylenemez.

Dedeniz hakkında neler biliyorsunuz? Onları hayat hikayeleriyle anlatır mısınız?

Halil Dedemin oğlu Hurşid Ağa'nın iki oğlu vardır. Bunlardan biri Süleyman Efendi, ikincisi, Molla Ahmed'tir. Molla Ahmed benim dedemin babasıdır. İlim ve takvasıyla temayüz etmiş müstesna bir insandı. Hayatının son otuz senesinde ayağını uzatıp yatmamış, daha doğrusu sırtı yatak yüzü görmemiştir. Denildiğine göre uykunun ağır bastığı anlarda sağ elini alnına koyar ve biraz kestirir. İşte onun bütün uykusu, alnı eline dayalı bu kestirmeden ibarettir. Vaktinin diğer kısmını hep çalışarak ve ibadet ederek geçirir. Pehlivan yapılı, uzun boylu mehabet dolu fizikî görünümünün yanında onun bu surete denk bir de sîreti ve ruhî yapısı vardır. Riyazatı ömrü boyunca terk etmemiştir. Onu tanıyanlar, günde bir-kaç zeytinle iktifa ettiğini söylemektedirler.

O'nun zühd ve takvası dillere destandır. Çünkü o varlık içinde bir zâhid hayatı yaşamıştır. Zira, babalarından kalan mirası iki kardeş pay ederken, altınları tas tas paylaşmışlardır. Teker teker saymak çok vakitlerini alacağı için böyle yapmışlardır. O devirlerde onların bu miras bölüşme keyfiyetleri de çok meşhur olmuş bir hâdisedir.

Süleyman Efendi, hep dünyaya açık yaşamış, her geçen gün malına mal katmış ve ticaret hayatına atılmış, muvaffak da olmuştur. O'nun evlat ve torunlarında da bu yön ağır basmıştır. Molla Ahmed ise tamamen bir ukba insanıdır. Tarlada çalışır, kitap okumaya düşkündür ve ibadetle meşgul olmayı hayatının gayesi hâline getirmiştir.

Babam, dedesinin bu davranışını biraz fazla bulur ve tenkid ederdi. Çünkü onu göre, Molla Ahmed kendisi yaşadığı ölçüde, evlatlarının dini hayatı hususunda hassas davranmamıştır. Babamın dedesini gördüğünü zannetmiyorum. Sanırım o da başkalarından duyduğu kadarıyla O'nu tanıyordu.

Dedem Şamil Ağa'nın babasına benzer yönleri vardı. O da bir ukba adamı gibiydi. En şiddetli dönemlerde bile sarıksız gezdiğini görmedim. Sarığını Osman Gazi Hazretleri gibi sarardı.

Çok ciddi bir insandı. Belki tebessüm ettiğini görmüş olabilirim, hatırlamıyorum, fakat güldüğünü hiç görmedim. Onun bu ciddiyet ve vakarı köy halkının üzerinde bir mehabet ve korku tesiri yapardı. Bütün köylü ondan korkar aynı zamanda ona çok ciddi saygı duyarlardı.

Dedemin hakiki ulemaya çok saygısı vardı. Fakat bir dönemde meşayihin su-i istimali karşısında o mücerred mantık ve mücerred düşünce sahibi dedemde meşayihin yiyen içen kısmına ciddi bir antipati uyanmıştı. Fakat yine de çoğu meşayihe bir şey demezdi. O, gerçek veliyi babası Molla Ahmed'in şahsında görmüş, tanımıştı. Molla Ahmed ki, yemez içmez, kimseden hediye dahi kabul etmez, sabahlara kadar namaz kılar, bir zeytinle yetinir, günlerinin çoğunu oruçlu geçirirdi. İşte dedeme göre velinin tarifi buydu.

O bu tarifin dışında kalanları meşayıhtan kabul etmez ve 'Bunlar şeyh değil pilavcı takımı' derdi.

Kendi çevresinden olup da kabullendiği insanlar da vardı. Mesela, Korucuk Köyünde otuz-kırk sene imamlık yapmış, sâdâttan olma ihtimali olan Mehmed Efendi adındaki zât bunlardandı. Hatta dedem bu zât ile ilgili olarak şöyle bir hadise anlatmıştı:

'Cihan Harbinden evvel çok şiddetli bir zelzele olmuştu. Köyde yıkılmadık bina kalmamıştı. Herkes harman yerinde yatıyor, evlerine gidemiyordu. Halbuki kış bastırmış ve kar da yağmıştı. Bir gün ben de harmana gidiyordum. Karşıma Mehmed Efendi çıktı. Bana 'Şamil Ağa! Nereye gidiyorsun?' diye sordu. 'Harmana' diye cevap verdim. 'Git evinde yat! Bir tek taş dahi düşerse getir onu benim kafama çal' dedi. 'Hoca niye?' dedim. Bana şunları söyledi:

'Bu gece bu köye Fahri Kainat Efendimiz geldi. Arkasında Raşid Halifeler vardı. Hz. Ali'nin elinde ise bir çok kazık bulunuyordu. Ben hemen koştum ve yanlarına vardım. Efendimiz bana dönerek:

'Molla Muhammed! Bu köy senin mi?' diye sordu. Ben de 'Evet ya Rasulallah! Benimdir.' dedim. Bunun üzerine Fahri Kainat Efendimiz Hz. Ali'ye döndü ve 'Ya Ali! Bu köye de bir kazık çak, bir daha bu köy sallanmasın!' dedi. O da elindeki kazıklardan birini ovaya çaktı..'

Dedem bu hadiseyi çok defa anlatmıştı. Her defasında da 'İşte mânâya açık, ruh insanı bir tek şahıs var. O da Mehmed Efendi'dir.' derdi.

Yani, dedemin mânâya inanmama gibi bir durumu yoktu. Fakat babasında gördüğü gerçek mânâ eri olma gibi durumu başkalarında göremediğinden veya onları babası ölçüsünde bulamadığından itimadında bir sarsılma vardı.

Dedem, babam ölçüsünde olmasa bile, Vehbi Efendi'yi de takdir ederdi. En azından başkaları için söylediği o yukarıdaki cümleyi Vehbi Efendi için söylemezdi.

Şamil Dedemde feveran derecesinde bir Ermeni ve Rus düşmanlığı vardı. Bütün Ermeni ve Rusları doğrasa ondaki bu feveran dinmezdi. Gaddar görünürdü. Güldüğünü gören olmadığı gibi ağladığını da gören olmamıştı. Sadece bir defa ağladığını gördüm:

Babam Alvar Köyü'ne imam olunca ailece biz de yanında gittik. Ben sekiz dokuz yaşlarındaydım. Aradan bir hafta kadar bir müddet geçmişti ki, babam beni köye gendirdi. 'Git bizim bahçedeki kavaklardan getir de evin önüne dikelim.' dedi. Köy burnumda tütüyordu. Uçarak gittim. Öyle sevinçliydim. Bahçede dedemi gördüm. O da beni görmüştü. Yanıma geldi. Beni bağrına bastı. Sonra da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bana bu ağlayış bir dağın ırgalanması gibi gelmişti. Hayret etmiştim. Demek ki, Şamil dedem de ağlıyordu. Hayretim geçince ben de ağlamaya başladım. Bu arada dedemin dudaklarından dökülen şu mısraları da hayatım boyunca hiç unutmadım. Hem

ağlıyor hem de:

**'Gitti gül gitti bülbül
İster ağla ister gül.'**

diyordu.

Dedem gerek bana gerekse diğer torunlarına karşı sevgisini açıkca belli etmezdi. Demek bana sarılıp ağladığında bütün tahammül cidarlarını zorlamış, fakat hepsi bir bir yıkılınca boynuma sarılıp ağlamıştı. Sert bir insandı. O'nun için ondan gelen küçük bir iltifat bizler adına unutulmaz bir mazhariyet oluyordu. Bazan bizi dövdüğü de olurdu. Hattâ babamı dahi dövdüğünü hatırlıyorum. şu kadar var ki, torunları arasında bana karşı ayrı bir alâka duyduğunu hissettirirdi. Çünkü, beni iki- defa hafifçe sevmişti. Ve onun bu iltifatları beni onunla öyle btnleştirdi ki, dedemden ayrı bir dünyayı düşünemez hale geldim. O benim için, saygı duyulması gereken bir âbide şahsiyetti...

şamil Dedem'le İlgili Hatıra

şamil Dedem'la alakalı olarak unutamadığım bir hatıram da şudur:

1968 senesinde, Kestane Pazarında bulunuyordum. Hacca gidememek, Ravza-i Tahire'ye yüz srememek benim için hicranların en ızdırap vericisiydi. O güne kadar niceleri hacca giderken hep onları gıpta ile seyretmiş ve bazan da tanıdıklarımın eline bir nâme tutuşturup bunu parmaklıkların arasından içeriye atmasını söylemiştim. Çünkü dayanamayacağım ölçüde özlemiştim. Ama imkanım olmadığı için de gidemiyordum. İim cayır cayır yanıyordu. Bazan kalbim duracak hale geliyordu. Hasretimi bir iki satırlık mektupla dile getirmeye çalışıyor ve Allah Rasulünün hayatta olacağı mülahazasıyla mektubumu ona gönderiyordum. Belki bana bir vesile eliyle uzanır ve beni de huzuruna kabul eder, diye mitleniyordum.

O sene, şimdi ismini hatırlayamayacağım talebelerden biri (Büyük İhtimalle İbrahim alışkan olabilir) bana: 'Hocam hacca gitmeyi düşünmüyor musunuz?' dedi. Yarama yle bir tuz basmıştı ki dayanılacak gibi değildi. 'Ben kim, oraları kim?' dedim ve ağlayarak sınıfı terkettim. Müdür odasında başımı masaya dayadım ve duygularımı masanın camına döktüm. Zaten camın altında Ravza-i Tahireye ait çeşitli resimler bulunuyordu. Ben de hicranımı doğrudan oraya anlatıyordum.

Aradan kaç saat geçti bilmiyorum. Bildiğim ve hatırladığım göz yaşlarımın

bir türlü dinmek bilmeyişiydi. Ben bu vaziyette otururken idareci arkadaşlardan biri içeriye girdi ve 'Hocam, sizi telefonda istiyorlar' dedi. 'Kim' diye sordum. 'Galiba Lutfi Doğan' cevabını verdi. Lutfi Doğan o sırada Diyanet İşleri Reis Muaviniydi. Reislğe o vekalet ediyordu. Hemen telefona koştum. Karşıda hakikaten Lutfi Doğan vardı ve o tatlı, yumuşak sesiyle bana hitaben şöyle diyordu:

'Arkadaşlarla kararlaştırdık, bu sene, hacıların durumunu kontrol için Diyanet adına üç kişiyi hacca göndereceğiz. Biri Denizli Müftüsü İbrahim Değirmenci, İkincisi Eskişehir Müftüsü Ahmed Baltacı, üçüncüsü de siz.'

O sene Diyanet adına hacca gitme işi ilk defa oluyordu. Kendimi bir ara rüyada zannettim. Biraz evvelki hicranım neydi, şimdi neler duyuyordum..

Hemen Ankara'ya gidip muameleleri tamamladım. Orada anladım ki, bu mizansenî Yaşar Hocaefendi (Tunagür) hazırlamış. Ona da çok dua ettim.

Gittiğim bu ilk Hacc, benim için çok bereketli oldu. Tabiiki Cenab-ı Hakk'ın rızası ölçüsünü bilemem. Fakat iç alemim itibariyle bu hacdan çok istifade ettim.

Bir-iki defanın dışında Beytullah'tan hiç ayrılmadım. Gece gündüz orada kalıyor, sadece abdest almaya çıkıyordum. Açlığım dayanılamayacak dereceye varırsa hurma veya bisküvit gibi şeylerle açlığımı yatıştırıyor ve yine ibadetime devam ediyordum. Her gün üç umre yapıyordum. Tabii ki o sırada gençlik de var. Buna güç yetirebiliyordum.

6-7 yaşlarındaydım. Tren, köyün hemen yakınından geçerdî. Bir defasında binmek için atladığımda ayağımı boşa atmış olmalıyım ki, yüzüm üstü düştüm. Alnımda bir yara açıldı. Sonra da, Allah rahmet eylesin, Nureddin amcam, 'ne işin vardı trenin yanında?' diye, beni bir güzel dövmüştü.

Nûreddin amcamdan dayak yemeğe ramak kaldığım bir olayı daha hatırlıyorum. Yine 6-7 yaşlarımda iken, 5-6 çocuk ellerinde sopalarla etrafımı aldılar. Ben de kendimi, otlardan yapılma kamçıvârî bir şeyle savunuyordum. Fakat onlar daha fazla vurup beni hırpalayınca, amcam bunu görmüş olacak ki, 'Sen, nasıl dövölürsün' diye üzerime yürüdü. Ben de kaçtım, sonra araya büyükannem mi girdi, öyle kurtulmuştum. Aile, böyle cedşâhî bir aile idi. Baba-anne, büyükbaba-büyükanne, amca-yenge hep beraber otururduk. 20 yaşında Edirne'ye geldim. Sonra askere gittim ve Erzurum'a ancak, İskenderun'da

askerde iken aldığım hava değişimi münasebetiyle 4 yıl sonra dönebildim. Bu arada, ailem köyden Erzurum'un içine taşınmıştı. Kale yanında, Kadioğlu Çıkmazı'nda anneme ait bir eve yerleşmişlerdi. Bana gelen mektuplardan aldığım o adrese vardığımda kapıyı annem açtı. 20 yaşında ayrılmış, 24 yaşında dönmüştüm. Annem, önce tanıyamadı, yüzüme baktı baktı, sonra, 'Sen, o musun, Fethullah mısın?' dedi. Bilâhare o evden de ayrıldık.

Babam, çocuklarının bir zenaat sahibi olmalarını isterdi. İsteddiği gibi oldu. Kardeşlerim matbaa işine girdiler ve bugün de devam ediyorlar. Hiç biri zengin olmadı. Kendi hallerinde hayatlarını sürdürüyorlar.

Efendimiz'den başlayarak sırasıyla Raşid Halifeler için umre yaptım. Benim gibi birinin yaptığı umre onlar namına olur mu olmaz mu bunu düşünmedim. Çünkü ben herşeyimi onlara borçluydum ve kendimi onlar için umre yapmaya mecbur hissediyordum. Bu mecburiyet hissinin zorlamasıyla cesaret ediyor ve yaptığım umrelerin sevabını onlara bağışlıyordum. Bu arada kendi yakınlarım için de umre yaptım. Başta Üstadım için sonra da annem, babam, ninem ve dedelerim için umre yaptım.

Enteresandır; Şamil Dedem için umre yaparken birden bire bende bir hal değişmesi oldu. Sâfâ ile Merve arasında gidip gelirken ayaklarım yerden kesiliyor ve ben, adeta havada uçuyordum. Vücudumdan raşeler dökülüyordu.

Her insanda olduğu gibi bende de bazen fevkaladeden haller olmuştur. Belki de bu gibi durumlar Efendimiz'in 'Lî zamânün' dediği hallerden biridir. O andaki konsantreyi ve kazanılan durumu başka zaman yakalamak mümkün olmaz. Müsbet manada beni çıldırtacak derecede yaşadığım haller vardır. Fakat Şamil Dedem için umre yaparken elde ettiğim durum bunların hepsinin üstünde ve ötesinde bir durumdur ve tarifi mümkün değildir.

O günü tarihiyle tespit ettim. Zaten unutmam mümkün değil. Daha sonra Erzurum'a geldiğimde Vâlidem gördüğü bir rüyasını anlattı. Şâmil Dedem'i, melekler gibi bulutlar üstünde yüzüyor görmüştü. Rüyanın görüldüğü tarih, aynen benim umre yaparken ayaklarımın yerden kesilip uçtuğum tarihi.

Rahmetli Ömer Kirazoğlu da bana yazdığı bir mektupta: 'Sizin için umre yaparken, Beytullah'ın kenarında birden bire başkalaştım.' demişti. Demek ki, bizzahr'ıl gayb yapılan tavaf ve umreler çok ciddi dualar nevindendir ki, Cenab-ı Hakk böyle bir hâl ihsan etmektedir.

İşte Şamil Dedemin bende unutmadığım böyle bir hatırası da vardır.

Bu hal niçin Şâmil Dedenizle ilgili umrede oldu?

'Bir yönüyle böyle bir hal yapıla n umrenin kabul edildiğini gösterir. Ben öyle bir kabule layık olmasam dahi, Rabbimin lütfu ve keremi çok engindir.

İkinci olarak, bu bir frekans mevzuudur. Ruh haleti itibariyle benim gönderme yaptığım bir yerde onun almacı bunu almaya müsaitmiş. İkimiz de aynı ruh halini paylaşıyormuşuz.

Üçüncüsü de, dışa karşı çok kapalı gibi duran dedem, torunlarından birine çok ciddi alaka duyuyormuş ve adeta her ikisi bir biriyle bütünleşiyorlarmış...'

Üzerinde Tesir Bırakanlar

Üzerinizde validenizin mi babanızın mı daha çok tesiri olmuştur? Ve çevrenizde size tesir eden başka kimler vardır?

'İkisinin de kendisine göre tesiri vardır. Bunlar gayr-i şuurî, gayr-i idrâkidir. Eğer bir tesirden bahsedilecekse, benim üzerimde büyükannemin (Münise Hanım) daha çok tesiri vardır.

Büyükannem, çok az konuşan ve hâliyle İslâm'ı bütününüyle aksettirmeye çalışan bir kadındı. Ağlayan, düşünen, büyüklere, ulemaya, meşâyıha saygı duyan müstesna bir durumu vardı. Bana karşı duyduğu alaka ve ilgi ise kelimelerle anlatılmayacak ölçüdeydi. Bütün beraberliğimiz müddetince bir defaya mahsus dahi bana kaşlarını çatıldığını hatırlamıyorum. Zaten tabiat itibarıyla çok yumuşaktı.

Babamın, anneme bir defa kızıldığını hatırlıyorum. Kaşlarını çatmış annemin üzerine yürüyecekti. Derhal büyükannem araya girdi ve 'Ramiz, sütümü-meğimi sana haram ederim.' dedi. Öyle melek gibi bir kadındı.

Tekrar ederek söyleyeyim ki, eğer üzerimde bir tesirden bahsedilecekse, ben babamdan annemden önce büyükannemi idrak ettim, onu tanıdım. O'nun öyle sessiz, durgun deryalar gibi derinliği benim üzerimde büyük bir tesir bıraktı. İnanmayı ve Allah'la irtibatı onda gördüm. Belki eskiden gülmüştür, mütebessim bir kadındı, ama ben, öyle kahkaha attığını hiç görmedim. Çok onurluydu.

İkinci olarak, babamın tesiri de az değildir. Babam dikkatli yaşardı. Namazlarına çok dikkat ederdi. Onun da gözü yaşlıydı. Vaktini hiç zayi etmezdi. Tarladan eve geldiğinde, ayağının çarığıyla, yemek hazırlanıncaya kadar, hemen bir kitap açar ve okurdu. Onda kitap okuma bir zevkti. Yolda gidip gelirken de ağzı boş durmaz, ya Kur'an okur ya da yeni ezberlediği Arapça veya Farsça bir beyti tekrar ederdi.

Ben Kaside-i Bürde'yi önüme alarak ezberlediğimi bilmem. O'nu babamın okuyuşlarından kaparak ezberlemişimdir. Diğer Farsça beyitleri de hep babamın vaazlarda okuduklarından ezberledim. Babam, her dakikasını mutlaka hayırlı ve bereketli bir işle dolduran ve düşünceye ehemmiyet veren bir insandı. Boş yaşamaya kapalıydı.

Nükteleri vardı; fakat bu nükteler onun kıvrak zekasından kaynaklanan nüktelerdi. O hep ciddiye âleminde dolaşır dururdu.

Babamı en iyi idrak ettiğim dönemlerde o otuz beş yaşlarındaydı. Onu başındaki sarığıyla tanıdım. Ve onu hiçbir zaman sarıksız görmedim.

Babam Kur'an'ı otuz yaşlarında öğrenmiş. Doğum tarihi 1905 olduğuna göre, o boş dönemleri idrak etmiş ve boş dönemlerde yetişmiş. Bir de muhâceretler, gitme-gelme derken okuma yazma dönemi geçmiş. Zaten sonra da harf inkılabı oldu ve latin harfleri geldi.

Gayretliydi. Okuma-yazmayı kendi şahsi gayretleriyle öğrenmişti. Askerde de başkalarına okuma yazma öğretmek üzere çavuş yapılmış. O dönemler, hususiyle bazı yerlerde Türk toplumunun askıya alındığı, boşluğa salındığı dönemlerdir. O dönemde hemen hemen mükemmel yetişen hiç kimse yok gibidir. Ancak babamın bir yönü vardı ki, şayan-ı takdirdi. O da ulema ve meşâyih çok sevmesiydi. İsterdi ki, her gün ev dolsun, evde mutlaka bir misafir bulunsun. Zaten evde, hemen her gün misafir eksik olmazdı.

Her evde, şarka mahsus olmak üzere, ahır ve han odaları vardır. Yani odanın birinde atlar bulunurdu. Diğer oda da bunun tabii sıcaklığı ile ısınır ki, burası da oturma odası olarak kullanılırdı. Bazan soba kurulduğu da olurdu. Fakat, bizim ocak dediğimiz şöminelerin kullanılması daha çoktu. Kahvedanlık, cezve ve fincanlar, daima ocağın kenarında hazır bulunurdu. Gelen misafirler, hemen gideceklerse, en azından onlara bir kahve yapılırdı. Hele kış geceleri -ki Erzurum'da dokuz ay kış olur- bu odalar dolar dolaş boşalırdı.

Meşâyih ve ulema bizim evde apayrı bir alaka görürdü. Evimize sık sık gelenler arasında Alvarlı Mehmet Lütfi Efendi, onun kardeşi Vehbi Efendi; Taği şeyhlerinden Sırrı Efendi, Şehâbeddin Efendi gibi çevrenin en maruf, tanınmış ve sevilen insanları vardı.

Hocalar da gelirdi. Evimizin onlarla da ciddi bir münasebeti vardı. Hatta imam evleri bize ait arsalar üzerine yapılmıştı. Ve bizim ahırda, ağzı hayvanın kısıyla kapatılan bir delik bulunurdu. Oradan imamın evine geçilirdi. Kur'an öğrenmenin ve öğretmenin yasak olduğu o ceberut dönemlerinde bizim bu ahır çok ciddi hizmetler görmüştü.

Ben dört veya beş yaşlarındaydım. Evimize, herkesin hürmet ettiği, iyi molladır, dediği Halil Efendi Hoca namında bir zat gelmişti. Babam onun dizinin dibinden hiç ayrılmazdı. İhtimal babam Kur'an okumayı ondan öğrenmişti.

Kıraatı daha sonra Süleyman Efendi adında bir zattan öğrendiğini hatırlıyorum.

Halil Hoca, Korucuk'tan ayrılıp Maslahat köyüne gidince babam da yanında gitti. Biz iki sene kış aylarında babasız yetim gibi kaldık. Babam bu iki sene zarfında Arapça ve Farsça okudu ve ilmini ilerletti. İlme karşı çok şiddetli merakı vardı. Babamın bu durumunun benim üzerimde de tesiri büyük oldu. Onun o yaşta ilim adına katlandıkları âdeta beni de olgunlaştırdı. Ben çocukluk ve gençlik dönemlerimde, hiçbir zaman kendi emsalim ve yaşıtlarımla oturup çocukluk ve gençlik yapmadım. Daima büyüklerle beraber oturma ve onların anlattıklarını dinleme bende bir ahlak haline geldi. Bunda da şüphesiz babamın çok büyük tesiri oldu. O sohbetlerde göz ve kulak doldurucu şeyler anlatılırdı. Bilhassa Alvar İmamı'nın sohbetlerine doyum olmazdı. Belki anlatılanları bütünüyle anlayamazdım, fakat hepsinin hafızamda kaldığını söyleyebilirim. Çünkü sonradan gelir dinlediklerimi satır satır, anneme, büyükanneme ve amcalarımın hanımlarına anlatırdım. Bu bana apayrı bir zevk verirdi.

Evimize gelip kalan hocalardan biri de Harun Efendi idi. Bu zat Karadeniz yöresinden alim ve takva bir insandı. Evimizde o kadar alaka görmüş ve bu alaka onu o derece memnun etmiş ki, evine döndüğünde hep bizden bahsetmiş..Seneler sonra Erzurum'lu Salih Efendi yanında birisiyle gelmiş ve o şahsa beni göstererek, 'Bu senin babanı misafir eden Ramiz Efendi'nin oğludur' demiş ve beni öyle tanıtmıştı. Oğlu da babasının bizi nasıl sitayişle anlattığını söylemiş ve o devreye ait bu hatıra bir dostluğun daha kurulmasına sebep olmuştu..

Babam çok terbiyeli bir insandı. Hatta bir gün Mehmet Kırkıncı Hoca'nın bana şöyle dediğini hatırlıyorum. Babamı kastederek şöyle demişti: 'Hayret ediyorum bu adama! Bir köyde yetişmesine rağmen enderun terbiyesi almış bir asilzade gibi terbiyeli insan. Nerede nasıl ve ne ölçüde konuşulur; bunu bilmek hakikaten apayrı bir ahlak ve terbiye ister..'

Babamın kıvrak bir zekası vardı. Hafızası da çok kuvvetliydi. Otuz beş yaşından sonra kendini bir ilim adamı gibi yetiştirebilmesi bunu gösteriyor.

Hafızlık yaptığım sıralarda, beni teşvik için oturur benimle beraber o günkü dersi ezberlerdi. Ben onun bu davranışından ayrı bir enerji alır ve ezberimi ondan evvel yapmaya çalışırdım.

Sohbetlerini mutlaka, ya birinden duyduğu ya da kendi bulduğu bir nükteyle süslerdi. Bu da onun ince bir zekaya sahip olduğunu ispat ediyordu.

Onun bana tesir eden yönlerinden biri da asla bizlerle perdeyi yırtmaması; ister sevgisinde isterse öfkesinde hep bu perdeyi korumuş olmasıdır. Mesela beni çok severdi. Fakat bu sevgisini başkasının yanında izhar etmezdi. Eğer oturduğumuz odada bir başkası yoksa ben oturacağım zaman altıma minder atar, eğer bir başkası varsa bunu göstermeden yapardı.

14-15 yaşlarında idim. Bir ay kadar sigara içtim. Hatta pipo içmeye başladım. Babam bunun farkına varmış. Beni karşısına alıp da bir şey demedi. Sadece yastığımın altından aldığı paketi cebinden çıkardı. Ayak ayak üstüne attı. Ve benim çakmağımla sigarasını yaktı. Çok utandım. Yer yarılrsa da içine girsem diye temenni ettim. O kadar terlemiştim. Ve bu hadise benim derhal sigarayı bırakmama sebep oldu..

Babam, hiç olmazsa Erzurum'da neş'et etseydi daha farklı bir ufku olurdu, diye hep düşünmüşümdür. Ciddi bir okuma imkanı olsaydı, büyük ve derin bir tahlil insanı olurdu. Müspet tenkit ruhu olan kritiğe açık bir insandı.

Sünniydi. Sünnilik yanı çok kuvvetliydi. Bütün imamlara sonsuz saygı duyardı. Sahabi Efendilerimize cinnet derecesinde bir merbutiyeti vardı. Onun sahabiden bahseden kitapları hep aşınmış ve yer yer yırtılmıştır. Kim bilir her birini kaç defa okumuştur. Diyebilirim ki, sahabi sevgisini bana ve kardeşlerime babam aşıladı. Biz, küçüklüğümüzden beri, onları kendi aile fertlerimizden birer parça gibi kabullendik ve öyle de sevdik. Babam sahabiden bahsederken, gözleri hep bir meçhule doğru kayar ve anlattığı sahabinin hayaline dalar giderdi..

O, çok şey olmaya müsait bir tohum gibiydi. Fakat kuvve-i imbatiyesi sağlam bir zemin bulamamış; o da bulunduğu yerde yeşermeye boy atıp meyve vermeye çalışmıştı..

Validem

Benim ilk Kur'an hocam Validemdir. Kendi anlattığına göre bana dört yaşında Kur'an okumayı öğretmiş. Bir ay içinde de hatmettiğimi söyler. Ben, hatmettiğimi hatırlamıyorum. Ancak bütün köylüye yemek verdiler. Birisi de bana 'Senin düğünün oluyor' dedi. Utandım, ağladım. O günden hatırımda kalan sadece bu hatıra var..

O devirde Kur'an okutmak yasak olduğu için annem beni gece yarısı uykudan kaldırır ve bana Kur'an öğretirmiş. Zaten bütün köyün kadın ve kızına Kur'an'ı validem öğretmişti. Babasından gelen bir terbiye ve Kur'an aşkı o en sıkıntılı ve zor dönemlerde dahi validemin Kur'an öğretmesine mani olamamıştı. Esasen

tek başına bir kadının, 15-20 kişinin sofraya oturduğu bir evin bütün işlerini yaptıktan sonra bir de Kur'an öğretmeye vakit bulabilmesi, beni hayrette bırakan husus budur. Hem o günkü kadına ait işler, sadece ev işleriyle de sınırlı değildir. Davarların sağımını yaptığı gibi, kadınlar tarla ve bahçede de çalışırlardı. İşte bir taraftan ceberut bir idarenin baskısı, diğer taraftan kendine ait yapması gereken zor işler; buna rağmen gündüz boş vakitlerinde köyün kadın ve kızına geceleri de bana Kur'an öğretmek, hakikaten şaşılacak bir gayret ve çalışma örneğidir..

Annem'in bu örnek davranışı, Kur'an öğretmekteki hassasiyet ve aşkı, ibadetindeki kusursuzluğu ve hayatını hep ızdıraplı geçirmesi çocukluk ihsaslarımla o gün anlamamış olsam dahi bu gün çok iyi anlıyorum ki bana tesir eden en mühim hususlardandır.

Ben bildim bileli annemin hayatı çileli geçmiştir. Bir kere, onun bel ve ayaklarının ağrımadığı hiç bir devreyi ben hatırlamıyorum. Ayrıca tifo dahil birçok ağır hastalık geçirmiştir. Ve yine bildiğim kadarıyla, belli bir devrede vücudunun tamamını Hz.Eyyüb gibi yara-bere sarmıştı. Bütün bunların yanında bakım ve görümünü yapması gereken, hayatta kalmış sekiz çocuğun anasıydı. Bütün bunlar da elbette onu fiziki olarak yıpratıp sarsmıştı.

Hele Alvar Köyüne gidince annem tamamen yalnız kalmıştı. Büyükanнем ablamı yanında alıkoyduğu için ev işlerinde ona yardım etme yükü bana düşmüştü. Çünkü evin en büyüğü bendim. Yaşım dokuz veya ondu. Bir taraftan hıfzımı tamamlıyor, diğer taraftan da anneme yardım ediyordum. Hamur yoğurur, yemek yapar, bulaşık ve çamaşır yıkamada yardımcı olurum. Tabii ki yine de anneme düşen çok iş kalırdı. Bu arada koyun ve ineklerin sağımını da o yapıyordu. Velhasıl anamın hayatı bütününüyle çileydi. İşte bütün bunlara rağmen bizlerin yetişmesi için de amansız mücadele vermişti. Bu da bana tesir eden ve hayatımın bazı dönemlerinde yapmam gereken işlerde beni yönlendiren ve benim için süreklilik arz eden tesirler arasındadır, diyebilirim.

Alvar İmamı

Bu arada ailenin dışında Alvar İmamı'nın da tesiri çok büyüktür. Hüsn-ü teveccühte bulunmam için lazım gelen bütün şartlar hazırды. Dayım, adeta o ismi besmelesiz ağzına almıyordu. Teyzem o iklimin delisiydi. Babamın, annemin ciddi bir merbutiyeti vardı. Benim o zatla bütünleşmem için bütün sebepler ortadaydı.

Sözün tesiri için bu çok önemlidir. Onun için, Alvar İmamı'nın ağzından çıkan her kelime bana, başka bir alemden akıp gelen ilhamlar şeklinde görünüyordu. Yani, o konuşurken biz, yeni şimdiye kadar yere inmemiş bir kısım semavi şeyler dinliyor gibi kulak kesiliyor ve böyle bir atmosfer içinde dinliyorduk. Belki bu söylediklerim o gün için, tesir yönüyle bu kadar netleşmemişti ve ben çocukluğumda bu kadar net bir düşünceyle onu dinlememiştım. Fakat vicdanım bir lahutilik karşısında olduğunu her zaman hissetmişimdir.

Alvar İmamı Hazretlerini ne zaman tanıdığımı söyleyemeyeceğim. Zira hayata gözlerimi açtığım zaman, O'nun ağzının şerbetine susamış pek çok gönül gibi, peder ve validemi de o dupduru kaynağın başında buldum. O'nu idrak ettim diyemem; çünkü O, ötelere göç ettiği zaman, ben hayatımın henüz, on altıncı yılının yamaçlarında dolaşıyordum. Buna rağmen ilk şuur ve ilk ihsaslarıma seslenen bir ruh olması itibariyle, benim o idrake kapalı yaşıım, başım ve istidatlarımdan daha ziyade, O'nu yine O'nun tenezzüllerinde yakaladığımı, tanımaya çalıştığımı ve bugünkü, seziş, duyuş ve hissedişlerimi o günkü ihsaslarıma borçlu olduğumu rahatlıkla söyleyebilirim.

O'nu, soyunun ismetini, mânâ ve ruh kökünün asaletini aksettiren mehib bir sima olarak tanıdım ve o çocukluk ihsaslarımla, aydınlık çehresinden aslına ait çizgileri ayıklamaya çalıştım: Acaba bu vakar, ciddiyet ve mehabet insanı, hangi yanlarıyla daha çok, o şeref-i nev-i insan ve ferid-i kevn u zaman (Aleyhi ekmel-üt taha) Efendimize benziyordu. Kaşıyla mı, gözüyle mi, yüzüyle mi?.. Bu deruni hisler içinde O'na hayranlık duyar, O'nu kendi ötesinde arar ve O'nu hakikat-ı insaniyesi içinde yakalamaya çalışırdım. Bunlar bende bir kısım çocuksu hislerdi.. O'nun cazibe-i kudsiyesi ve benim şuuraltı müktesabatım sık sık kesişir, kuşaklaşır ve bana rengarenk anlar yaşatırlardı.

O'nun, çocukluğumun başına konmuş büyük bir iltifat sayacağım "Talebem"

sözüyle her başımı okşadıkca, o günkü hislerimle kendimi sağlam bir emniyet noktasına dayamış hisseder, ruhumu bir inşirahın sardığını duyardım. Aradan bunca zaman geçmiş olmasına rağmen, hala O'nun ipekten ellerini kulaklaramda hisseder, hala "Kulaklarını biraz yumaşatayım da zekan açılsın" dediğini duyar gibi olurum.

Hususiyle O'nun aydınlık ikliminden ayrılıp Arapça okutan bir başka Hocaefendi'nin yanına gitmeye karar verdiğim zaman, huzuruna celbedip, kendine mahsus, insanın içine ürperti salan, o lahuti soluklarıyla "Gitseydin vallahi de, billahi de, tallahi de parça parça olurdun" dediğini hala ruhumun derinliklerinde duyar ve irkilirim. O sahabet nedendi? Niçin öyle demişti? Neden o zattan uzak kalmam mevzuunda bu kadar şiddetli tembihlerde bulunmuştu? Bunları bugün dahi vuzuhuyla anlamış değilim.

O, anlayabildiğim ölçüler içinde büyükçe yaşadı; ama katiyyen debdebeye düşmedi, Hakka kurbiyet dairesinde dönüp durdu; fakat hiç mi hiç ihtişama ve alayışe yüz vermedi. Adeta bir huma kuşu gibi gölgesi vardı kendisi yoktu.

O, akıl gözünü doğru düşünce ile birleştirmeye muvaffak olmuş ve kalb-kafa izdivacı gibi çok az talihlinin ulaşabildiği bir noktada Kutup bir insandı.

Burada söylemeden geçemeyeceğim bir isim de Vehbi Efendi'dir. Yaş olarak Alvar İmamı'ndan büyüktür ve onun öz kardeşidir. Ancak onda sukutilik daha hakimdir. Derya bir insandı. Baş okşamalarından değişik şekildeki latifelerine kadar onun da insan ruhunda meydana getirdiği dalgalanmalar olurdu.."

Öğrendiğimize göre ailenizde bir-iki defa daha göç olmuş. Bu hususta bir malumat verebilir misiniz?

93 Harbinde Dedem Molla Ahmet ve ailesi Korucuk'u terk ederek Sivas dolaylarına gelip yerleşirler. Tekrar döndüklerinde köyde taş üstünde taş kalmadığını görürler. Zaten bu arada hep hazırdan götürdüklerini yiyip bitirmişlerdir.

Şâmil Dedem o sıralarda küçük bir çocuk veya gençlik basamaklarına tırmanmaya hazırlanan bir delikanlıdır. Bu göç aileyi maddî yönden iyice sarsmıştır.

Korucuk'a döndükten 8-9 sene kadar sonra, yani 1890 yılı civarında, Molla Ahmet vefat eder.

Sıfırdan başlayıp yeniden mal-mülk edinirler. İmkanları tekrar genişler.

Ancak bu sefer de Birinci Cihan Harbi gelir çatar. Erzurum tekrar bir hicrete sahne olur. Korucuk'ta ya hiç kimse kalmaz ya da çok az aile kalır. Şâmil Ağa, yüklediği beş altı kağı arabası eşyası ve yiyeceğiyle bütün aile fertlerini de alır, Yozgat'a bağlı Yerköy'nün köylerinden birine yerleşir. Bir-kaç sene orada kalırlar. Cihan Harbinin sarsıntısı geçince tekrar Korucuk'a dönmeye karar verirler. Ancak getirdikleri herşeyi bu zaman zarfında bitirip tüketmişlerdir. Dönerken sadece iki merkepleri vardır. Çocuklardan yürüyememek kadar küçük olanı, Babaannem kucağına alıp merkebe biner. Diğer aile fertleri başta Şâmil Ağa olmak üzere o kadar yolu hep yaya yürürler.

Köy harabeye dönmüştür. Evler yıkılmış, ahırlar yerle bir olmuş ve ortada gezinen bir-kaç cılız koyun ve keçiden başka davar namına da bir şey kalmamıştır. Köyü yeniden kurup inşa etmeleri gerekmektedir. Aç-susuz günler geçirirler. Yokluk ve sefaletle mücadele ederler. Ancak Şâmil Dedem azminden bir şey kaybetmez. Bir zamanlar kapısında ırgatların çalıştığı bu hâne fertleri kendi işlerinde birer ırgat gibi çalışırlar. Zaten hiçbiri çalışmaya yabancı değildir..

Şâmil Dedemin biri kız olmak üzere yedi çocuğu olur. Kızın ismi Dürdâne'dir. Erkek evlatlarına ise şu isimleri verir: Râmiz, Râsim, Nureddîn, Enver, Sefer ve Seyfullah..

Bu yedi kardeşin birbirlerine bağlılıkları, aralarındaki hürmet ve saygı, akrabalık bağlarını korumadaki hassasiyetleri hakikaten dillere destan olacak çaptadır.

Ahmet dedem de zâhiddi, âbiddi. Sünnet neyse onu harfiyyen yaşayan bir insandı. Dedem Osmanlı sarığı sarardı. Bembeyaz sarığıyla Molla gibiydi. Şehirde de, köyde de sarığını çıkarmazdı. Şehirle sıkı alakaları olduğu halde -ki anası özbeöz Kurt İsmail Paşa'nın kızıdır- fazlaca şehire gitmezdi. Sebebi de günaha girmekten korkmasıydı. Annemden eski yıllarda 3 günde veya 7 günde bir Kur'an-ı Kerim'i hatmettiğini duymuştum. Bütün hayatı böyleydi.

Bu dedemi iyi tanıma imkanım oldu. Çocukluğumda uzun bir müddet dayımların yanında kaldım. Hatice ninem, annemin annesidir. Her halde verem olduğundan dolayı erken ölmüş. Edirne müdafii Şükrü Paşa sülalesinden gelme. O da Sığırlılıdır. Onunla alakalı annemden dinlediğim enteresan bir hadise var. Hadise şu:

Birgün Hatice ninem bayılır. Bizim oralarda buna kan tutması denir. Koma gibi bir hal. Bir müddet sonra ayılır ve kendisine gelir. Daha sonra da anneme

şunu anlatır: Ben o halde iken iki adam geldi. Bunun dilinin derisini yüzmemiz lazım dediler ve dediklerini yapmaya başladılar. Dilimin derisini yüzdüler.

Annem bu hadiseyi anlatır ve sözüne şöyle devam ederdi: "O güne kadar annemin sağa-sola uygunsuz sözler söylediği olurdu. Mesela: Allah canını alsın.. Allah cezanı versin..gibi laflar ederdi. Bu hâdiseden sonra bir daha ağzından böyle sözler çıkmadı."

Daha sonra da veremden ölmüş. O zamanlar çaresi bulunamadığı için verem tutunca götürüyor.

İki ailenin tanışması nasıl olmuş?

O sülalede bir Ziya Efendi vardı -Babamın amcazadesi sayılır- Annemin teyze çocuklarından Ayşe teyzemizi -ki ilk defa Korucuk'a o gelmiş, Şükrüpaşazadelerden- almışlar. Ayşe Teyzem annemi onlara tavsiye edince erkek tarafı Sığırlıya gidip anneme talip olmuşlar.

Evlenme görmeden mi oluyor?

Görmeden salıklamışlar. Büyükler de gitmiş, istemişler. Zaten bizde adet böyledir.

Bu teyzem annemin büyüğüdü. Dayım da hepsinin büyüğüdü. Alvar İmamı'na çok bağlı, çok âbid, hiç dilinden tesbih düşmezdi. Ailesi üzerinde çok otoriterdi. Çocukları öleceği ana kadar bile kendinden korkarlardı. Öyle hamarat bir kadındı. Ölmeden 3 gün evvel bile harmana gidip çalışmıştır.

Dedem de, dayım da Ehl-i Kur'an'dır. Bana hacca gitmemden sonra hep "Hacı Efendi" derdi. Öyle saygı duyardı. Babamdan bir sene sonra kanserden öldü. Oldukça zeki bir insandı. Çok güzel Kur'an okurdu. Ben önüne geçmeye utanırdım. Eskiden oraya bir Hasan Efendi diye tabur imamı gelmişti. Taburda imamlık yapan binbaşı mı oluyor, yarbay mı oluyor bilemeyeceğim. O zat orada kaldığı sürece kıraat okutmuş. Benim sonraları Hasankale'de kıraat okuduğum Hacı Sıtkı Efendi de bu Hasan Efendi'den kıraat okumuş. Kanseri olduğu zaman dayım bana "Hacı Efendi, bir şeye çok üzgünüm. Cenab-ı Hakk bana bu Kur'an'ı verdi. Ben, dünya işleriyle uğraştım, onu kimseye öğretmedim" dedi. Öğretebilecek kadar ağzı düzgün idi. Kur'an'a çok vakıftı. Şakır şakır okurdu Kur'an'ı. Veli hassasiyeti yoktu ama; namazında, niyazında dini hassasiyeti olan biriydi.

Hastahaneden getirdiler. Yemek borusu bir tümörle kapanmıştı. Yüzüne

baktım. Bakınca da çok zeki olduğu için endişelerimden yakaladı beni. (Hatta o sırada yanımda bulunan Zafer Bey, "Hocam, bunun da bakışları tıpkı rahmetli pederiniz gibi" demişti.) "-Ne var Hacı Efendi?" dedi. Ben de : "Dayı, yemek borusunda bir ur var" dekim. Bir kahkaha bastı. "-Allah allah! Desene sonunda ben acımdan öleceğim, bir şey yiyemeyeceğim." dedi. Ben birinden duymuştum. Çekirdekli zeytin yutturulursa Zeytinin ifraz ettiğı asit bu türlü tümörleri evvela parçalıyor, sonra da tedavi ediyor, diye. Dayıma 5-6 tane zeytin yutturdum. Fakat yemek borusundan aşağıya gitmemiş, yığılmış kalmış orada. O süre zarfında bir iki kaşık çorba içirmişler. Tümör her gün biraz daha büyüyordu. Dayım kanser olduğunu sezincede gidiyor, her kapıyı çalıyor. Açıyorlar ki Abdurrezzak Efendi kapının önünde: "Ben gidiciyim, hakkınızı bana helal edin." diyor. Bu vaziyette bütün komşuları geziyor. Ve geliyor yatağı düşüyor ve kalkamıyor.

Alvar İmamı'nın oğluna çok bağılıydılar. Başında Seyfeddin Efendi duruyor.

Fizyonomi olarak siz dayınıza mı benzerdiniz?

Dayıma benzerim. Özellikle gözlerim dayıma benzer. Dedem de dayıma biraz benzerdi. Fakat dedemin burnu biraz daha mukavvesti. Teyzem de öyleydi.

Her iki ailenin de seyyid olduğı söyleniyor. Siz ne dersiniz?

Olabilir, öyle diyorlar. Ancak bu mevzu bizim aile içinde ne annem ne de babam tarafından konuşulmazdı. Ben annemden iki defa böyle bir merbutiyetten bahis duydum. Her ikisi de şecerinin kaybolduğundan bahsederken oldu. Babam daha da dikkatliydi. Ahmet dedem de bu mevzuda bir şey anlatmazdı. Zaten çok az konuşurdu. Ben daha çok bu tür konuşmalara yakın akrabalarımızda muttali oldum. Ancak, şu anda şecere var mıdır, yok mudur onu da bilmiyorum. Onun için kesin bir şey söylemem mümkün değil...

Alvar İmamı'nın Vefatı

Hayatımın en sarsıcı hadiselerinden biri de Alvar İmamı'nın vefatıdır. O gün ben de Alvar'da bulunuyordum. Hatırladığıma göre kuşluk vaktiydi. Salondaki sedirin üzerinde uzanmış, istirahat ediyordum. Birden hâtiften bir ses duydum. Buna ses değil çığlık demek daha doğru olurdu. Kulağıma uğuldatan bu çığlık "Efe öldü" diye bağıırıyordu.

Hemen yerimden fırladım. Ceketimi elime alıp koştum. Efe Hazretlerinin evine doğru yaklaştıkça, acı gerçeğı anladım; Efe hakikaten ölmüştü. Çünkü çevre komşular hep evin etrafına toplanmışlar ve insanlar mendil tutmaca

ağlıyorlardı.. Dünya, yeri doldurulamayacak bir boşluk daha görecekti ve Efenin ölümüyle bu yaşlı ana bir defa daha inleyecekti. İnleme ve ağlamalar günlerce aylarca sürdü. Sessiz ağlayışımız ise hala devam etmektedir.

Alvar İmamı'nın hatıralarıyla süslü o beldeden babamın ayrılışı benim çok ağırıma gitti. Babam bir kere imam olmuştu. Yeniden köye dönmesi, rençperlikle uğraşması uygun olmazdı. Mecburen Artuzu diye bir küçük köye gitti ve orada imamlık yaptı. Daha sonra da Erzurum'a yerleşti. Babamın irdelenmesini, yadırganmasını, hazmedilememesini içimden atamadım. Halbuki babamı Alvar'da herkes severdi.

Seyfeddin Efendi'nin bacanağı Hamid Ağa -ki bu köyün ileri gelen zenginlerindendi. Gırtlak kanserine yakalanmış ve gırtlak delinmişti. Gırtlakta gümüşten bir boru vardı. Elini oraya koymazsa konuşamazdı. Çok olgun bir insandı- bir gün köyün içinden bir imam göç halinde geçerken birdenbire ağlamaya başlıyor. Babam da "Ağabey niçin ağladın?" diyor. O da "Ramiz Efendi, senin bir gün böyle bir şeye maruz kalacağın gözümün önünde tüllendi" cevabını veriyor. Babam, her zaman bu keramet ehli insanı hasret dolu hisle anardı.

Sadi Efendi, Erzurum da Kurşunlu Camii medreselerinde okutuyordu. Bu medrese, tavanı ahşap, küçük bir medresedir. Aşağı yukarı iki kilim boyu kadar bir yerde beş-altı insan kalırdık. Babam beni ilk defa oraya vermişti. Kolumda bir sandık vardı, ve bütün eşyam da bu sandıktan ibaretti..

Olmadığı zaman bir hayli sıkıntı çekilirdi. Ben de o sıkıntıyı çekenlerden biriydim. O soğuk kış günlerinde helalarda çok yıkanmışımdır. Ayaklarım buzlara yapıştırdı. Bir ayağımı yıkar, sonra onu yere kor, diğerini de öyle yıkardım. Başımdan aşağıya döktüğüm soğuk suların hatırasını hiç unutamam. Ciddi mahrumiyet içindeydik.

Babam bütün bütün köyden alakasını kesmişti. Fazla imkanları da kalmamıştı. O kadar çocuğun içinde bana bir ekmek parasını ancak verebiliyordu. Ve ben onu harçlık olarak kullanıyordum. Çok sıkıntılı günler geçirdim..

Sadi Efendi'nin yanından ayrılınca Kemhan Caminin yanındaki medreseye gittim. Zaten eşya olarak sadece bir sandığım vardı. Bu medresede isimleri aklımda kalan bir Halis'le Muhyiddin var. Halis bize çok iyiliği dokunan Alvar ağalarından birinin oğluydu. Yine beş-altı arkadaş kalıyorduk. Eğer birinin misafiri gelirse, yatacak yerimiz kalmazdı. Çok dar bir yerdi. Burada

unutamadığım bir hatıram da şudur:

Yatmak istediğimde baktım ayağımı arkadaşlardan birine doğru uzatmam gerekiyor; saygısızlık olur düşüncesiyle ona doğru ayağımı uzatmadım. Diğer tarafta kitaplarımız duruyordu. Kitaplara doğru da ayaklarımı uzatmam mümkün değildi. Beri taraf kibleye denk geliyordu. Ayağımı uzatabileceğim tek yön vardı; orası da Korucuk istikametini gösteriyordu. Ve ben babam Korucuk'ta olabilir ve ona karşı saygısızlık etmiş olurum düşüncesiyle o tarafa da ayağımı uzatmadım. Birkaç gece böylece hiç uyumadan oturdum.

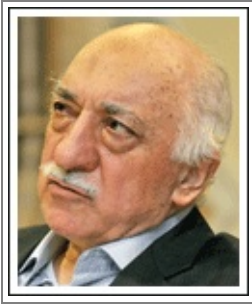
Talebelik

Biraz da bize talebelik döneminizden ve bu döneme ait hatıralarınızdan bahseder misiniz?

Benim ilk hocam validemdir. Kur'an'ı hatmettiğimde zannediyorum, dört yaşlarındaydım. O sıralarda köyümüzde ilkokul yoktu. Okul daha sonra açıldı. Şu anda da mevcut olan caminin bitişiğindeki medreseyi, sınıf olarak kullandılar. Gündüzleri çocuklara, geceleri de yaşlı erkek ve kadınlara orada okuma-yazma öğretiyorlardı. O yaşlı başlı insanların durumunu pencereden seyreder, eder gülerdim. bana halleri çok tuhaf gelirdi. Yaşım tutmadığı için ilk sene beni okula almadılar. Okula gittiğimde yaşıma yine tutmuyordu; fakat devam ettim. İki veya üç sene okula gittim.

Öğretmenlerden birisi aşırı din düşmanıydı. Benim teneffüslerde dahi namaz kılmamı hazmedemezdi. Ancak ben, yine bir sıranın üstüne çıkar ve namazlarımı kılardım. Adımı molla koymuştu. Bütün sebep de namaz kılmam.

Benim namazım çok erkendir. Sonra bir kısmını yanlış kılmışım diye kaza ettim. Ama zannediyorum, namaza dört yaşında başladım ve bir daha hiç aksatmadım. Öğretmenin baskılarına ve benimle istihza etmeye çalışmasına rağmen o devrede de namazımı hep kıldım.

Okulda bir de Belma Öğretmen vardı. Bana çok iltifat ederdi. Bazan sınıfta, bana bakar ve 'Birgün Galata Köprüsünde genç bir teğmen dolaşacak ve ben onu şimdiden seyrediyorum' derdi. Kendisi İstanbulluydu. O'nunla ilgili unutamadığım bir hatıram vardır. Birgün her nasılsa sınıfta gürültü edenler arasına ben de karışmıştım. Diğerlerini dövdü. Sıra bana gelince kulağımdan tuttu ve sadece 'Sen de mi?' dedi. Bu bir çift söz bana yetmişti. İki buçuk sene kadar okuduktan sonra okuldan ayrıldım. Babam, İmam olarak Alvar'a gittiği için biz de ailece oraya taşındık. Bir daha da okula gitmedim. Bir ara Korucuk'a gelmişim. Bu kadın öğretmen beni görmüş ve 'Ben seni dördüncü sınıfa geçirdim' demişti. Fakat onun bu jesti de fayda etmedi. Okula gitmedim. İlkokulu daha sonra, Erzurum'da dıştan imtihanla bitirdim.

Babam yeniden Kur'an takviye ettirdi. İneklerimizi, koyunlarımızı gütmeye

bana düşüyordu. Sıbğatullah benden üç yaş küçüktür. Demek ben dokuz yaşında isem, o altı yaşlarında falandı. Onun için evin bütün ayak işleri de bana kalıyordu.

Boş vakitlerimi kitap okuyarak geçiriyordum. Nasıl öğrendim bilmiyorum; ama kendimi bildim bileli Osmanlıca'yı iyi okurdum. Babama ait ne kadar kitap varsa bu arada okudum. Babamdaki sahabi hayranlığı bana da geçmişti. Onlara ait hayat hikayelerini işte o yaşlarda adeta ezberlemiştim.

İlk Arapça hocam, babam oldu. Bana Emsile ve Binâdan bir miktar okuttu. Fakat daha sonra bazıları babama, bana hafızlık yaptırmasını söylediler. Babam biraz tereddüt geçirdi; fakat iki-üç çocukla beraber beni de hafızlığa başlattı.

Ev işlerinden ve hayvanları gütmekten vakit bulabildiğim ölçüde ezber yapabiliyordum. Buna rağmen iyi çalıştığım günler yarım cüz kadar ezberleyebiliyordum. Zaten yazın vakit bulmam mümkün değildi. O kış hıfzımı tamamladım. İlk defa o yaz, okumam için ev ve tarla işlerinden muaf tutuldum. Çünkü babam beni, Hasankale'de Hacı Sıdkı Efendi diye bilinen bir zatın yanına talim ve tecvid okumak üzere götürüp teslim etmişti. Ancak Hasankale'de kalacak yerim olmadığı için her gün Alvar'dan gidip gelmem gerekiyordu. O sırada on yaşlarındaydım; ve her gün 7-8 kilometrelik yolu yaya olarak gidip gelme zorundaydım.

Hacı Sıdkı Efendi bezzazdı, manifatura işleri yapardı. İşinden boşaldığı anlarda bizimle ancak meşgul olabiliyordu. Dükkanında bir-iki talebe olurduk. Öğlenleri evinden yemek getirtir ve bize ikram ederdi. Bizi sırf Allah rızası için okuturdu. Karşılığında bir şey almazdı.

Bir müddet babam, benim durumum hakkında karar veremedi. O düşünme ve teemmülünün sebebini bilemiyorum. Ben bu arayışı yine çeşitli kitaplar okumakla geçirdim. Daha sonra Alvar İmamı babama 'Bunu mutlaka okutalım' demiş. Ve beni Alvar İmamı'nın torunu, yaşça benden 5 veya 6 yaş büyük Sadi Efendi'nin yanına verdiler.

Sadi Efendi temiz ve mazbut bir insandı. Ancak yaşı çok gençti ve tecrübesizdi. Beni baştan başlattı. 2,5 ay içinde Emsile, Binâ ve Merah'ı metin ezberleyerek okudum. daha sonra İzhar'ı bitirdim. Kafiye okutmaya lüzum görmedi ve benden bir sene önce gelmiş talebelerle Molla Cami'ye başlattı.

Bu arada Alvar'a da gidip geliyordum. Hatta bir defasında Alvar İmamı'nı ziyarete gitmiştim. Yanında eşraf ve zenginlerden sekiz-on kişi vardı. Onlara

'ben şimdi talebeme sorular soracağım; eğer hepsini bilirse onar lira vereceksiniz' dedi. Sonra da Molla Cami'den hep bildiğim yerleri sordu. Bu Alvar İmamının bir kerametiydi. Sonra da oradakiler bana onar lira verdiler. Tabii ki o sıralar bu büyük para. Bir Reşad Altını'nın yirmi lira olduğu devreler. Alvar İmamı bana kaç liram olduğunu sordu. Ben miktarı söyleyince, o kendine mahsus tebessümüyle 'O para çok. Ben o parayı Osman Efendi'ye vereyim de Medreseye yiyecek alsın' dedi. Bana hiç para kaldı mı kalmadı mı bilmiyorum..

Ancak, burada anlatmadan geçemeyeceğim ve beni iyice sarsan bir hadise vuku buldu. Herhalde Merah okuduğum dönemdi. Medresede arkadaşların, benden gizlemeye çalıştıkları ve aralarında konuşurken muttali olduğum acı bir haber duydum. Dedem ve ninem vefat etmişti.

Dünya başıma yıkılmıştı. Çok sarsıldım. Dersi okuduktan sonra yola çıktım. Tabii ki cenazelerine yetişememiştim..

Günlerce ağladım. Gece gündüz 'Ya Rabbi! Ne olur beni de öldür, dedeme nineme kavuşayım' diye dua ettim. Onların vefatını bir türlü kabullenemedim. Şu anda dahi bu hicrana alışabilmiş değilim. Dedem ve ninem ne zaman aklıma gelse, yüreğimde bir kor tutuşur ve burnumun kemiği sızlar. Ama elden ne gelir. Realist olmak gerekiyor.

Bu kadar sarsıntı geçirmem biraz da bizim aile fertlerinin birbirlerine çok aşırı tutkun olmasından kaynaklanmaktaydı. Kardeşler arasında da bu tutkunluk vardı. Mesela ben Edirne'ye gittiğim günden itibaren Mesih tek kelime konuşmamış. Ve bu durum, ben askerden izinli olarak gelinceye dek sürmüş. Halbuki ben Erzurum'a döndüğümde aradan tam dört sene geçmişti.

Ve yine çocukluğumda bir kardeşim vefat etti. Ben senelerce onun kabrinin başında göz yaşı döktüm. O küçücük ellerimi kaldırıp, 'Allahım ne olur beni de öldür; kardeşimi göreyim' diye nice defalar yana yakıla dua ettiğimi hatırlıyorum..

Şâmil Dedem ki, benim hayatımın bir parçasıydı; Munise Ninem ki, onsuz yaşamak nasıl olur, hayal bile edemiyordum. Fakat şimdi her ikisi de hem de bir saat arayla vefat etmişti. Ben bu ıstıraba nasıl dayanacak, bu hicrana nasıl tahammül edecektim!

Bu ızdırap dolu sarsıntılı günler ne kadar sürdü bilmiyorum. Fakat, epey bir zaman geçtiğini hatırlıyorum. Sonra istemeye istemeye Erzurum'a eski medreseme döndüm..

Derslerime intizamlı çalışırdım. Çok az uyur, gecelerimi ders çalışarak geçirirdim. O sırada başka imkan da olmadığı için aydınlanma işini ancak mumla temin edebiliyordum. Hoca, ben farkında olmadan, gelir geceleri beni kontrol edermiş. Ve beni hep böyle ders başında gördüğünden de memnun olurmuş.

Zaten aile olarak Alvar İmamı ve onun oğlu Seyfeddin Efendi bizi severlerdi Alvar İmamı babama 'Evladım' bana da 'Talebem' derdi. Tabii ki, Alvar İmamından gördüğümüz bu iltifat, ona ne kadar yakın kabul edildiğimizi de ortaya koyuyordu. Fakat, Sadi Efendi ile aramızda bir ara huzursuzluk oldu neticede, medreseden ayrılmaktan başka çarem kalmadı.'

Tekke ve Medrese

Ben medreseye devam ederken de tekkeyi ihmal etmezdim. Alvar İmamı hayatta iken hep onun yanına gidip geldim. Zaten ilk gözümü açtığım, ruhumu mayaladığım yer tekkedir. Bende tekke ve medresenin izleri hep aynı ritmi dokuyarak devam etmiştir.

Alvar İmamı'nda gördüğüm açık kerametler, çocukluk ihsaslarımla beni böyle bir bütünlüğe götüren ilk basamaklar olmuştur. Alvar İmamı'nın vefatından sonra Rasim Baba adında bir Kadiri şeyhine devam ettim. Bu şeyhin Mehmed adında bir oğlu vardı. O da Osman Bektaş Hocâ dan okurdu.

Rasim Baba, yaşıma çok genç olmasına rağmen beni hemen sağına oturturdu. ilgi ve alakası son derece fazlaydı. Fakat müritler arasında bir laf dolaşmaya başladı; Şeyhin beni kendisine damat yapmak istediğinden bahsediliyordu. Bu söylenti soğumama sebep oldu. Bir daha o tekkeye gitmedim.

Çok enerjik bir insandım. Hareketliydim. Kültürfizik yapmayı ihmal etmezdim. Ancak bu potansiyeli hep müsbet yöne kanalize etmeye gayret ettim. Allah' a çok şükür gençliğin en tehlikeli anlarını salim atlattım.

Geceleri geç vakitlere kadar Erzurum'daki bütün türbeleri geziyor ve onlara Yasin okuyordum. Erzurum'dan ayrılacağım ana kadar da bu adetimi sürdürdüm.

Gözüm karaydı. Buna aşırı cesaret de denebilirdi. Kurşunlu Camiine gelen su yolunda hiç fütur getirmeden gider gelirdim. Halbuki orada yürümek her an ölümle selamlaşmak demektir. Çünkü devamlı göçük olurdu.

Yine Kurşunlu Camiinin önündeki yüksek kavak ağacına göz açıp kapayıncaya kadar tırmanır ve etrafı oradan seyretmeyi severdim. Minare şerefesinin üzerinde yürümek ise çok hoşuma giderdi. Halbuki o esnada beni seyredenlerin kalpleri sıkışır ve çok kere de bana bakamazlardı.

Giyimime de çok dikkat ederdim. Tertemiz ve biraz da o güne göre lüks giyinirdim. Günlerce aç kaldığım olurdu da ütüsüz pantolon, boyasız ayakkabı giydiğim hiç görülmemiştir. Ütü bulamadığım zaman, pantolonumu yatağın altına koyar ve pantolon bu ağırlık altında ütülü gibi olurdu.

Bazan arkadaşlarım benim bu hallerimi yadırgarlardı. Tekke ile bu kadar alakalı olmama rağmen, bu kadar cevval, hareketli dışa dönük ve giyimime bu kadar titiz davranmamı bir türlü birbiriyle bağdaştıramazlardı.

Hatta ütülü pantolon giydiğime kızan bir tekke arkadaşım bir gün bana unutamayacağım şu sözü söylemişti: "Arkadaş sen biraz takva olsana!" Ben takva olmakla ütülü pantolon giymenin alakasını hâlâ anlayabilmiş değilimdir.

Sene 1941. Üç yaşlarındaydım. Damın üzerine oturmuş gelip gidenleri seyrediyordum. Bu arada askerler de gelip gidiyorlardı. Aralarında konuşuyor ve bazen de şakalaşıyorlardı. O devirde askerlerin başlarına taktıkları kep siperliydi. Fakat yeni yeni sipersiz, Amerikanvari kepler de vardı. Ben sebebini bilemediğim bir çağrışımla bu sipersiz keplere daha bir sempati duyuyordum.

İlk gördüğüm sipersiz kepin bendeki hatırasını ve derin izini ise hiç unutamam. İşte ben böyle damın üzerinde oturup seyre koyulmuşken, birisinin başında dediğim gibi sipersiz bir kep gördüm. Bu diğerlerinden onu ayıran en belirgin özellikti. Birden sipersiz kep giyen asker gözümde başkalaşıverdi. Bütün tecessüsümü insiyaki bir cebrilikle üzerine topladı. Sanki o anda ondan başka kimseyi gözüm görmüyordu. Neden ve niçin bu asker dikkatimi bu kadar çekmişti? Fizyonomisinde bir seçkinlik mi söz konusuydu? Yoksa o asker kıyafeti tümünde diğerlerinden ayrı mıydı? Hayır. Sadece başındaki kep sipersizdi. Ve benim dikkatimi çeken de sadece bu hususiyeti olsa gerekti.. Ama bir kepteki siper meselesi niçin bu üç yaşındaki çocuğu bu kadar meşgul ediyordu. Veya siperli kepe onun bu kadar tepkisi nedendi? Bütün bunları o yaşında çözebilmem elbette mümkün değildi. Bir ara bu ere hitaben birisi Ebu Talib, diye seslendi. İşte o zaman bu er benim gözümde birden büyük bir kahraman oluverdi. Tepeden tırnağa değişmiş ve seçkinleşmişti..

Babam evde Ebu Talib'den bahsediyordu. Ondan bahsederken hep saygılıydı. Babamın dilinde dolaşıp duran bu isim elbette büyük bir insan ve büyük bir kahraman olmalıydı. Gerçi Ebu Talib hakkında adından başka hiçbir şey bilmiyordum. Fakat babama olan saygım, Ebu Talib'e de saygımı besliyordu.

Evet, demek ki babamın bahsettiği o büyük insan Ebu Talib işte benim karşımda duran bu adam, diye düşündüm. Elbette Ebu Talib'in ön dört asır evvel yaşamış olduğunu o yaşta bilmem imkansızdı. Zaten söylediğim gibi Ebu Talib'in kimliği de benim için o anda mühim değildi. Sadece hayalime yerleşmiş bir kahramandı o kadar. Meğer o kahraman yaşıyormuş hem de bizim köye gelmiş.. Ebu Talib' i görmüş olmanın mutluluğunu yaşıyorum. Ve hiçbir şeyden habersiz

arkadaşlarının arasında gideceği yere doğru gevşek adımlarla ilerleyen bu askere hayran hayran bakıyorum. Ve onu gözümde kahramanlaştırıyorum. Çünkü onun başındaki kep ki ben onu bere olarak düşünüyorum bütün diğer siperli kep giyenlere karşı bir başkaldırışın ifadesiydi. Ve bu kahraman bunun kavgasını veriyordu. O anda dedem Şamil Ağa'nın başından hiç çıkarmadığı sarığı ile bu bere birbirine karışıyor. Jandarma korkusundan dolayı başına siperli şapka giyen köylülerle, dedem arasındaki farkı bu askerlere tatbik ediyorum. Babamın da daima sarıkla dolaşması bu çağrışıma ayn bir buud kazandırıyor ve ben sarıklı ve sipersiz kep giyenlerin safında yer alıyorum.. Ve bunun liderliğine de Ebu Talib'i oturtuyorum.

Bir hafta içinde Emsile'yi birkaç fiille ezberlemiştim. Hocam Alvar İmamı'nın torunu olduğundan onun medresesine büyük hocalar da ziyarete gelirdi. Emsileyi yeni bitirdiğim günlerden birinde bu hocalardan biri bana "Nasara"yı sordu. Ben de heyecanla "Dövdü bir gaib er" deyince güldüler.

"Oğlum, dedi, biri, (Nasara) döverse (Darebe) ne yapmaz?" Bu çocukluk hatıramı hiç unutmam..

Talebeliğimin hepsini toplasanız iki sene ancak yapar. O devrede talebeye i'lal idgam ezberleterek vakit israf ediliyordu. Ve ciddi rehberlik yapan da yoktu. Edirne'ye gittiğimde birisiyle Buhari okudum.

Bende Kastalani vardı. Döndüğümde hocama söyledim. Bana: "Sen kim Buhari okumak kim?" dedi. Tabii, hocanın kendisi de Buhari okumamıştı. Fakat Fıkıh'ta Üstad diye bilinirdi. Herkes fetvayı ondan alırdı.

İkinci veya üçüncü defa kürsüye çıkıyordum. Bir Kurban Bayramı münasebetiyle vaaz veriyorum. As b. Vail ile alakalı hadiseyi anlatıyorum.

Hani, Efendimiz Kabe'ye giderken yolda onunla karşılaşmış. Biraz konuştuktan sonra da ayrılmış. As b. Vail'e "Kiminle konuştun?" diye sormuşlar; o da (Haşa) "Ebter'le" cevabını vermiş... Şimdi tam ben bu hadiseyi anlatacağım sırada gözüm kitaba ilişti. Bu hadiseyi Ebu Hureyre (ra) dan rivayet eden tabiin imamlarından Ebu Salih gözüme takıldı. O andaki heyecanla Ebu'sunu da görmemişim. Ben Efendimiz'e bu uygunsuz ifadeyi söyleyenin o olduğunu zannediyorum. Ve "Salih'e yüklenmeye başladım. Kürsüde ben Salih'le yaka-paça oluyorum.

"Edepsiz Salih; küstah Salih hiç peygambere öyle konuşulur mu be sersem adam.." Ağzıma ne geldiyse söyledim.

Namazdan sonra eve geldim. Baktım babam gülmekten yerlere yıkılmış.

Meğer ben bunları konuşurken, köyde sadece bayramdan bayrama namaza gelen Salih adında bir adam varmış ve tam da benim karşımda oturuyormuş. Ben kürsüden "Salih"e atıp tuttukça adam renkten renge giriyormuş. Şimdi ne zaman arkadaşlarla ders okurken o hadise denk gelsek, bu Salih meselesini hatırlamadan edemem..

Saygı Anlayış

Burada unutmadan şunu da ilave edeyim ki, ben hayatımda bir defaya mahsus dahi babama doğru yani onun doğduğu ve şu anda medfun bulunduğu Korucuk'a doğru ayağımı uzatıp yatmadım. Benim ebeveyne karşı saygı anlayışım budur.

O daracık yerde altı ay kadar kaldık. İçimizde en büyük Muhyiddin adındaki arkadaştı. Bunlar caminin müezziniyle anlaşmışlar, o gitmeye karar vermiş, müezzin de bu odayı kendi evine katmaya. Tabii ki bize de oradan ayrılmak düştü.

Taş mescide gittim. Oranın imamı da Cemal Efendi. Bu zat aynı zamanda Seyfeddin Efendi'nin ikinci bacanağı. Benim medreseye girip çıktığımı görünce, orada kalanlara "Bu Ramiz'in oğlu buraya niçin girip çıkıyor, sakın onu medreseye almayın" demiş.

Oradan da ayrılmak zorundaydım. Çaresizlik içinde kendime bir yer aramaya başladım. Erzurum'da bekara ev vermeleri mümkün değildi. Herkes bunu ar ve namus meselesi olarak görürdü. Bir ayakkabı tamircisi vardı. Onun askere gideceğini duymuştum. Küçük bir barakası vardı. Ayakkabı tamiri yapıyordu. Ancak oturarak durulabilecek bir yerdi. Bu kadarcık dahi olsa bir yerim olsun diye orayı kiralamak istedim. Aylığı beş liradan anlaştık.

Sevinerek medreseye gittim. Sandığımı alıp döndüm. Fakat adam fikir değiştirdiğini, kiraya veremeyeceğini söyledi. Elimde sandık, yolun ortasında donup kaldım. Gidecek yerim de yoktu.

Camideki Odacık

Murat Paşa Camiinin yanında Ahmediye Camii vardı. Cami yıkılmak üzere. İçeride biraz hızlı bağırırsanız, kubbeden taşlar dökülüyor. Mihrap kısmı biraz fazlaca girintili. Birisi orayı kontraplakla bölmüş ve kendine yer yapmış; sonra da orayı öylece bırakıp gitmiş. Burayı görünce sevincimden uçacak hale geldim.

Hemen Zinnur adında o esnada hafızlık yapan benden bir iki yaş küçük arkadaşımı çağırdım. Amcamdan gördüğüm nazari duvar örme bilgimle oraya bir duvar ördüm. Tek yardımcım Zinnur'du. Altı metre yüksekliğinde ördüğümüz bu duvarı kalın tellerle ayrıca tavana da raptettik. Bir de kapı uydurduk. Sobayı da bulup yakınca dünyalar bizim oldu. Artık kimsenin karışamayacağı, kendi el emeğimizle yaptığımız başımızı sokacak bir yerimiz vardı. Herkes, burası yıkılır diye bizi ikaz ediyordu; ancak biz aldırış etmedik. Bütün talebelik müddetimin geri kalanını burada geçirdim. Hatta bizden sonra senelerce orada kalan talebeler oldu.. Sonradan antik eser diye bizim yaptığımız duvarı yıkmışlar; fakat yeri belli oluyor.

Osman Hoca

Sadi Efendinin yanından ayrılınca Osman Bektaş Hocanın yanına gittim. Osman Hoca fıkıhta hakikaten üstaddı. Zaten müftülüğe bir müstefti (fetva sormak isteyen) gelirse, o sırada müftü olan Sadık Efendi kapıcıyı gönderir ve Osman Hoca'yı müftülüğe çağırırdı. Meşguliyeti fazla olan bir insandı. İmkanları da iyiydi.

Osman Hoca beni izhardan başlattı. Bir iki ders okuduktan sonra "Molla Fethullah! Seni bu derslerle meşgul etmeyelim. Sen de

Cami oku" dedi. O sırada bizimle beraber derse devam edenlerden hatırımda kalan isimler: Mehmed Kırkıncı, Cemaleddin Kaplan, Cevdet Bilican.. Cevdet, İvrindi müftüsüydü. Bir trafik kazasında vefat etti. Çok sevdiğim bir insandı..

Mehmet Kırkıncı Hoca, bizden evvel de başka yerlerde okumuştı; ancak Osman Hoca'dan aynı dersi takip ederdik.. Cemaleddin Hoca da yaşça benden büyüktü. Ciddi şekilde bizi Osman Hoca okuttu diyebilirim. Bütünüyle iki sene kadar okudum. Fakat çok istifadeli oldu. Bu arada Camiyi ve Telhis'i metin olarak ezberledik. Kendimizden sonra gelenlere ders mütalaa ettirmemiz çok faydalı oluyordu. Bitirdiğimiz kitabı okutacak haldeydik. Fıkıh ve Usul-ü Fıkıhı da yine aynı hocadan okuduk. Daha sonra da zaten Edirne' ye gittim..

Risale-i Nur'la Tanışma

Kırkinci Hoca, bana, Selahaddin ve Hatem'e Bediüzzaman Hazretlerinin yanından birisi gelmiş, akşam sohbet yapacak, oraya gidelim' dedi. Teklifini hemen kabul ettik. Çünkü, Bediüzzaman'ın yanında bulunmuş bir insanı ilk defa görecektik. Bu da bizim için çok cazib ve orijinal bir hadiseydi.

Mehmet Şergil'in terzi dükkanına geldik. Burası, iki kilimden biraz daha genişçeydi. gece veya ikinci gece orada bulunanlardan aklımda kalan isimlerden bazıları, Mehmet Şevket Eygi, Esat Keşafıoğlu ve Osman Demirci'dir. Şevket Eygi, yedek subaylık yapıyordu. Esad Keşafıoğlu ise o sırada üsteğmendi. Bediüzzaman Hazretleri, Muzaffer Arslan'a 'şark'ı bir dolaş gel' demiş o da Sivas, Erzincan ve Erzurum'u dolaşmaya gelmişti. 15 gün kadar Erzurum'da kaldı. ilk gece Hücumatı Sitte okundu. Ertesi gün Beşinci Şua'dan ders yapıldı. Bizimle gelen mollalardan bazıları, oradaki te'villere itiraz ettiler ve bir daha gelmediler. Fakat anlatılanlar beni iyice sarmıştı. Bilhassa Muzaffer Arslan'ın bir sahabe hayatı yaşaması, sadeliği ve samimiyeti bana çok tesir etti. Ben zaten sahabe aşığı bir insandım. Onu görünce, işte aradığım insanları buldum, dedim ve bir daha da ayrılmayı düşünmedim.

Muzaffer Arslan'ın pantolonunun iki dizi de yamalıydı. Ceketini de işte ona göre idi. Tabii ki bu sadelik bana apayrı duygular ilham ediyordu.

Ayrıca ibadette derinlik vardı. Namaz kılışları, dua edişleri bana bambaşka görünmüştü. Derse gelip gidenlerden Çiğdem Bakkalı'nın sahibi bir Zeki Efendi vardı. Onun dua edişi de çok hoşuma giderdi. Yürekten dua etmesine bayılırdım.

Osman Hoca olsun, Sadi Efendi olsun, beni vazgeçirmek için çok uğraştılar. Bilhassa Osman Bektaş Hoca'nın gözde talebesiydim ve ilmine de itimadım vardı. Ancak Risaleler aleyhine konuştuğu şeyler bana hiç tesir etmemişti. Çok iyi sardırımtım. Muzaffer Arslan orada bulunduğu müddet içinde her gün geldim. Zaten uğurlamak için tren istasyonuna beş kişi gelmiştik. Mehmet Şergil, Zeki Efendi, Kırkinci Hoca, Hatem ve bir de ben.

Ne kadar zaman geçti bilmiyorum; fakat kısa bir müddet zannediyorum. Üstad'dan Erzurum'a bir mektup geldi. 'Mektup kime hitaben yazılmıştı? Üstad bu mektubu kime dikte ettirmişti?' hatırlamıyorum. Fakat selam gönderdiği

isimler vardı. Sonunda da Fethullah ile Hatem'e de selam deniyordu. Ben adımın zikredildiğini duyunca ayaklarım yerden kesildi zannettim; o kadar sevinmiştim. Hayatımda o derece sevindiğim çok az vakidir. Şimdi o mektup nerdedir, kimdedir, onu da bilmiyorum. Ancak bu bana yetmişti. Sohbetlere gitmeyi bir daha terk etmedim.

Bizim oralarda (Erzurum'da) 1001 hatim okunur. Yapılan her hatim için bir dua; bir de umum için bir dua yapılır. O sene yapılacak umumi dua Regaib Kandili'ne denk geldi. Hazırlandık ve Lala Paşa Camiine gittik. O gecelerde camide yer bulmak da zordur. Herkes birbirinin sırtına secde eder; cami bu kadar kalabalık olur.

Ben caminin Hünkar Mahfiline çıktım. Namazdan sonra, içime bir arzu, bir iştiaak ve bir ateş düştü ki tarifi mümkün değil. Yana yakıla yalvarıyorum: 'Allah'ım! Bahtına düştüm, beni de bu arkadaşların arasına kat. Onlardan biri olayım. Bu hizmetle bütünleşeyim. Dıştan gelip giden insan olmayayım. Kendimi bu hizmete vakfedeyim..'

O gün sabaha kadar yalvardım. Hayatımda böyle bir hal içinde duaya ya bir ya da iki kere muvaffak olabilmişimdir. Çılgılık oldum inledim, sabaha kadar gözyaşı döktüm. O gün sadece Rabbimden bunu istedim..

Sabah namazından önce Sadık Efendi vaaz verdi. O da çok hissî vaaz vermişti; ekseriyetle de öyle verirdi. Efendimiz, der dudağını yalardı. Öyle bir peygamber aşığı insandı. Onun vaazı da bana çok dokundu. Vaaz süresince de hep ağladım. Yırtınırcasına yine aynı duayı yaptım. Hatim duasından sonra da camiden çıktım.

Tam caminin önünde Hatem Hoca beni anyordu. Görünce koşarak yanıma geldi. 'Bu gece rüyamda Üstad'ı gördüm. Sana 'Tarihçe-i Hayat' taki mektubu yollamıştı. Bir de sana bir güveç dolusu ceviz gönderdi' dedi.

Ben o esnada nasıl ayakta durabildim hâlâ hayret ederim. Akşamki hicran dolu gözyaşlarım, şimdi beni sevincimden ağlatacaktı. Hislerime sahip olmaya çalıştım. O sırada Alvar İmamının dediklerini dedim:

'Değildir bu bana layık bu bende Bana bu lütf ile ihsan nedendir.'

Rüyada ceviz, yolculuk diye tabir edilir. İki üç ay önce gelen selam, benim bu akşamki ruh halim ve Hatem'in rüyası üst üste gelince; artık kendimi bu arkadaşlarla bütünleşmiş hissettim. Onlar nasıl kabul eder bilemem, fakat ben kendimi hep onlarla beraber bildim.

Erzurum'dan Ayrılış ve Edirne

Erzurum'dan ayrılışınız ve Edirne'ye gidişiniz nasıl oldu. Edirne'de ne kadar kaldınız? Bu devrede neler yaptınız? Ve varsa unutamadığınız hatıralarınız?

Babam mutlaka Erzurum'dan dışarı çıkmamı istiyordu. Buna her defasında annem karşı çıktı. Fakat sonunda babamın dediği oldu. Annemin de muvafakatını alarak Edirne'ye gitmeme karar verildi. Edirne'de Hüseyin Top Hoca vardı. Bizim akrabamızdı. Bana sahip çıkar diye oraya gitmem uygun görülmüştü. 18 yaşını aşmıştım. 'Seyahat Ya Rasulallah!' dedik ve Edirne'ye doğru yola çıktık. Edirne'ye giderken, yol güzergahında bazı yerlere uğrayarak gittim. Önce Ankara'da kaldım. Hacıbayram'da arkadaşların kaldığı bir ev vardı, oraya gidip geldim. Zaten Hacıbayram semt olarak beni mest eden bir yerdir. Biraz tekke kaynaklı olmamın da tesiriyle Hacıbayram Veli'ye ayrı bir merbutiyetim ve saygım vardır. Ankara'da kaç gün kaldım bilemiyorum.

İstanbul'da da birkaç gün kaldım. Sirkeci'de Erzurumluların kaldığı meşhur Erzurum Otelı vardır. 3. Sınıf bir otel. Zaten şark halkı fakir; böyle bir otel onlar için ideal. Yatakları, çarşıflan işte öyle bir oteldi ve beni sabaha kadar kaşındırırdı. Çok da gürültülü bir yerdi. Ama Erzurum'dan kalkıp İstanbul'a kim gitse ona bu otel tavsiye edilirdi. Daha sonraları da o otelde kaldım. Başkasına gittiğim az vakidir. Otelin yakınında Hocapaşa Camii var. O camide çok namaz kılmışımdır. Sami Efendi Hazretlerinin müritleri bu camiye gelirlerdi. Tabii ki ben bunu daha sonra öğrenecektim.

Ankara'da kaldığım müddet içinde bir işim de Diyanet'in açacağı vaizlik imtihanı gününü araştırmak oldu. Uzun yıllar Türk Hava Kurumu başkanlığı yapmış olan Mustafa Zeren adında bir milletvekili vardı. Bu zat babamın yakınlarından. O da beni bir gece evinde misafir etti. O sıralarda milletvekillerinin evleri Bahçelievler'deydi. Tren Edirne'ye vardığında gecenin geç vaktiydi. Ben kompartımanda uyumuş kalmışım. İstasyon Karaağaç'da. Sonra bizi memurlar uyardılar. Bizi, diyorum; çünkü uyuyan sadece ben değilmişim. Onlarla beraber yarım saat kadar yürüdük ve Edirne'ye öyle vardık. Enteresandır, ilk defa geldiğim bu yerde, ilk gecelediğim yer, Üç Şerefeli Camiin karşısındaki han oldu. Daha sonra da bu camie imam olacaktım.

Sabah kalkınca gidip Hüseyin Efendi'yi buldum. Bana, kendisi müftü ile görüşene kadar geçici olarak Yıldırım Camii'nde bir yer hazırladı. O zaman müftü vekili İbrahim Efendi idi.. Hüseyin Efendi ise, hem Yıldırım Camiinde imamlık yapıyordu; hem de vaizdi. O zaman iki vazife birden veriyorlardı.

Hüseyin Top Hoca beni İbrahim Efendi'ye götürdü. O beni biraz genç görmüş olacak ki imtihan etmesi gerektiğini söyledi. Ben kabul ettim. Şimdi hatırlayamayacağım bir kitabı rasgele açıp elime verdi ve 'Oku' dedi. Bu bir fıkıh kitabıydı. Çıkan yeri okuyup mana verdim. İbrahim Efendi dışarı çıkmamı söyledi. Biraz sonra Hüseyin Efendi dışarı çıkıp yanıma geldi. Yüzündeki sevinç ifadesinden işin müspet gittiğini anladım. Hüseyin Efendi de içeride konuştuklarından bahsetti. İbrahim Efendi'nin 'Genç ama kendini iyi yetiştirmiş' sözü benden çok Hüseyin Efendi yi sevindirmişti.

Bir iki ay kadar Akmescid'de namaz kıldırıdım, vaaz verdim. Zaten bu arada Ramazan ayı da gelmişti. O sıralarda vaizlik imtihanına girmek için Ankara'ya gittim. 15 gün kadar Ankara'da kalıp tekrar Edirne'ye döndüm. İmtihan neticeleri daha sonra belli olacaktı. Ve bir gün Edirne Müftülüğüne Ankara'dan bir telefon gelmiş. Arayan Mustafa Zeren'di. 'Yeğenimin gözlerinden operim, imtihanı kazandı' diye bir mesaj bırakmış. Hüseyin Top yine çok sevinmiş. Çarşı pazar beni aramaya başlamış. Nihayet beni buldu, caddenin ortasında müjde verdi, boynuma sarıldı; 'İmtihanı kazandın' dedi. Bir dilekçe yazdım ve Edirne Müftülüğüne talip oldum. Diyanet'ten gelen cevap olumsuz oldu. 'Askerliğinizi yapmadığınız için sizi müftü tayin edemiyoruz' diyorlardı. Halbuki o esnada memuriyet almam da mümkün değil; çünkü nüfus yaşıma henüz 17'yi göstermektedir.

Mahkemeye müracaat edip yaşıma büyüttüm. Artık nüfusa göre de yaşıma memur olabilecek duruma geldi. Müftülük, münhal bulunan yerler için bir imtihan düzenledi. Bu imtihanda birinci oldum. Hakkım, Üç Şerefeli Camiine imam olmaktı. Ancak İbrahim Efendi'nin kayırdığı bir başkası vardı. 'Senin puanın fazla; o da askerliğini yapmış. Onun için sizi müsavi kabul edip kura çekeceğiz' dedi. Kura çekildi ve hak yerini buldu. Üç Şerefeli Camiine ikinci imam olarak tayin edildim. Bu benim memurluğa ilk başladığım tarihtir. Maaşın 200 lira, dediler, 30 lirasını kesip elime 170 lira verdiler.

İlk işim bir ev bulmak oldu. 50 lira aylıkla bir küçük ev tuttum. Evin bir de ufak bahçesi vardı. Ev sahibi bahçedeki her şeyden istifade edebileceğimi söyledi. Fakat ev çıkmaz sokaktaydı. Bilhassa yaz günleri de olduğu için

mahallenin kız ve kadınları gayet serbest bir şekilde gecenin geç saatlerine kadar vakitlerini sokak ortasında oturarak geçiriyorlardı. Evime varmak için mutlaka onların arasından geçmek zorundaydım. Her geçişte hamama girmiş gibi terliyordum. 15 gün kadar böyle gidip geldim. Ancak mahalle sakinlerinden birkaç kız ben gelip geçerken laf atmaya başladılar. Bunun üzerine sabah namazına çıktıktan sonra bir daha gece yarısı olmadan eve dönmedim. Ay sonuna kadar da gidip gelmeye böyle devam ettim. Zaten sabah namazı çok erken, yatsı da çok geç olmaktaydı. Evde kalabildiğim süre topu topu iki saatti. 'Günde iki saat kalabilmek için bu kadar kira vermeye ve bu kadar yol gidip gelmeye değmez' dedim. Eşyalarımı koltuğumun altına alıp Üç Şerefeli'ye geldim. Karar verdim; bundan böyle caminin penceresinde kalacaktım. Ve askere gidinceye kadar, tam iki buçuk sene pencerede kaldım.

Edirne'deki Mal Varlığı

Burası iki metre eninde ve bir buçuk metre derinliğinde bir pencereydi. Bütün mal varlığım da gelirken beraberimde getirdiğim iki battaniye, iki tabak, bir yemek kaşığı ve bir de çay bardağından ibaret. İşi baştan sağlama alarak kendimi rehavete götürebilecek bütün sebep ve saiklerden uzak kalmak istiyordum. Altıma bir battaniye alıyor, üstüme bir battaniye örtüyor ve Edirne'nin o insanı donduran soğuk günlerini ve hele gündüzün soğuğuna rahmet okutan gecelerini hep böyle geçiriyordum. Zaten çok az yediğim için de çok az uyumaktaydım. Bazan günlerce bir şey yemediğim olurdu. Günlük uyku saatim de bir iki saati geçmiyordu. Bilhassa hayvani gıda almamaya azami dikkat ediyordum.

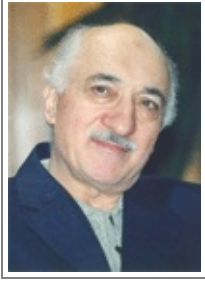
Hayriye Hanım denilen yaşlı bir kadın vardı. Emekli Albay olan kocası vefat etmişti. Soylu, asil ve görgülü bir hanımefendiydi. O sıralarda beni bir ana gibi korumaya çalışırdı. Bir yatak getirdi ve zorla pencereye serdi. Bazen yemek getirdiği de olurdu. Ben de bu yaşlı kadını kıramaz ve getirdiklerini kabul ederdim. O devrede Edirne ahlaken büyük bir yıkım içindeydi. Cami avluları dahi fuhuş yuvaları haline gelmişti. Zaten çarşı ve pazar tamamen bir Avrupa şehrine dönmüştü. Din adamlarının çoğunun dinden haberi yoktu. Müezzin veya imamın kızı, dansta birinci geliyordu. Bazı müezzinler namaz dahi kılmazlardı. Kameti getirip camiden çıkar, birkaç turist gezdirir ve imamın selam vermesine yetişir; müezzinliğini yapar ve giderdi. Manevi hayat bu kadar derbederdi. Hele burası bir de Erzurum'a kıyas edilecek olursa, Erzurum'da doğup büyümüş benim gibi bir insanın birden karşılaştığı bu şehirde ne kadar zor durumda kalacağı daha iyi anlaşılır. Onun için ben de korunmanın tek çaresini caminin

penceresine sığınmakta buldum ve riyazet kalkanını da elime aldım. Başka türlü, genç, kuvvetli, enerjik bir gencin iffetini koruyabilmesi zahiri şartlar açısından mümkün değildir.

Peki bu derece şiddetli riyazet, bünyenizi sarsmadı mı?

Evet, sarstı. Hele üç defa üst üste aç kalma ve bakımsızlığa bünyem daha fazla tahammül edemedi ve rahatsızlandım. Hastahaneye yatırıldım. 15 gün kadar hastahane kıldım. O esnada babamın rahatsız olduğunu da haber aldım. Bu da bende ayrıca bir hüzn oldu. O günlerde yazdığım şiirlerin hepsini bir defterde topladım. Bu defter şimdi bir arkadaşımızda duruyor.

Edirne'de bulunduğunuz bu ilk dönemde gerek yaşantınız ve gerekse vaazlarınız sebebiyle takibata maruz kaldınız mı? Bu vesileyle hatıralarınızdan bahseder misiniz?

Devamlı takip ediliyordum. Ayrıca Emniyette bazı kötü insanlar da vardı. O döneme ait unutamadığım şöyle bir hadise olmuştu: Galiba mahalli bir seçim vardı. Seçim yasakları olur. Belli bir saatten sonra konuşma yapılamaz. Halk Partisi binası tam caminin karşısındaydı. Orada kavun karpuz satan biri vardı. Adam şirret mi şirret birisiydi. Beni karşıdaki kahvede bir iki kişiyle görünce, bunu vesile bilip bir komplo düzenlemişler. Güya beni seçim yasağı işledi diye içeri attırma gayretine girmişler. Ben, baş imam Salim Ancı ile kahvede bir çay içip pencereme dönmüştüm. Birden bir patırdı. Hiç görülmedik bir şey... Cami basılmıştı. Işıklan yaktılar. Ama pencerenin içi karanlık olduğundan kitapları görmediler. Onlar sadece beni gördüler..

Emniyet amiri Resul Bey'di. Onunla ahabplığımız vardı. Beni severdi. Fakat beni götürenler çok kötü niyetli kimselerdi. Bu her hallerinden belli oluyordu. Bana laf çarpıyorlardı. Ben de tahammülü az olan birisiyim. Onların her lafına karşılık veriyordum. Polis beni dürtüyor: 'Senin gibi alçaklarla düşe kalka biz de alçak oluyoruz' diyordu. Ben hemen cevabı yapıştırıyordum: 'Benim alçak olup olmadığım mahkemede belli olur. Eğer ben alçak değilsem, o zaman bana alçak diyenler alçaktır..'

Emniyete gelince merdivenlerden yukarıya çıkardılar. Bir merdiven boşluğu vardı. İnsanı hafif itseler düşer ve ölür. Sistemli yapmışlar. Beni yakalayıp götürenlerin arasında topal bir hafiye vardı. Herhalde Bolu'luydu. Tekrar bana laf attı. Ben yine karşılık verdim. Tam beni aşağıya iteceği an, birden Resul Bey'in 'Durun' diye bağırıldığını duydum.

Aynen filmlerdeki gibi.. Hain karpuzcu da oradaydı. Allah korudu. Resul Bey gayet sert bir ifade ile bana döndü: Sen burada ne arıyorsun? diye bağırdı. Ben, 'Beni yakalayıp getirdiler. Seçim yasağına uymadığımı söylüyorlar. Dediklerinin hepsi iftira' dedim. O yine aynı sertlikle 'Çabuk buradan defol' diye bağırdı.

Yaşar Tunagür'ün Desteği

Bu Emniyetle alakalı ilk hadisem oldu. Bayağı içerlemiştim. Üzüntü ile pencereme döndüm. Hakkımdaki şikayetlerin ardı arkası kesilmiyordu. O sıralarda valiye karşı beni himaye edecek de yoktu. Yaşar Hoca geldikten sonradır ki, himaye gördüm. O bir parça hakkımdaki menfi düşünceleri tadil etti.

Yaşar Hoca valiyle ve diğer üst seviyedeki bürokratlarla iyi görüşürdü. Onlarla hemen kaynaşmasını bildi. Selimiye'de yaptığı vaazlarda etkili oluyordu. Kısa zamanda büyük bir cemaat topladı. Edirne'nin İslam'a karşı yumuşamasında onun hizmetleri inkar edilemez. İhtilal'den sonra sürgün olarak gelmişti. Fakat halk Yaşar Hoca'ya fevkalade rağbet ediyordu. Ben Üç Şerefeli'de vaaz eder, hutbe dinlemeye Selimiye'ye giderdim.

Onun yaptığı o coşkun konuşmalar, o güne kadar duyduğum en içten ve en samimi konuşmalardı. Hutbelerinde muhakkak sahabeden örnekler verirdi. Ben zaten sahabe aşığı idim. Bu da beni onu dinlemeye koşturan sebeplerden biriydi.

Yaşar Hoca, Edirne' ye Diyanet adına itibar da getirdi. Personelde de bir canlılık oldu. Vali ile benim hakkımda aralarında geçen bir konuşmayı sonra bana şöyle anlatmıştı:

Vali ona beni nasıl tanıdığını sorar. O sırada Rakım Efendi de oradadır. Halbuki beni şikayet edenlerden birisi de odur. Yaşar Hoca Vali'ye: 'Efendim, der, onu benden evvel Rakım Efendi tanır. Onun nasıl fazilet abidesi bir genç olduğunu size o anlatsın.' Rakım Efendi bu emri vaki karşısında ne yapacağını, ne diyeceğini bilemez. Mecburen müsbet şeyler söyler. Bu da valiye tesir eder. Zaten vali de yumuşak bir insandı. Asker kökenliydi. Adı Sabri Sarp'tır.

Edirne'yi çok sevmiş ve Edirne ile iyice bütünleşmiştim. Münzevi bir hayat yaşıyordum; benim inziva anlayışım değişikti. Onun için içtimai yönümü kesintiye uğratmıyordu. Edirne ileri gelenleriyle diyalog içindeydim. Hatta, askerlik şubesi başkanı Karadenizli bir Albaydı.

Durmadan bana 'Sen, Erzurumlu olamazsın, siman bize benziyor, biz seninle hemşehriyiz der ve benimle hemşehri çıkabilmeyi cidden isterdi. Zaten Emniyet Amiri Resul Bey'le ileri derecede dostluğum vardı. Bazı hâkim ve savcılarla da içli dışlıydım.

Bütün bunlar bugün için çok basit hadiseler gibi görülse bile o günün Türkiye'sinde, bir din adamının böyle insanlarla temasta olması, daha doğrusu, onların bir din adamım meclislerine kabul etmesi, istisnai hadiselerden biriydi. Hem de bu din adamı yaş itibariyle benim gibi çok genç olursa..

Alışkanlıklarımı burada kazandım. Bu beldeyi çok beğenmiştim. O yüzden Trakya'yı özellikle Edirne'yi Anadolu'dan ayıran Boğaza bile canım sıkılır. O kadar Anadolu ile müşterek mütalaa ediyordum. Orada eskiyi iyi bilen dostlar da vardı. Balkan Harbi'ni görmüş, Osmanlı'yı idrak etmiş yaşlı kimselerdi bunlar. Mesela, Rafa'da PTT müdürlüğü yapmış emekli Süreyya Bey vardı. Üç Şerefeli'ye namaza gelirdi.

Sözü sohbeti seven yaşlı bir insandı. Prof. Badi Efendi'den nakiller yapardı. Burhaneddin Babayakalı da başka camide vaaz ederdi. Ama namazlara benim bulunduğum camie gelirdi. Çok güzel vaaz verirdi. Arapça'sı da çok iyiydi.

O zamanlar orada kahvede oturan insanlarla ahbaplık kurar, onları camie çekmeye çalışırdım. Hatta sigarayı bırakan insanlar oldu. Bunlardan biri de Halil Amcadır. Bir gün canına tak dedi, bıçakla paketi kesti attı bir daha da sigara içmedi.

Edirne'deki çalışmaları nasıldı?

Cami penceresinde kaldığım 2,5 sene zarfında yapılan bir şey olmadı, denebilir. Birkaç gençle tanışma fırsatı oldu. Bu arada, İslamî neşriyat yavaş yavaş hareketlenmeye başladı. Ben de bütün paramı faydalı gördüğüm kitaplara yatırıyor ve bunları karşılıksız dağıtıyordum.

Büyük Doğu bir veya iki tane geliyordu. Beş tane getirttim ve gerisini ben kendim alıp dağıttım. Hür Adam 25 kadar geliyordu. Onu da kırka çıkardım. Gerisini yine kendim alıp dağıtıyordum. O gün için Hür Adam gazetesi haftalık ve Büyük Doğu ile Sebilü'r-reşad dışında Müslümanlığın tek sesiydi. Gazetenin başında Sinan Onur vardı. Damadı Kemal Sürel de gazetede idi. Ayrıca Cevad Rifat da bu gazetede yazardı.

Ben bazen birisine bu gazeteyi vermek için oturur evvela adama bir çay içirir

ve sonra verirdim. Oyle bir vasatta bu hizmet çok zordu. Çünkü bunlar hiç duyulmamış şeylerdi. Büyük Doğu'yu Cumhuriyet Gazetesi'nin arasına sokup cebime koyar, verilmesi gereken yere öyle götürür verirdim.

Hem de kimsenin olmadığı bir yerde, gizlice verirdim. Devamlı yapabilmem için böyle hareket etmem şarttı. Basını yakından takip ediyordum. Necip Fazıl o sıralarda İdeolocya Örgüsü'nü işliyordu. Peyami Safa'nın yazıları o günün kültürüne göre ağırdı; fakat ekseriyetle onu da okurdum..

Bu arada Risaleleri de alıp dağıtıyordum. Kitapları da Mehmed Şergil'den getirtiyordum. Ankara ve İstanbul'da pek tanıdığım yoktu. Hatta bir defasında Mehmed Şergil'den acı bir mektup aldım. Dağıttığım kitapların parasını gönderememiştim. Borcumun iki yüz liraya ulaştığını söylüyor ve ardından da 'Bu nasıl kardeşlik' diyordu. O haklıydı. Fakat yaptığım diğer masraflarla aldığım aylık kafi gelmiyordu. Buna rağmen Hüseyin Efendi'den borç alıp hemen parasını gönderdim. Ona da aydan aya borcumu ödedim.

İslam adına yapılan her hizmete destek olmayı en büyük vazife kabul ediyordum. Bu benim çok küçük yaştan beri adetimdi. İslam'a hizmet eden kim olursa olsun içimde o şahsa karşı bir medyuniyet hissetmişimdir. Çünkü İslam'ın derdi benim hayallerimi dahi süsleyen tek idealimdir. Heyecanlı bir fitratım. Nurları tanıdığım dönemde Kur'an'ın Latin harflerle yazılması Türkiye'nin gündemindeydi. Hemen kağıt kaleme sarıldım ve 'Ben de her mukaddesat sahibi gibi, içte dine tecavüz edenlere karşı içimin kükremesi ile fikrimde istihzar ettiğim birkaç sözü sunmakla bahtiyarım' diye başlayan üç sayfalık bir yazı yazdım. Arkadaşlar, bilhassa Kırkıncı Hoca hemen bu yazının Fetih Gazetesine gönderilmesini istediler.

Gönderip göndermediğimi hatırlamıyorum. Ancak babam bu yazıyı kendi defterine yazmış ve bazı yerlerde okumuştı. Avukat Sami Gopal da yazıyı beğenenlerdendi.

Yaşım 16 veya 17 olmasına rağmen, İslam'ın aleyhinde gördüğüm bu düşünce beni feverana sevk etmişti. Kurşunlu Camiinin önünde Kâfiye'yi ezberlerken sağa sola gider gelir ve dünyayı başparmağıma taksalar da çevirsem, diye hayal kurardım. Bütün bunlar ruhumda vardı. Risaleler bendeki taşkınlıkları zapt u rapt altına aldı. Çünkü o, bir sistem mesajıdır. İnsana makul hareket etmeyi telkin eden bir eserdir. Halbuki ruhum çok müteheyyiştir.

27 Mayıs İhtilalini hiç hazmedemedim. Gerilimim aylarca devam etti. Parti düşüncesinden uzaktım; ama Demokrat Parti'nin İslamî hizmetlere az da olsa

yumuşak bakması sebebiyle, onlara yapılan haksızlığı kabullenemiyordum. Kafamda kurduğum bazı planlarımı Yaşar Hoca'ya açtım. Makul şeyler söyledi ve beni yapmak istediğim şeylerden vazgeçirdi.

Ruhanî Reislik ve Edirne

Edirne'ye ait unutamadığım hatıralardan biri de iki idamda ruhanî reislik yapmış olmamdır.

Bunlardan ilki 1959 senesinde oldu. Benim Edirne'de ilk senemdi. Üç Şerefeli Camiinde imamlık yapıyordum. Bir gün biri geldi ve 'Gani Bey seni istiyor' dedi. Gani bey hâkimdi. Ben kendisine bazı kitaplar vermiştim. İlk önce endişe ettim. Ve yanına bu endişe ile gittim. Bana: 'Bir idamlık var. Seni Ruhani Reis olarak bulundurmaya karar verdik.' dedi. Esasen hassas bir insanım. Böyle bir teklife 'Evet' demem mümkün değil. Ancak daha önceki endişem çıkmayınca ben gayri ihtiyarî olumlu cevap verdim. Beni tanıyıp itimat ettikleri için çağırdıklarını söylediler.

Eskiden idamlar millete ibret olsun diye açıkta yapılırdı. İhtilalden sonra açıkta idamı kaldırdılar. Gece beni gelip aldılar. Arabaya binip hapishaneye gittik. İdamlığın adı Rasim Dik'di. Hücreye girdik.

Elleri bağlıydı. Herhalde saldırmazın diye bağlamışlar.

'Atatürk Gelecek'

İdam kararının Mecliste tasdik edildiğini daha önce gazeteden öğrenmiş ve şoke olmuş. Konuştukları hep hezeyan.. Ne anlattıysam dinlemedi. Devamlı olarak: 'Atatürk gelecek ve eve gideceğiz.' diyordu.

Biraz sonra gelip beyaz gömleği giydirdiler. Boynuna da işlediği suçu bildiren bir yafta astılar. Karısıyla beraber birinin evine girmişler. Hem adamı hem da kansını öldürmüşler. Bahçede köpek havlamaya başlayınca onu da baltayla parçalamışlar. Sonra da cenazeleri gidip bir yere gömmüşler. Öldürdükleri adam kalaycılık yapan fakir birisiymiş. Bütün buldukları üç yüz lira para olmuş.. İşledikleri suç korkunçtu.

İdam sehpası Üç Şerefeli'nin önüne, şimdi park olan yere kurulmuştu. Halk etrafı doldurmuş. Ortalık panayıra dönmüş. Kimisi kuru yemiş, kimi şerbet satıyor. Kimsede ibret almaya niyet yoktu. Sadece Kuşcudoğan Camiinde müezzinlik ve aynı zamanda Kur'an kursu öğretmenliği yapan, o gün elli yaşlarında bir İbrahim Efendi vardı. Üzüntü içinde olan bir onu gördüm. Hatta

bir hafta kadar da idam yapılan bu yerden geçmemiştir.

Son Telkin

Ruhani Reis olarak son telkinimi yaptım. Ve sehpanın üzerine çıkardılar. Yakından görmek, o ruh halini yaşamak, şimdi canlı olan bu insanın birkaç saniye sonra ölü olacağını düşünmek ve bunu bizzat müşahade etmek, dinlemekten çok farklıdır. Anlatan kim olursa olsun, bu manzaranın dehşetini dile getiremez... Gani Bey Rasim'e yaklaşıp: Son bir arzun var mı? dedi. O yine 'Atatürk gelecek, eve gideceğiz' diye karşılık verdi. Bir cellat getirmişler, adam körkütük sarhoş. Zaten adet böyleymiş. Rasim'i kıbleye çevirdi. Zorla ipi boynuna taktı. Fakat ceset tam kıblenin tersi istikamete döndü. Simsiyah kesilmişti. Rasim'in dili bir karış dışarıya sarktı. Ertesi gün öğle vaktine kadar da ceset orada asılı kaldı.. Ancak yine kimsenin ders aldığı kanaatında değilim. Sonra ipi koparıp cesedi alıp götürdüler. Nasıl gömdüklerini bilmiyorum...

Artık meşhur olduğumdan ikinci idama yine beni çağırdılar. O zaman dışarıda asmak yasaklanmıştı. Herhalde teşhirin faydasız olduğunu onlar da görmüşlerdi. İkinci idamlığın adı Mehmed'di. Ona Memo diyorlardı.

Hükümet tabibi Sofyalıydı. Ben iç avluda oturuyordum. Biraz önümde de, hâkim, savcı ve jandarma komutanı oturuyor. Daha sonra hükümet tabibi geldi. 'Papaz geldi mi?' dedi. İşte öyle birisiydi. Beraberce hapis haneye gittik. Benim üzerimde yine cübbe var.

Mehmed çok temiz çehreli bir gençti. Katil olacağına ihtimal vermiyorum. Bizi görür görmez ayaklarının bağı çözüldü. Felç olmuştu. Bir kanepeye oturduk. Anlatmaya başladım:

Mehmed, işte durum bu. Meclis tasdik etmiş. Bundan sonra başka çare yok. Allah'a giden bir yoldasın ve başka yollar da kapalı..

Abdest almak ister misin? diye sordum. İsterim dedi. Ayaklarına gelince takati kesildi., Bugünkü gibi hatırımda. Ve bunları ben vicdanımda yaşadım. Yıkayamadı ayaklarını...

Amentü'yü okutmaya başladım. Biraz okuyor; fakat gerisini getiremiyordu. Kelimeler aklından siliniyordu. Arada da 'Beni bir daha adlî tıpa verseniz' diyordu. Halbuki adlî tıpa verilse ne olacak. Yaşayacağı bir iki hafta daha. İşte orada hayatın kıymetini daha iyi anladım. Sanki idama götürülecek olan o değil de bendim. Aradan seneler geçmesine rağmen hatırladıkça bu hicranı yaşarım. Mehmed'e çok acımıştım. Bir çoban öldürmüş dediler ve onun boynuna da böyle

bir hafta astılar..

Cellat sarhoştı. Ayakta duramadı ve yıkıldı. O hükümet tabibi hemen sehpaye sıçradı ve cellatlığı o yaptı. Mehmed etrafına küskün küskün baktı. Sitemkâr bakışları ciğerime işlemişti. Sonra da sehpanın itilmesine yardım eder gibi ayaklarını oynattı. Bir iki sallandı ve hemen öldü. Demek hükümet tabibi kolay ölümün nasıl olacağını biliyordu ki, ipi tekniğine uygun takmıştı.

Konuşma Rahatlığı

Dıştan bakınca kimseyle konuşup görüşen bir tip gibi görünmem.

Kabuğuna kapalı gibiyimdir.. Fakat bende tekke ve zaviyeden gelen bir açıklık vardır. Daha sonra kaldığım yerlerde de arkadaşlarımla münasebetlerim hep iyi olmuştur. Ayrıca, büyüklerin huzurunda otura otura, onların yanında konuşma hakkını elde etmiş olmam, esasen herkesle oturup konuşma rahatlığım bana kazandıran başka bir sebeptir, diye de düşünüyorum. Herkesle çok rahat oturup konuşabiliyordum. Çünkü, birçok meşayihin ve alimin yanında bulunmuş ve onlarla sohbet etmiştim. Bu da diğer insanlarla rahat diyalog kurmama yardımcı oluyordu.

Edep Dairesinde İrşad ve tebliğ adına, muhatabımın içtimaî seviyesi ne olursa olsun, gidip onunla rahatlıkla görüşüyordum. Şarklıktan kalma hicap hissim de yadırganacak şekilde yırtık olmama maniye. Onun için kendimden yaşça çok büyük olanlarla da edep dairesinde bir şeyler anlatmam ve onlarla uzun süre beraber olmam mümkün oluyordu. Denebilir ki, Edirne'nin kalbur üstü bütün büyükleriyle muarefem vardı; benim yaşıma ise henüz yirmiye varmamıştı.

Cenabı Hakk'ın lutfettiği ölçüde his potansiyelimi müspet yolda kullanmaya çalışırdım. Kahvede oturur büyüklerle beraber çay içer ve onlara bir şeyler anlatmaya gayret gösterirdim.

Edirne'de ilk tanıdığım insanlardan biri İsmail Gönülalan'dır. Çok temiz ve nezih bir insandı. Beni, Devlet Su İşlerinde çok kimseyle tanıştırdı ve değişik kimseler getirdi götürdü.

Ve yine o sırada bir lise talebesi olan Ahmed vardı. Ben ona çok adam getirip götürdüğünden dolayı Mus'ab diyordum. Esasen bugünlere kıyas edildiğinde, temas ettiğimiz insan sayısı çok azdır. Ancak o günün zor şartlarında ve Trakya gibi bir yerde bu rakam azımsanamaz. Hatta hiç unutmam: Diyarbakır'dan bir zat gelmişti. Bir gün bana: Bütün Trakya'yı dolaştım, bu havalide Müslümanlığı

yaşayan iki genç gördüm. Biri sen, diğeri de Kırklareli'nde bir imam dedi. Demek ona da aynı şeyleri söylemiş ki, bir gün o imam beni ziyarete gelmişti. Daha sonra da ben ona gidip geldim. O dönem öyleydi. Halleşecek bir insan bulmak için dahi bir iki saatlik yol gitmeniz gerekiyordu. Yaşar Hoca'nın gelmesiyle oradaki sertlik kırılmış, hizmete müsait bir zemin oluşmuştu.

Bir kere de ziyaretime kardeşim Sıbğatullah gelmişti. Bir gece kaldı mı kalmadı mı bilmiyorum. Çünkü yatıracak yerim yoktu.

Ertesi gün, zorlanarak bir yetmiş lira buldum ve trenle geriye ancak öyle gönderebildim. Hatta bana bir cüzdan vermişti. O cüzdanı otuz sene taşıdıktan sonra, oğlu Mazhar'a verdim. Babanın hatırasını sakla, dedim..

Edirne'de ziyaretime gelenlerden biri de Osman Kara'ydı. Osman Kara, Bediüzzaman Hazretleriyle görüşmüş ve onun iltifatlarına mazhar olmuş bir insandı. Yedek subaylık yapıyordu ve onu Salih Özcan getirmişti.

Salih Özcan, saygı duyduğum bir insandır. Seyyid'lerden olması da onu sevip saymama ayrıca tesir eden hususlardandır. Birkaç defa ziyaretime geldi. Hatta bir gece onu pencerede misafir ettim. Ben gidip dışarıda bir yerde yattım. Otobüse binerken bana sarılıp 'Sen bir kahramansın' demesini unutamam. Onun bu sözü, ister bendeki bir boşluk olarak değerlendirilsin, isterse Salih Özcan'ın iltifatı sevmesine verilsin; fakat bana büyük bir moral vermişti.

Bulduğum Beş Lira

Günlerce aç kaldım. Bir ekmek alacak param dahi yoktu. Abdest için şadırvana gidiyordum. Hava da hafiften yağıyordu. Baktım ayağımın ucunda madenî bir beş liralık duruyor. Hemen onu aldım ve namazdan sonra gidip karnımı doyurdum ve maaş alıncaya kadar da parayı kullandım. Maaşımı alınca yanına bir beş lira daha koydum ve on lirayı bir fakire sadaka olarak verdim. Bulduğum o beş lira benim için çok büyük bir lütuf olmuştu..

Bayram vaazına çıkacağım. Yine günlerdir açım. Ağzıma koyacak tek lokma yok. Açlığımı biraz yatıştırır zannıyla kavanozun dibinde kalmış çok az balı parmağımla alıp ağzıma götürdüm. Meğer aç karnına bal bulantı yaparmış. Kürsüde sürekli içim bulandı...

Başka Türlü Görüyordum

Riyazat yaptığım devrede, önce nefsimi bir kedi gibi gördüm ve onu kovaladım. Riyazata devam ettim. Bu arada, onu ayı gibi gördüm. Kapaştık. Ben

mi onu o mu beni yendi belli olmadan uyandım. Bir müddet daha riyazat yaptım. Bu sefer de nefsimi goril gibi gördüm. Ondan kaçarak surların üzerine çıktım. Bütün bu riyazatlara rağmen anladım ki nefsim beni sağ tarafımdan vuruyor. Çünkü o devrelerde başkalarını ve bilhassa oburca yemek yiyenleri hep başka türlü görüyordum; ve yer yer onlara kızıyordum. Ve anladım ki, nefis ile mücadelede insanlardan bir insan olarak hareket etmelidir. İlahi davaya omuz verme, ayağımız kaymadan yaşayabilmemizin en büyük teminatıdır. Mücadele ruhu varsa bu bir fa'li hayırdır..

İlk gidişimde Edirne'de üç sene kadar kaldım. Bunun iki buçuk senesi pencerede geçti. Daha sonra da askere çağrıldım..

Askerlik

Askerliğinizi ne zaman ve nerelerde yaptınız? Mutlaka o günlere ait hatıralarınız vardır. Duygu ve düşüncelerinizle beraber anlatır mısınız?

Karacağaç'tan trene bindim. Geçirmeye gelenler arasında, Yaşar Hoca, Salim Arıcı, Hüseyin Top, İsmail Gönülalan ve diğer bazı dostlar vardı. Salim Arıcı, Üçşerefeli'nin baş imamıydı. Bana bir çıkın hazırlatıp vermişti. İçinde peksimet gibi şeyler vardı. O mendili senelerce sakladım.

Çünkü ondan böyle bir jest beklemiyordum. Hatta, bana 'Askerden sonra da Edirne'ye gel, beraber çalışalım' demişti. Hayretten donakaldım. Zira o güne kadar hep bana karşı soğuk davranmıştı. Hutbe vermeyi çok istiyordum.

İki buçuk sene zarfında bana bir tek hutbe dahi gönül rızasıyla verdirmedi. Şimdi tam ayrılacağım sırada onu böyle yumuşak görmek beni cidden sevindirmişti.. O gün Yaşar Hocaefendi de çok hislenmişti. Zaten hissî ve ince ruhlu bir insandı...

O zaman İstanbul'a trenle gidiliyordu. Edirne'ye çok alışmıştım. Erzurum'dan ayrılırken nasıl hicran, burkuntu hissettimse, Edirne'den ayrılırken de aynı burkuntuyu hissettim.

Ankara Mamak

Ankara'ya geldiğimde Salih Özcan'ı buldum. 5-6 gün kadar teslim olmadım. Onun yanına gidip geldim. Bu gurbette, bana Salih Özcan çok büyük bir teselli kaynağı oldu.

Teslim olduğumda zannediyorum 10 Kasım'dı. Mehmed Mutlu o zamanlar üsteğmendi. Zaten yarbaylıktan da emekli oldu. Bizim bölük komutanı Yılmaz Bey, onun Harbiye'den arkadaşısıymış ve gelip beni bölük komutanına lanse etti. Ayrıca Kurmay Başkanı Reşad Taylan'a ben de Edirne'deki bir yakınından selam getirmiştim. Hatta benimle ona badem ezmesi göndermişlerdi. Cenabı Hakk'ın inayetiyle böyle korunmaya alındım.

Mamak bir garip yerdir. 1. Tabur, 1. Muharebe bölüğü.. Benden iki yaş büyük amcam da burada askerlik yapmış.

Bir gün talim yapıyoruz. Bölük komutanı beni çağırarak 'Hoca sen misin' dedi. 'Evet' dedim. have etti: 'Benim hanımım hasta. Getireyim de ona bir oku!'

dedi. Ben 'Ben öyle okuma filan bilmem. Eğer siz okumanın tesirli olacağına inanıyorsanız sizin okumanız muvafık olur' dedim. Meğer beni deniyormuş ve ben de itikadımın mükafatını gördüm. Bölük komutanı beni belli ölçüde korudu. Rahat edeyim diye de beni telsizci yaptılar. Tabii kurs görmek için dört ay daha kaldık. Ankara'da kaldığım dönem benim için çok sıkıntılı oldu.

Tam istenen şekilde askerlik yapmadığım için, oranın yemeği bana helal olmaz, diye, düşünüyor ve diğer bazı mülahazalarla askeriyenin yemeğini yemiyordum. Hatta giyeceğim elbiseyi dahi, bir asker talebeden satın almıştım. Bunlara dikkat ediyordum.

Ben eğer ona 'erbain' denecekse, ilk erbaini cebrî olarak askerde yaptım. Talat Aydemir hadiselerinde, birlik olarak, bilmeden onun safında yer aldığımız için, silahlarımızın mekanizmaları alındı ve biz, Mamak'ta -zannediyorum- iki ay kadar hiç dışarı çıkmadan âdeta orada tecrid edildik. Bu tecridden önce gıdama, yiyecek ve içeceğime dikkat etmekle beraber böyle bir tecridde daha fazla dikkat etmek zorunda kaldım. Ben o erbainde rüya-yakaza arası bazı şeylerin tecellisine şahit oldum ki onları burada söylemem -zannediyorum- münasip olmaz.

Talât Aydemir Hadisesi

O sene Ankara'ya çok kar yağdı. Zaten kasım ayında teslim oldum.

Aralık ayında Talat Aydemir hadisesi patlak verdi. Ve Mamak 15.000 mevcuduyla bu hadiseyi destekledi.

Malum, Talat Aydemir, 27 Mayıs İhtilalini destekleyenlerden. O sırada Kara Harp Okulu Komutanı. İhtilalde Harb Okulu'nun çok büyük desteği oldu. Talebeleri sokağa döktüler, radyoevini onlarla teslim aldılar,

Ankara'da asayiş onlarla temin ettiler. Yedek subay Okulu da o zaman Mamak'taydı. Sokağa dökülenler arasında bunlar da vardı. Hatta, Muhabere Astsubay Okulu talebeleri için de aynı şey söyleniyordu. Bir yönüyle ihtilali bunlar yapmıştı. Cemal Madanoğlu ve Sıtkı Ulay gibi sola meyilli insanlar da bu ihtilali desteklemişlerdi. İhtilalden sonra Türkeş ve arkadaşlarını çeşitli yerlere ataşe olarak gönderdiler. Nasılsa Talat Aydemir kalmış.

Talat Aydemir, 27 Mayıs'ı yapanlara karşı yeni bir ihtilal yapma teşebbüsüne girdi. O zamanlar İsmet Paşa hâkim durumda. Talat Aydemir, Mussolini kafasında bir adam. Gelseydi, aynen Mussolini gibi hareket edecekti. O ve yakından onu destekleyenler tamamen diktatör insanlardı. Dinle diyanetle

alakalan yoktu. Hatta maneviyatla alay ederlerdi.

İhtilâl teşebbüsü olmadan bir ay evvelinden hazırlıklara başlandı. Bize hakiki mermi verdiler. Karda kışta, tel örgü boyu nöbet tutuyorduk. Hele son günler iyice sıkıydı. Kar altında sekiz saat nöbet tuttuğumu biliyorum. Bir de Ramazan, oruç tutuyorum. Yemek yeme fırsatı bulamıyordum. Cebime bisküvi koyar, eder içtimada subay bana doğru bakmıyorsa ağzıma bir tane atardım. Bu bazen sahur, bazan da benim için iftar olurdu. Namazlarımın çoğu nöbete denk geliyordu. Namazımı yine terk etmiyordum.

Son gece hepimiz pür heyecandık. Radyoevini bir onlar, bir bizim taraf teslim alıyordu. Önce ihtilâl ilan ediliyor, ardından asiler bastırıldı, deniyordu. 28. Tümen hükümet tarafındaymış. Tabii ki, biz bunun farkına daha sonra vardık. Üzerimize uçaklar uçmaya başladı. Niyetleri Mamak'ı ortadan kaldırmakmış. Bizim taraf teslim oldu.

Sabah umumî bir içtima yapıldı. İçtimada silahlar da yanımızdaydı. Ceza olarak silahlarımızın mekanizmalarını aldılar. Elimizde sadece boru gibi bir demir parçası kalmıştı. İki ay kadar da dışarıya çıkmama cezası verdiler. İki ay, muhabere ve temel eğitim kursları gördük.

Dışarıya çıkmadığım için, ben kendimi bütünüyle ibadete verdim. Kış geceleri uzun olduğundan erkenden mescide gidiyor ve gece geç vakitlere kadar ibadetle meşgul oluyordum. Duygu ve düşünce dünyamın iyice durulduğunu hissettim.

Bir gün bizi yine topladılar. 'Size bir müjdemiz var' dediler. Hepimiz merakla bekliyoruz. 'Mekanizmalarınızı iade edeceğiz,' dediler. Tabii ki, pek sevinenimiz olmadı. Her sabah onları temizleyeceğiz diye canımız çıkıyordu. Yine böyle bir dönemin başlaması pek sevimli sayılmazdı.

Yüksek Sürat

Dört aydan sonra, Özmütlu'nun aracılığı ile, beni de yüksek süratle ayırmışlar. Özmütlu, beni rahat ettirmek için böyle düşünmüş, telsizci olursam, eğitime, içtimaya çıkmam ve rahat ederim, diye komutana söylemiş. Zaten imtihanı da kazanmıştım. Benden evvelkilere, Mercidabık ve Ridaniye savaşları kimler arasında olmuştur diye sordular. Onlar bilemeyince aynı soru bana da soruldu. Bildim ve imtihanı kazandım!

Böylece yüksek süratle yazıldık. Halbuki, benim kafamda Genelkurmay'da kalma planı vardı. Orada bir görev istiyordum; fakat olmadı. Olmaması da

hayırlı olmuş. Tabii, onu daha sonra anladım.

Dört ay yüksek süratte kaldım. Bu arada, on parmak daktilo yazma ve bir de manipleyi kuvvetlendirme işleri vardı. İşin doğrusu vuruşum iyi değildi. Fakat alışım iyiydi. Sivilde en iyi olanlar kadar alışım kuvvetliydi de, morsa vurmaya elim pek müsait değildi. Tamamen bilekle alakalı bir mesele. Falso yapardım. Alışım iyi olduğu için beni orada tutmuş olabilirler. Üç dakikada beş yüz harf yazıyorduk.

Askerlik deyince, ilk dört ayı unutmam mümkün değildir. Çok sıkıntılı günlerdi o ilk dört ay... İlk gittiğim gün, daha önce tanıdığım Turan adında bir arkadaşla yan yana yatmıştık. Yatak yoktu. Herkese sadece bir battaniye veriyorlardı. Ayakkabıları ayağımızdan çıkarmadan yatardık. Böylece donmaktan kurtulurduk.

Bir de su iktiza ettiği zaman işimiz bitikti. Bünyem çok kuvvetliydi. Tuvalette yıkanırdım. Buzlara basa basa, başımdan matarayla soğuk su döküp yıkandığımı çok olmuştur.

Banyolarda askerler dikkatsiz yıkanıyorlardı. Onun için onlarla yıkanmaya da giremiyordum.. Çok defa tuvalette saklanır, başımı biraz ıslatarak, sanki yıkanmış gibi yapar ve çıkardım.

Bir defasında umumi kontrol yapılacaktı. Muayeneyi çıplak yapıyorlardı. Doktor bana 'Sıyrır külotunu' dedi. Ben: 'Komutanım, benim dizimden yukarısını annem dahi görmemiştir' dedim. Adam insafli birisiymiş, 'Geç' dedi ve kurtuldum.

Namaz İçin

Bir iki dakika, namazdan dolayı geciktim diye ellerimi patlatırcasına çok dövdüler. Bir de çok hakaret yapıyorlar. İnsanı asker olduğuna pişman ediyorlar. Hepsi olmasa bile, bazı mukaddesata dil uzatanlar bile oluyordu. Eğer, askerlik manasındaki kudsiyete inanmak da imdada koşmasa, çekilecek gibi değildi.

Namaz vakitleri içtimalara denk geldiğinden, namaz kılanların sayısı bir iki kişiye düşmüştü. Bir ben, bir de Mehmed Dinçer adında, Urfa-Viranşehir'den bir arkadaş vardı. Beş vakit olarak sadece ikimiz kılıyorduk.

Bazen izin vermediklerinde kaçtığımız da oluyordu. Ben daha çok, Salih Özcan Bey ile Osman Yüksel Serdengeçti'yi ziyarete giderdim. İkisi de Denizciler

Caddesi'ndeydi. Bir gün caminin imamıyla gidiyorduk. Birden karşımıza inzibatlar çıktı. İmama bir yumruk vurdular, adam boylu boyunca uzandı. Bana bir tekme attı birisi, fakat isabet ettiremedi. Sonra ikimizi birbirimize bağlayarak götürüp inzibat merkezine teslim ettiler.

O gün yirmi otuz eri daha yakalayıp getirmişler. Sonra, sanki Hz. Nuh zamanından kalmış kadar kirli ve eski ne kadar kapkacak varsa getirip, 'Bunları temizleyin' dediler.

Benim de bir huyum vardır: Yaptığım işi, hakkını vererek yapmaya çalışırım. Nasıl olsa asker ocağına ait diye, kolları sıvadım, çok ciddi olarak çalışmaya başladım. Bu başçavuşun dikkatini çekmiş. Haber göndermiş. 'O çok çalıştı gitsin' demiş. Ben gittikten sonra da, diğerlerinin isimlerini yazıp birliklerine göndermiş. Benim isim gelmedi ve kurtuldum.

Bir de Salih Özcan Bey'i Hacca geçirmek için gittiğimde böyle yakalanmıştım. Neticesinin ne olduğunu şimdi hatırlamıyorum. Sekiz ay sonra kuralar çekildi. Benim kuramda Erzurum çıktı.

'Hoca, senin memleketin Erzurum, onun için olmaz' dediler. Bir daha çektim yine Erzurum çıktı. Yine 'Olmaz' dediler. Üçüncüde Diyarbakır çıktı. 'Şimdi de sana zulüm olur' dediler. Dördüncüde İskenderun çıktı, 'Hoca yaşadın' dediler. Onlar kendi duygu ve düşüncelerine göre böyle demişlerdi; fakat ben çok üzülmüştüm.

Uzun bir yolculuktan sonra, İskenderun'a vardık. Deniz kıyısında, zahiren güzel bir yer. Çok sıcak olmakla beraber, çöl gibi, arasıra denizden esinti oluyordu. Bazen de serin esirdi. Suyu da çok bol.

Askerî çevre, ekseriyet itibariyle müsbetti. Ben bu durumu öğrenince biraz daha rahatladım. Bu arada sivilden bazı kimselerle tanışma imkanı oldu. Ve yine sivil olarak bir iki cuma, İskenderun' un merkez camiinde vaaz verdim.

Komutanlarla aram iyiydi. Bir de Arif Başçavuş vardı ki, onun çok himayesini gördüm. Beni haber merkezine almıştı. Müstakil kalabileceğim bir şekilde arabayı ayarladı.

Arabanın içi, o günün en modern telsiz cihazlarıyla donatılmıştı. Bir kişinin yatıp kalkabileceği kadar da boş yer vardı. Artık tek başıma kalabilecektim. Mamak'ta çektiğim sıkıntılar kısmen hallolacaktı. Çünkü dışardan, zeytin ekmek alıp yiyebiliyordum. Küçük bir ispiro ocağım da vardı. Onunla da bazen patates haşlıyordum. Fakat arabanın içinde bulundurulması yasak olduğundan, ocağımı

saklamak zorundaydım.

İlk iki ay, normal askerler gibi muamele gördüm. Nöbet tuttum. Biz oraya onbaşı olarak gitmiştik. Normal, nöbet çavuşluğu da yapıyorduk. Fakat beceremedim. Ne tekmil vermeyi ne de millete iş gördürmeyi becerebiliyordum.

Durumumu gören subaylar bunu yadırgadılar. Bir cihetle de beni kolladılar. Arabada kalmaya başlayınca, içtimada, nöbetten muaf tutuldum. Randevulu çalışıyorduk. Bağlantımız olan yerlerle görüşüyor, ciddi bir şeyler olup olmadığını soruyor ve sonra kendi işimize bakıyorduk.

Ben boş vakitlerimi, kitap okumak ve Kur'an dinlemekle geçiriyordum. Cihazlar çok kuvvetli olduğu için, İslam âleminin çeşitli yerlerinde okunan Kur'anı Kerim'leri çekebiliyordu. Yanında bir araba daha vardı. Onda da Mehmed Yıldırım adında çok mazbut bir arkadaş kalıyordu.

Sarılık

Gıdasızlık beni yazın çok hırpalamış. Halsizlik baş gösterdi.

Ayakta duracak dermanım kalmadı. 'Gözlerinde sarılık var' dediler. Doktora gittim. 'Bir şey yok' deyip geri gönderdi. Birkaç gün sonra bütün vücudum sapsarı oldu, tekrar doktora gittim. Bu sefer de 'Aman çok tehlikeli' dedi ve beni hastahaneye yatırdı. Ne kadar yattım, bilmiyorum. Fakat uzun bir müddet zannediyorum, hastahane de kaldım. Daha sonra üç ay hava değişimi verdiler.

Askere giderken Erzurum'a uğrayamamıştım. Aradan dört sene geçmişti. Hasta ve alil bir halde Erzurum'a gitmek üzere trene bindim. Arif Başçavuş bana bir çanta almıştı. Eşyalarımı ona yerleştirdim. O çantayı daha hâlâ, değerli bir hatıra olarak saklarım...

Bir ara trende koridora uzanmak zorunda kaldım. Zaten tren tıklım tıklım doluydu. İskenderun sıcak, Erzurum tarafları da çok soğuk olduğundan, ben farkına varmadan, üşütmüşüm. Uzun bir müddet de, adale ağrısı çektim. Üzerinde İskenderun'a göre diktirdiğim sivil elbiselerim vardı. Fakat Erzurum'un soğuğuna karşı faydalı olacak durumları yoktu.

Bizim ev çıkmaz sokaktadır. Ben sokağa girince etraftan asker geliyor diye bağırırlar oldu. Kapıyı, çaldım. Annem beni tanıyamamıştı. Neden sonra ki, 'Sen Fethullah mısın?' diye sordu ve boynuma sarıldı. O gün annem çok ağladı. Ben tam fizyonomik olarak değişeceğim sıralarda Erzurum'dan ayrılmıştım. Onun için annem beni birden tanıyamadı. Bir de hiç beklemediği bir zamanda,

ansızın gelmiştim.. Kardeşlerimde de değişiklik olmuştu. Baktım, Mesih çok tuhaf olmuş.. Üç ay bitince şubeye gittim. Bir ay kadar da onlar idare ettiler. Dört ay kadar Erzurum'da kalmış oldum.

Ramazan ayı da bu devreye denk geldi. Çeşitli camilerde vaaz veriyordum. Bir gün İşlam'ın Doğuşu veya buna yakın bir isimle bir film oynatılacağını duydum. Millet, bir hafta evvelinden biletleri almıştı. Eşya misliyle temsil edilir. Dine saygısız biri sahabeyi temsil edemez. Her haliyle dinden uzak bir kadın Hz. Aişe gibi insanlığın medarı iftiharı bir kadını canlandıramaz. Bu hususu bir iki defa Cedid Camiinde dile getirdim. İkindileri orada vaaz veriyordum.

Erzurum'da zaten iki tane sinema vardı. İnsanların bütün eğlence yerleri de bu iki sinemadan ibaretti. Çoğu da bu filmi, sevap olsun diye seyredecek.

O gün çok hislendim. Duygulu konuştum ve konuşurken kendimi tutamadım ağladım. Yine ikindi vaktiydi. Cemaata 'Yazıklar olsun size! Sizin dininizle, peygamberinizle alay edecekler, siz de kuzu kuzu oturup burada beni dinleyeceksiniz. Onlar ecdadımızın aziz ruhlarıyla eğlenecekler, siz de Mşlman geineceksiniz' gibi sözler söyledim. Cemaat birden ayağa kalktı. Ben 'Yok, yok, bizim sokağa dklmekle işimiz yok. Bu meseleyi başka yoldan halletmek lazım' falan dediysen de dinletemedim. Yolda iltihaklar da olmuş. Büyük bir kalabalık sinemayı basmış. Hadise tamamen bütün Erzurumlularca benimsenmişti. Daha sonra bana anlattıklarına göre, Kanlı Fuat bile meseleye sahip çıkmış..

Müşterek Nokta

Dinsizliğin moda haline geldiği bu devrede, dine bu kadarcık müsamaha ile bakan insanlar dahi bizimle müşterek bir noktada birleşebiliyorlardı.

Saçları açık bir iki kadın da vardı aralarında. Ancak onlar da diğer açık saçıklığa göre kendilerini örtülü kabul ediyorlardı. Çünkü hiç olmazsa onlar uzun etek giyiyorlardı. Halk Evinde değişik türde geceler tertip edilirdi. Bir defasında İbrahim Hakk'ı üzerine konuşmalar yapılmış, bir başka defasında da Mevlana gecesi düzenlenmişti. Bu gecede bana da bir konuşma teklif ettiler.

Mevlana'nın, Efendimiz'in sünnetine olan bağlılığını anlatacaktım. Benim irticali konuşmam, Farsça beyitlerin evvela orijinalini okuyup sonra tercüme etmem, dinleyiciler arasında ilgi uyandırmıştı. Bir de diğer konuşmacılara göre çok gençtim. Seçkin bir topluluk vardı.

Üniversitelerden ilim adamları ve yüksek rütbeli subaylar da geceye katılmışlardı. Ne kadar faydalı oldum, bilemem; fakat konuşmacı olarak davet edildiğime sevindim. Çünkü benden evvelki konuşmacıların hepsi Mevlana'yı panteist bir insan olarak göstermeye çalışmışlardı. Benim söylediklerim en azından oradakilere, Mevlana'nın hakiki bir İslam Büyüğü olduğu imajını vermeye yetmişti. Yapılan ilk seçimde (Yaşım genç olduğu için) beni haysiyet divanına seçtiler. Böylece Halk Evi kadrosuna ben de girdim.

Ve yine bu devreye ait bir teşebbüs de Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneği'ni açma teşebbüsümüz oldu. O güne kadar sadece İzmir'de vardı. İkincisi de Erzurum'da bizim gayretlerimizle açılacaktı.

İsmi Ali'ydi, bir arkadaşı İzmir'e gönderip tüzük getirttik. Derneği kuracaktık. Ben bir vaazdan sonra anons ettim ve gençlerle Caferiye Camiinin önünde toplandık. Gayemiz komünizme karşı örgütlenmekti. Dernek ve cemiyet işlerinden anlayan bir akrabam vardı. O gelip bizi uyardı, bize yol gösterdi... Tabii, o gün için içimizde kanunları bilen de yoktu. Zaten Erzurum'daki arkadaşlar da, benim derneklerle bu kadar içli-dışlı olmamı biraz fazla buluyorlardı. Benim hareketlerimden rahatsız oldular. 'Bu Komünizmle Mücadele Derneği' de nerden çıktı? Sen, 'Nurları oku. Bundan iyi mücadele olmaz.' dediler. Daha sonra da 'Meğer biz yanılmışız' diyecekler ve Komünizmle Mücadele Derneğini onlar kuracaklardı. Fakat o gün için benim teşebbüslerim

yadırganıp tenkit konusu yapılıyordu.

Bir de 'Deccal'ı anlatacağım diye, Ramazanın sonuna kadar anons ettim. Cemaat her gün pür heyecan beni dinliyordu. Ben ise mevzuyu son gün anlatmayı düşünüyordum. Mahkum edilmekten korkum yoktu. Ancak Ramazan'ın ilk gününde hapis haneye girersem vaaz edemem, düşüncesiyle Deccal hakkındaki vaazı son güne bırakmıştım. Son gün cami tıklım tıklım dolmuştu. Heyecan zirvedeydi. Vahdeddin Önar Bey her zaman olduğu gibi yine en önde yerini almıştı. Gözü yaşlı bir insandı. Onun hıçkırıkları, sanki giriş taksimi yapar gibi bana tesir eder ve bana ilham ve güç kaynağı olurdu.

Deccal hakkında ne biliyorsam anlattım. Cami miting meydanına dönmüştü. Cemaat bazen heyecandan ayağa kalkıp oturuyordu. Meğer istihbarat erkenden gelip kürsünün etrafını almış ve belki de konuşulanları kaydetmiştir.

İkinci Menemen

Meğer, benim gidip teslim olmam hadiseyi yatıştırmış. Yoksa esas gaye orada ikinci bir Menemen Hadisesi çıkarmakmış. Askerlerden bir ikisi 'Vurun şu herifi' deyince halk bağıırıp çağırmaya başlamış. Hava iyice gerginleşmiş. Bunlar olurken ben caminin içindeydim. Çıkıp da teslim olunca yapacak bir şeyleri kalmadı. Belki az mütereddit davransaydım, beni vuracaklardı. Çünkü o binbaşı tarafından bazı askerler iyice doldurulmuş ve oraya bu gaye ile gelmişler...

Esas olan Vahdeddin Bey'le Nihad Karakum'a oldu. Benimle alakaları olduğu için memuriyetten uzaklaştırıldılar. O günkü hadiseyi gazeteler haber olarak verdiler... Ertesi gün askeri mahkeme'ye çağrılacağım. Geceyi sıkıntı içinde geçirdim. Kalkıp biraz namaz kıldım. Dua ederken, iki defa sanki şimşek çakmış gibi arabayı ışık sardı.

Hakim binbaşı çok ağır laflar etti. Demediğini bırakmadı. O gün çamaşır yıkamıştım. Rütbelerimi takmamışım. Bunu dahi mesele etti. 'Ulan bunları sana baban vermedi. Ulan sen asker misin soytarı mısın. Ulan git yatağını minareye ser..' Hep böyle hakaretlerle dolu bir muhakemeden sonra beni tutukladı.

Nihat Karakum ve bazı arkadaşlar, Tümen Komutanına çıkmışlar. Tümen komutanı milliyetçi bir insandı. Ona 'Efendim, bu arkadaş onların dediğı gibi değildir. Biz vatanımızı, milletimizi, bayrağımızı ve tarihimizi sevmeyi ondan öğrendik' demişler. Ayrıca içlerinden biri derhal Ankara'ya Genelkurmaya

gitmiş ve oradaki bazı paşalarla görüşmüş...

Necdet Bey'in kahramanlığını hiç unutamayacağım. Binbaşıymış. Ben onu yarbay zannediyordum. Göz doktoruydu. Benimle görüşmek yasak olmasına rağmen tel örgüleri atlayarak resmi elbisesiyle içeriye girdi. Boynuma sarıldı. Bir de çıkardı 20 lira verdi. Necdet Bey denizciydi. Nöbetçi askerler rütbelerini tam bilemediklerinden onu albay veya paşa zannetmişler. Kendi aralarında 'Bu nasıl asker ki, albaylar, paşalar onu ziyarete geliyor' demiş ve korkmuşlar... Daha sonra görüştüğümüzde anlatmıştı. Onu da sorguya çekmişler. 'Sen nasıl olur da bir ere sarılırsın' demişler. O da 'O herhangi bir er değil, değil ona sarılmak, ayağım bile öperim' demiş... Onun gösterdiği bu yiğitlik unutulacak gibi değildir!.. Senelerce sonra bu zatı bulup ziyaret etmiştim.

İçeriye girdim. Cezaevinde Aydınli bir arkadaş vardı. Hemen gidip bana bir yatak buldu, getirdi. Dine karşı alakasından bunları yapıyordu. Fakat bu arkadaş, bir silah meselesinden dolayı bunalıma girmiş ve intihar etmeyi düşünüyormuş. Devamlı 'Çıktığımda intihar edeceğim' diyordu. Çok da dürüst bir insandı. Sanki Cenab-ı Hakk, beni buraya onun için göndermiş. Uzun uzun konuştuk. Bir gün bana: 'Hocam inşallah, Aydın'a gelerseniz görüşürüz' dedi. Rahatladım. Belli ki önceki fikrinden vazgeçmişti.

Bir de hapishanede tanıyıp unutamadığım Mustafa Göbek adında birisi vardı. 19 senedir askerdi... Bir gün kızından mektup geldi: 'Baba, ben gelin oluyorum. Fakat sen hâlâ askerliği bitiremedin.' diyordu...

'Allah Şahit ki Vazifeni Yaptın!'

Ertesi gün gelip son vaazımı yaptım. Efendimizin veda hutbesinden bahsettim. Son cümleleri söyledikten sonra, sözü kendi namıma söyledim. Size bu kadar vaaz ettim, vazifemi yaptım mı? deyince Vahdeddin Bey ayağa kalktı: 'Allah şahit ki sen vazifeni yaptın' dedi. O gün çok duygulanmışım.

Sonradan öğrendim ki, Deccal ile ilgili konuşmamdan sonra, emniyet yetkililerinden bir kısmı benim tutuklanmamı istemiş; ancak delil yetersizliği göz önünde tutulduğu için sonradan vazgeçmişler...

Bütün bu hadiseler, o izinli geldiğim hasta dönemimde oldu. Bu arada tedavi de oluyordum. Galiba Enver amcam beni iki defa doktora götürdü.

O dönem çok hareketli geçti. İşin bereket tarafını bilemeyeceğim; fakat Risaleleri dağıtma ve vaazlara gösterilen alakayı Risalelere imale etme gibi hususlarda gayretli olduğumu söyleyebilirim. Bilhassa civarı dolaşmamız çok

faydalı oldu.

Ve tekrar İskenderun'a döndüm. Bir hafta kadar teslim olmadım. Bu arada dışarda vaaz ettim. Sonra gidip teslim oldum. Ondan sonra arızasız her cuma İskenderun Merkez Camiinde vaaz etmeye başladım. O dönemlerde pek vaaz eden de yoktu. İskenderun yöresinde vaaz eden Hilmi Bey vardı ki, güzel konuşurdu. Bir ara milletvekilliği yaptığını da hatırlıyorum.

Sivilden dostlar, her hafta çevreye de duyurarak camiye dolduruyorlardı.

Tümende beni arkadan koruyup kollayanlar da vardı. Cuma günleri, caminin önündeki cadde de dolduğu için, trafik ciddi olarak aksıyordu. Fakat, takviye edici güçler zayıflamaya yüz tuttu.

Bir yaz günüydü. Babam ziyaretime gelmişti. Ancak onu yatırabilecek temiz bir otel bulamadım. Otellerin hepsinde kadın vardı. Bu bana çok dokundu. Terbiye anlayışına çok zıd bir durumdu. Cuma günü vaazda bu hususu dile getirmedi edemedim. 'Bu nasıl Müslümanlık, bu otellerin çerçevelerini indirmek lazım.' gibi bir şeyler söyledim. Sert konuştum. Zaten konuşmam kanunsuzdu. Askeri elbisenin üzerine cübbe giyilmezken ben böyle bir kıyafetle vaaz ediyordum. Bir başka konuşmamda da 'Devletin nizamı var, polisi var. Polis yapmazsa bu vazifeyi kim yapacak!' diye yine otellerdeki ahlaksızlıkla ilgili bir şeyler söyledim. Beni destekleyen komutanlar zor durumda kalmıştı. Bana: 'Cemal Tural milliyetçi bir insan. Hiç olmazsa bir iki kelime ondan bahset de biz de bunu değerlendirelim' dediler.

Cemal Tural o sıralarda 2. Ordu Komutanıydı. Ve hakikaten milliyetçi göünüyordu. Barzani hareketini adım adım takip ediyordu. O günlerde, Güneydoğu'daki bazı evlerde, Barzani'nin resimleri asılıydı. Barzani her an halkı ayaklandırabilir şeklinde şayia vardı. Cemal Tural'a karşı duyduğumuz alaka biraz da Barzani'yi yakın takibe almasından dolayıldı. Şimdi durum ve tutumuza bakınca bir kere daha şu tuhafıkların karşısında hayrete düşüyorum. Dünkü şaki bugün eller üstünde.

Bir vaazımda, yumuşakça bu husustan bahsettim. 'Tural Paşamız milliyetçi diyorlar. Türk askeri milliyetçi olmayacak da ne olacak. Allah milliyetçilere uzun ömür versin' bu veya benzeri ifadeler kullandım. O gün telsiz arabasına binerken ayağımı boşluğa atmıştım. Romörkün üzerine düştüm ve kaburga kemiklerim kırıldı. Bayılmışım. Ayıldığımda, başım Arif Başçavuş'un dizindeydi.

Gözümü açar açmaz ona sitem ettim. 'Bunu bana siz yaptırdınız, bana peygamber kürsüsünden kimleri sena ettirdiniz. Allah bundan razı değil' dedim. 2 aya yakın ıstırap içinde inledim. İnemelerimden dolayı namazım olmaz diye, bazan aynı namazı birkaç defa kıldığım oluyordu. Bir müddet hastanede yatırdılar. Bir şey anlayamadılar. Sonra halk arasında kırıkçı-çıkıkçı dedikleri bir adamı getirdiler. Adam bir çekti, ben kendimden geçtim. Bağladı. Senelerce sol tarafıma yatamadım.

Biraz kendime gelir gelmez yine vaazlara başladım. Fakat askeriye aleyhime iyice dolmuş. Beni destekleyenlerden birkaçı da başka yerlere gidince, benden intikam almak isteyenlere fırsat doğmuş oldu.

O cuma vaazda hiç kimsenin rahâtsiz olmayacağı kadar yumuşak ve ortadan şeyler konuştum. Zaten çok duyguluydum. Hutbeyi de ben okudum. Ama bir askerin izinsiz vaaz etmesi dahi tevkif edilmesi için yeterliydi. Meğer daha önceki konuşmalarımı teker teker tesbit etmişler. Ben her günkü gibi cumadan sonra, dışarıya çıktığımda caminin dört bir yanının, silahlı askerler tarafından sarılmış olduğunu gördüm. Sanki eşkıya arıyor gibi, camiye basmışlardı.

Hemen birliğin başındaki komutanın yanına gittim. Selam verip teslim oldum. Komutan iyi bir insanmış. O gün kaçan diğer adi suçlularla beraber beni de inzibat merkezinde bir hücreye tıktılar. Sonra inzibat merkez komutanı geldi. Beni getiren kumandan hemen öne geçti. 'Efendim, hemen geldi, selam çaktı ve teslim oldu' dedi. Buna rağmen öbürü kinini ifade etti. 'Gelmeseydi...' deyip bir küfür savurdu. Beni seven komutanlardan araya girenler olmuş ki, beni ertesi gün salıverdiler. Birliğin önüne geldim. Tabur komutanım beni çok severdi. O da iyice dolmuş. Beni görünce yanıma geldi ve suratıma bir tokat vurdu. 'Takip edildiğini bile bile niye gittin' dedi. Ben bir şey demeden ayrıldım.

Ertesi gün birliği toplamış. Bir çocuk gibi ağlamış ve 'Ona bir babanın evladına vurması gibi vurdum. Onu ben öz evladım gibi severim demiş.' Bunları bana sonra arkadaşlar gelip anlattılar.

Bir yüzbaşımız vardı. Adam sarhoştı. Hatta bir iki defa benim maaşımı da almış içkiye yatırmış. Haber merkezi bizim elimizde. Arkadaşlar o yüzbaşıya ait şu hadiseyi naklettiler. Mahkeme bu yüzbaşayı da çağırmış ve beni nasıl tanıdığını sormuşlar. Verdiği cevap şu: O, bu birlikte ahlakıyla temayüz etmiş tek insandır. Eşini göstermek mümkün değil!.. Bunlar benim için hep müspet puan oldu.

Vahdeddin Bey'in anlattığına göre, bu komployu hazırlayan bir binbaşı imiş. Ve bu adam daha sonra askeriyeden atılmış, perişan bir hâlde de ölmüş...

Tahliye

Lehimdeki umumi baskılar mahkeme heyeti üzerinde toplanınca hâkimlerin tavırları değişti. Tümen komutanı ağırlığını koymuştu. Ankarâ dan 'Madem ki milliyetçi bir çocuk, bir meseleden dolayı onu niye bu kadar eziyorsunuz' mealinde telefon veya telgraflar gelmiş. Hiç beklemediğim bir anda, bana küfür yağdıran o binbaşı, elinde çanta hapishaneye geldi. Daktilosunu da yanında getirmişti. Beni de müdürün odasına aldılar. Daha önce zorla aldıkları ifadeleri bir bir değiştirip, yerine mahzursuz ifadeler yazdı. Sonunda da: 'Bundan böyle, hapishaneye atılmasını gerektiren bir şey yok. Çıkarın, 10 gün disiplin cezası verin' dedi. Beni disiplin yerine çıkardılar. Orada elime Mehmed Akif'in Safahat'ı geçti. Kaldığım müddet içinde hep onu okudum. Günü gelince de serbest bıraktılar.

Bana isnad edilen suçlar çok ağır cezayı gerektiren suçlardı. Hadise, ihtilale teşebbüs ve halkı devlet aleyhine ayaklandırma, gibi inanılmayacak şeylerdi. Buna rağmen Cenab-ı Hakk'ın lütfuyla, hiçbir şey olmadı. Dosyayı da tamamen kaldırdılar. Yeni İstiklal Gazetesi, haberi sürmanşet yaptı. Hatırladığıma göre de 'Fatih'in torunu Fethullah' diye yazmışlardı. Diğer gazeteler de kendi duygu ve düşünceleri istikametinde haberi değerlendirdiler.

İkinci bölümün komutanı Mahmud Mardin adında bir yüzbaşındı. Çok sert bir insandı. Meğer o da her zaman gelip vaazları dinliyormuş. Benim haberim yoktu. Ben disiplinden çıkınca hemen yanıma geldi: 'Ben seni çok dinledim. Şimdi seni evine göndereceğim. Artık askerlik bitti. Ben tezkereni arkadan gönderirim' dedi. Tabii böyle bir hadiseyi hiç beklemiyordum. Çok sevindim. Daha askerliğimin bitmesine 34 gün vardı. 24 ay askerlik yapılan bir dönemde, hava değişimi, hapishane ve bu son erken gönderme hesap edilecek olursa 17 ay kadar askerlik yaptım. Beni böylece 34 gün evvelinden saldılar, tezkeremi de arkadan gönderdiler...

Askerliğin, kendisiyle alakalı olarak belli ağırlığı vardı; fakat benim askerliğim yine de rahat geçmişti. Bilhassa İskenderun'da çok kitap okuma fırsatı buldum. Gece-gündüz Kur'an dinleyebiliyordum.

Mescid Yaptık

Bir de askerde iken mescid yaptık. Mescidimiz açıktaydı. Altına kum serdik, etrafına da çim ektik. Hayatında hiç namaz kılmamış insanlar dahi orada namaza başladılar. 200 kişilik mevcut varsa, yaklaşık 30 kişi devamlı namaz kılar hale gelmişti. O günün şartları nazara alınacak olursa bu çok önemli bir rakamdır. Hem de namazlarımızı açıkta ve milletin gözü önünde kılıyorduk. Sinema salonunda cuma namazı kıldırıldım. Hutbe de okudum. Cemaatin hepsi, altı-yedi kişiydi. Ama, mühim olan bizim orada böyle bir şey başlatmamızdı. Farkına vardılar ve orayı eğlence yeri haline getirdiler...

Yukarıda da söylediğim gibi, babam ziyaretime gelip-gidiyordu. Ertesi gün bayramdı. Ben bayram vaazına çıkacağım. Babam belki on beş gündür İskenderun'da. Camiye geldim. Tıklım tıklım dolu; fakat ne babam ne de tanıdığım arkadaşlardan kimse yok. Biraz buruklaşıyorum, biraz da bu durum bana tuhaf geliyor.

Bayram namazlarını kıldık. Etrafıma bakındım, yine bizimkilerden kimse yok. Sonra birisi yanıma gelerek, 'Babanızı ve bazı arkadaşları akşam tutuklamışlar' dedi. Hemen savcılığa gittim.

Vahdeddin Bey'in evinde, akşam sohbet ediyorlarmış. Babamda, dayısının kızlarının açık olmasından rahatsız olmuş, akşam oraya gelmiş... Esas benim de orada olacağımı düşünerek böyle bir baskın düzenlemişler. Gayeleri beni cürm-ü meşhud halinde yakalamakmış. Fakat ben, ertesi gün vaaza çıkacağım için gitmemiştim. Bazı arkadaşların da yardımıyla el konulan kitapların çoğunu alıp dışarıya çıkardık. O sırada kapı aralığından babamın sorgulamasını dinledim. Hâkim soruyor: 'Nerden çıktı bu nur? Nur diye bir şey mi var?' Babam: 'Kur'an'da var!' O yine soruyor: 'Kur'an'ın neresinde var?' Babam cevap veriyor: 'Allahu nurussemavati vel arz'

Baktım babam gayet metin ve cesurca cevaplar veriyor. Tabii ki babamın adına rahatladım. Dışarıya çıktılar. Babam o her zaman ki kıvrak zekasıyla bir nükte daha yaptı: 'Yağmurdan kaçtık doluya tutulduk!' dedi. Dayısının evinden gelişini, yağmurdan kaçmaya benzetiyordu... Birkaç gün daha kaldı ve babam Erzurum'a döndü.

11. ayda askere gitmiştim. 1. Taburun 1. Bölüğü'nün 11. eriydim. Yani hep birler vardı. Gösteri mangası içerisinde de bulunuyordum. Kılığıma kıyafetime çok dikkat ederdim. Birkaç defa bölüğün önüne çıkardılar ve örnek asker olarak gösterdiler. Pantolonum yamalı da olsa, muhakkak tertemiz ve ütülü olurdu.

Daha önce de ifade ettiğim gibi, askerlik müddetince, askeriyeğe ait yemeği yemedim. Çünkü, ciddi askerlik yapıyor sayılmazdım. Onun için askeriyeğe ait yemeğin bana caiz olmayacağı düşünüm ve yemedim. Giydiğim elbiseyi de astsubay talebelerin birinden satın almıştım.. Önümde yığınla kâğıt ruloları vardı. Fakat, yemin ederek söylüyorum ki, şahsım hesabına bir nokta konacak kadar dahi kâğıt kullanmadım ve askeriyeğe ait kalemden, yine şahsım için bir nokta koyacak kadar dahi istifade etmedim. Çok hassas davranıyordum.

Hayatımın en kabuslu günleri sona ermişti. İki sene ihtilaller ve ihtilal teşebbüsleri ile yüz yüze yaşadığım ve 'Korkulu bir rüya görüyorum, uyanınca geçecek' diyerek kendimi ikna ettiğim ve bu ikna ile sabredebildiğim askerlik artık bitmişti.

Birkaç gün İskenderun'da kaldım. İskenderun'da nakliye işi de yapan büyük bir şirketin sahibinden -ki biz onunla ciddi dosttuk- teklif aldım. Şirketin başında duracaktım. O gün için çok cazip görünen bu teklifi hiç düşünmeden reddettim. Ve Erzurum'a döndüm.

Edirne'ye Dönüş

Bildiğimiz kadarıyla Edirne'ye ikinci defa tekrar döndünüz. Sebep neydi? Niçin Erzurum'da kalmadınız? Hatıralarınızla bu devreyi de anlatır mısınız?

Erzurum'a geldiğimde yine sıhhat durumum bozuktu. Gıdasızlığın üzerine, bir de son hadiseler beni iyiden iyiye yıpratmıştı. Eğer bünyem güçlü olmasaydı, üst üste gelen darbeler beni yatağa serebilirdi. Ayrıca ilk dört senelik hasret valideme çok dokunmuştu. Onun için durmadan diretiyor ve benim Erzurum'dan ayrılmamam için elinden gelen her çareye başvuruyordu. Beni Erzurum'dan evlendirmek için bu kadar ısrar etmesinin sebeplerinden biri de belki buydu.

Erzurum'u çok seviyordum. Fakat yüreğime taş basıp ondan ayrılmaya mecburdum. Çünkü o gün de 'Mukaddes Göç'te anlattıklarımın şuurundaydım. Ve bilhassa Edirne'ye ilk gidişimde kaldığım sürece bu şuur iyice yerleşmişti. Anam directse, babam eski ısrarını terk etse de, Edirne'ye veya başka bir yere mutlaka gidecektim...

Edirne'yi istememin sebeplerinden biri de Üç Şerefeli'ye olan aşın sevgimdi. Orayı arzu ediyor ve tekrar orada vazife yapmak istiyordum. Mimar Hayreddin'in yaptığı bu cami bana Selimiye'den daha sevgili geliyordu. Bu alâka ve ilgi, daha önce orada vazife yapmış olduğumdan ve bu ulu mabedin beni bağrına basıp üç seneye yakın barındırmasından olabileceği gibi, o gün için anlayamadığım saikler sebebiyle de olabilir. Üç Şerefeli ki, mimaride, Selimiye gibi medeniyet tarihimizin en büyük medar-ı iftiharının doğumuna analık yapmış ve mimarideki bu muhteşem zafere zemin hazırlamıştır. O'nun kaderi de, İslam adına kaydedilecek muhteşem zafere zemin hazırlayan Asrın Büyük Çilekeş'ine benzemektedir. Bu çizgide İkinci Murad ile de bir bütünlük vardır. Üç Şerefeliyi sevmemde gayr-i şuuri de olsa böyle kuvvetli bir saik de mevcuttur.

Ancak, kaderin çerçevesi insanın arzu ve isteklerine göre tespit edilmemiştir. Evet, ben Üç Şerefeli'de imam olmak istemekteydim; fakat asıl olan Allah'ın dilemesidir. O günlerde Üç Şerefeli'ye imam olan zat esasen benden az da olsa okumuştur. O bir mürüvvet ifadesi olarak teklifte bulunmayınca ben de asıl arzu

ve isteğimi söylemedim. Daha önceden vaizlik vesikam da olduğundan Kur'an Kursu öğreticiliğine tayinim çıktı. Bir taraftan da vaazlara devam ediyordum.

1963 idi. O sıralarda beni çok evlendirmek istediler. Erzurum'a geldiğimde ağır baskı yaptılar. Annemle Enver amcamın olduğunu bir mecliste şunları söyledim: 'Benim başım gaye-i hayalime bağlı. Bir de siz ayaklarımı bağlayacak olursanız, ben de artık hareket edemem ve yıkılır kalırım.' İstemeyerek biraz sertçe konuşmuştum. Bunun üzerine amcam, hiç unutmayacağım kerametvarî şü karşılığı vermiştir: 'Bak oğlum. Sana bir teklif de 30'una geldiğinde yapılır. O zaman da kabûl etmezsen, artık bir daha da bu iş hiç olmaz' demişti. Hakikatten 30 yaşımda iken, çok sevdiğim, çok hürmet ettiğim birisi, benim için münasip gördüğü birisini bulmuş. Hattâ, beni razı edeceği ümidiyle aileye de söz vermiş; fakat, şiddetle karşı çıktım, 'Hocam, evvel ve âhir böyle bir düşüncem yok' dedim. Bunun üzerine boynuma sarılıp ağladı. Bu hatıramı herhalde hiç anlatmamıştım.

Askerde başımdan geçen hadiseler basına intikal ettiği için artık tanınmaktaydım ve o günlerde bir gazete bunu mesele yapıp haber olarak verdi. Bu sebeple Edirne'ye gidişim de bir hadise oldu. Gazete, 'böyle bir adam, nasıl olur da devlet memuru' olur demektedir. Basının takındığı bu menfi tavır tesirini kıs zamanda gösterdi. Ve artık ben her gittiğim yere, peşinde beş on gölge ile beraber gitmekteydim; adım adım takip ediliyordum.

Bir taraftan böyle ciddi bir takip altına alınmıştım. Diğer taraftan da, Kur'an kursunun idarecilerinden bazıları tarafından pasifize edilmek için bir sürü komployla karşı karşıya bırakılıyordum. Aktif bir insan olmamı sistem hazmedemiyordu. Onların cemaatına müntesip olmamı da bu Kur'an kursunun idaresini elinde tutanlar kabullenemiyorlardı. Dolayısıyla, hem içten hem de dıştan yoğun bir tazyik altında bulunuyordum.

Dar'ül Hadis Camii'nin imamı hastalandığı için orada fahri olarak imamlık yapmaya başladım. Caminin içinde büyük bir oda yaptırdım. Burası hem imam odası olacaktı; hem de orada talebe okutacaktım. Bu günler en bereketli günlerim oldu. Edirne'de görülmemiş bir talebe hizmeti, işte bu küçük odada başladı. Talebelerle meşgul olmak çok hoşuma gidiyordu.

Bu kursu, belli bir cemaatın insanları yaptırmış. Derneği idare edenler de onlara sempati duyan kişilerdi. Benim kursa gelip gitmem, talebelerle meşgul olmam onları rahatsız ediyordu. Önceleri yumuşak bir eda ile, talebeyle meşgul olmamamı, sadece gelip gitmemi söylediler. Teklifleri çok garibime gitmişti. Bu

davranışı, ihlas ve samimiyetle bağdaştırmak mümkün değildi. Düşüncelerimi yüzlerine açık ve net bir dille söyledim. 'Sizin bu tavrınızı, ihlasla, samimiyetle te'lif etmek mümkün değil' dedim.

Kiralık Evler

Bu arada Suat Bey de Edirne'ye müftü olarak geldi. Değişik yönlere çekilmesin diye ona ayrı bir ev tuttuk. Ben de ayrı bir evde kalıyorum. Ancak ikimizin evi de çok kötü ve hırpani idi.

Bir gün erkenden Suat Bey'i ziyarete gittim. Bana: 'Bu evde çok pire var, bir türlü uyuyamadım' dedi. Ben de 'İki odalı başka bir ev bulalım, odanın birinde siz, diğerinde ben kalırım' dedim. Bir ev bulduk. Yaşlıca bir kadının eviydi. Altı üstü iki odası var. Bir kenara da mutfak gibi bir şey sıkıştırılmış. Tam bir bülbül yuvası. Biz ikimiz gidince kadın çığlığı kopardı. 'Bana bir kişi dendi, siz iki kişisiniz. Katiyyen olmaz, istemem de istemem...' Kadının bizi bir dövmediği kaldı.

Hemen yeni bir ev bulduk. İlk giriş salon gibi bir yere açılıyor. Yan yana iki odası var. Merdiven altında da bir mutfak. Helası, yukarıda oturan ev sahipleriyle müşterek ve bahçenin bir köşesinde. Kim helaya gidecek olsa, herkes tarafından görülüyor. Çok da açık bir aile. Odanın birine Suat Bey, diğerine ben yerleştim. Ben o kötü evden, Suat Bey de pireli yerden kurtulmuş olduk.

O dönemde, Risaleleri okumayı daha da sıklaştırdık. Okuyacağımız bölümü daha önce bir kağıda yazıp geliyor ve öyle okuyorduk. Sıkı bir takip içindeyiz. Kapının önünde polis nöbet tutuyor. Onların rahatsız olacağı tabirleri ve isimleri, remiz halinde yazıyoruz, okurken asli haliyle okuyoruz. Benim elimde Tecrid-i Sarih bulunuyor. Yazılan kağıdı onun içine koyup öyle ders yapıyorum. Tabii ki, hadis ve ilmihal de okuyoruz. Dünyanın hiçbir yerinde dini kitap okumanın bu denli yakın takibe alındığı ikinci bir memleket gösterilemez. Dört-beş insanla yaptığımız bu sohbet bir müddet devam etti.

Güzel Rüya

Bir gün bu arkadaşlardan biri rüya görüyor. Hatice validemiz kapının dışında Efendimiz de içeride oturuyor. Ders yaptığımız dört-beş kişiyi kastederek Hatice Validemiz, Efendimize: 'Ya Rasullallah, bunlar; 'Bizden hoşnut musun ya Rasulallah?' diye soruyorlar' diyor. Ve Efendimizden cevap geliyor: 'Evet hoşnudum. Hele birisi, hele birisi!...' diyor...

Görüldüğü gibi rüyada bile Allah Rasülü'nün isim tasrih etmemesi, arkadaşların hepsinin 'hele birisi' diye ifade edilen şahıs olmak için aşk, şevk ve iştiyaklarına medar oldu. Onun için bu rüya birkaç gün boyunca anlatıldı ve arkadaşlar her anlatılışında tekrar tekrar ağladılar ve ardından 'Ne zamana kadar böyle dört-beş kişi devam edeceğiz' demeye başladılar. Kısa zamanda gelip-gidenlerin ve sohbetle devam edenlerin sayısı 30'u buldu. Caminin içinde bir halka çeviriyor ve kitap okuyorduk.

Bir defasında polis camiye basacak oldu. Müdahale ettim. Eğer böyle bir şey yaparsanız 'Bunlar cami basıyor' diye halk arasında yayılabilir, ben de meseleyi kürsüye getiririm, dedim. Benim bu tehdidim üzerine baskın yapmaktan vazgeçtiler...

Bayram için tebrik bastırdım. Tebriğin arkasına da Habbab b. Eret hadisini yazdım. Hadis şu:

'Habbab b. Eret (ra) anlatıyor: Allah Rasulü, Kâ be'nin duvarının dibine oturmuş, düşünüyordu. Başını da örtmüştü. Yanına vardım ya Rasullallah, dua etmez misin Allah'a bize yardım etsin ' dedim. Bunun üzerine Allah Rasulü, kaşlarını çattı ve şu mealde konuştu:

Siz de ıstırap mı çekiyorsunuz. Allah'a yemin ederim sizden evvel insanlar, sırf inançlarından dolayı alınır, hendeklere yatırılır, demir testerelerle biçilirdi ve yine dinlerinden dönen olmazdı. Yine sizden evvelki o insanların demir taraklarla etleri kemiklerinden ayrılır da yine onlar dinlerinden dönmezdi. Allah'a yemin ederim, Allah bu dini tamamlayacaktır; fakat siz acele ediyorsunuz...'

Önünüze Bakın

Hüseyin Efendi'nin ısrarıyla bazı salı günleri onun yerine kadınlara ben vaaz veriyordum. Vaaza çıkmadan bir hafta evvelinden sakalımı bırakır ve vaaza sakallı olarak çıkardım. Bir iki defa da kadınlara 'Ben konuşurken, önünüze bakın, benim yüzüme bakmayın!' demiştim. Sorgu hâkimi bunu da mesele yapmış ve 'Şuna bak, kadınlara, bana bakmayın, önünüze bakın' demiş, şeklinde, esasen din adına benim lehimde olan bir sözü, tamamen saptırarak aleyhime bir delil gibi kullanmaya kalkmıştı. Bir de kadınlardan istihbarat adına çalışanlar olacağı o güne kadar aklıma gelmezdi.

anladım ki, onlardan da istihbarat adına çalışanlar var ve bu salı vaazlarına gelip gidiyorlar...

Tebrikleri müsadere ettiler. Milleti ayaklandırmaya matuf bildiri saydılar, sorgulamadan sonra beni saldılar.

Suat Beyin isteği üzerine Bayramda Eski Camide vaaz verdim. Hutbeyi de caminin imamı Ekrem Hoca okudu. Konuştuğum şeylerde rahatsız edecek bir şey de yoktu. Biraz içki hakkında da konuşmuş olabilirim. Yalnız, şunları söylediğimi hatırlıyorum: 'Genç delikanlılar, kızlar, cami pencerelerinde sevişir hale geldiler. İçkiler artık cami duvarlarının dibinde içiliyor... Eğer bu gençliğe bir dur denmez ve bunlar İslami ölçüler içinde terbiye edilmezse, yakında babalarının kafataslarıyla şarap içerler. Ey adliyecî arkadaş, sen adaletli olursan, bir senen senelerce ibadet hükmüne geçer. Muallim arkadaş, bu milletin geleceğini bayraklaştıracak nesiller senin elinde. Onları iyi yetiştir...' Şimdi, bu sözlerde ne var? Önce bir vak'ayı anlatıyorsun. Herhangi bir şahsı hedef alıp da söylenmiş sözler de değil bunlar. Ama gel gör ki, bütün bu sözler mahkemede karşıma çıkarıldı. 'Kim babasının kafatasında şarap içmiş?' gibi manasız sorgulamalara gidildi. Bir de, benim her sınıf insana ayrı ayrı seslenişim, bölücülük kabul edildi. Niçin ayrı ayrı; adliyecî, muallim, esnaf, tüccar, demişim!.. Allah, Allah! Bugün herkes böyle konuşuyor!..

Ekrem Hocaefendi'nin konuşmaları da benim üzerime yıkıldı. O da çok şiddetli konuşmuştu.

O gün camiye gelip vaaz dinleyenler çok rencide olmuşlar. Sadece bayram namazı için gelenlerle günlük cemaatin arasında ve söylenenleri değerlendirmesinde dahi çok büyük farklılıklar göze çarptığını bu hadise münasebetiyle daha iyi anlamış oldum. Hiç ümit etmediğim, daha önceden tanışıklığımız olan kişilerden bazıları bile o günkü konuşmaları hazmedememiş, hatta birisi 'evimize yaralı olarak dönüyoruz' gibi, tarizlerde bulunmuştu...

On beş kadar amme şahidi gelip mahkemede aleyhimize şehadet etti. Bizi müdafaa eden şahitler de vardı. Onlardan birinin de istihbarat hesabına çalıştığını daha sonra öğrendik. Sözde mahkemede bizim lehimize konuşuyordu. Halbuki, aleyhimize rapor hazırlayanlardan biri oydu.

Bizim lehimize konuşanlardan Rifat Bey, diye bir şahıs vardı. Daha önceleri çok kötü bir hayat yaşayan ve daha sonra İslami hayata dönen bu zat Edirne ileri gelenleri tarafından tanınıp saygı duyulan bir kişiliğe sahipti. Mahkemede lehimize konuşması, mahkeme heyeti üzerine çok ciddi tesir etmişti.

Kendimi Buldum

O gün söylediklerinden hatırımda kalan şu sözü oldu: 'Sayın hâkimler, geçmişimin nasıl olduğunu çok iyi bilirsiniz. Kale içinde içip nara attığım zaman herkesin ödü kopardı. Ben de bir devlet memuruyum. O zaman öyle idim. Şimdi de gördüğünüz gibi böyleyim. Benim bu dönüşüm bu arkadaşlar sayesinde oldu. Oraya gidip geldim ve kendimi bulup idrak ettim. Bütün kötülüklerden kurtuldum..'

Daha önce hâkimlerle savcılarla beraber yiyip içen Rıfat Bey, bizim Dar'ül Hadis camiinde yaptığımız sohbetlere devam etmiş ve Cenab-ı Hakk da onu hidayete erdirmişti. Ondaki bu ani değişiklik bütün Edirneli tarafından ilgiyle izlenmişti. Uzun boylu, görkemli bir insandı. Tabii ki onun söyledikleri o gün için çok mühimdi. Ve daha sonra da bu sözlerin tesirini görecektik.

Kızıl Kıyamet

Matbaacı, kanun gereği için bu tebriklerinden bir nüshasını savcılığa göndermiş. Derken, emniyette, adliyede kızıl-kıyamet kopmuş.

Gece vakti, hafif hafif de kar yağıyor. Dışarıda bir gürültü duydum. Pencereden baktım, Rasul Bey ve yanında tayfası... Hemen baskın olacağını anladım ve onlarca mahzurlu sayılan kitapları kütüphanenin arka tarafına attım. Kapı çalındı, açtım. Her tarafı aradılar, pek bir şey bulamadılar. Öbür odayı da arayalım, dediler. Ben: 'Orası Müftü Efendi'nin odası, benimle alakası yok' dedim. İnsaflı insanlardı, ısrar etmediler ve beni alıp emniyete götürdüler. Zaten Rasul Bey'den daha önce de bahsetmiştim. Ancak Emniyet müdürü kesin emir verince beni almaya o gelmişti.

Emniyet müdürü genç birisiydi ve mütecavizdi. Toyluluğunu çalım ile örtmeye çalışan bir tip... Beni bayram tebriği için getirdiler sandım; ancak esas sebebi orada anladım. Emniyet müdürü, Kur'an kursu mütevellisi tarafından iyice doldurulmuş. Ve esas baskını onlar yaptırmış. Müdür bana: 'Bak, Fethullah! Seni son defa ikaz ediyorum. Sen talebe ile meşgul olmayacaksın. Aksi halde buraya tekrar alır ve ne yapacağımı da bir ben bilirim bir de Allah bilir!' dedi. Ben de 'Burada kuvvetlisin, yaparsın. Ama bir de bu yerin altı var. Seninle orada hesaplaşırız' dedim. Bir baş komiser vardı. Gece gündüz sarhoştı. O da beni hesaba çekti. Benim yazdırdığım tebriği vatana ihanet olarak vasıflandırıyor. Ayrıca, Kadir gecesinde, arkadaşlarla çok samimi bir hava içinde geceyi geçirdikten sonra, birbirimize gayet içten ve yürekten sarılıp ağlayışlarımızın da

hesabını vermek zorunda kalmıştım.

Niçin bu kadar samimi imişiz? Ve niçin hıçkırığa hıçkırığa ağlamışız? Evet, bunlardan dahi hesaba çekildiğimiz o günler, cidden zor günlerdi.

Bu emniyet müdürüne Suat Bey'in de bir tavrı olmuştu. Onu da unutamam. Adam telefonda: 'Müftü, bana kadar bir gel!' dedi. Suat Bey de cevap olarak: 'Ben makamımdayım. Çok arzu ediyorsan sen gel' cevabını verdi. O gün sarılıp alnından öpesim geldi; o kadar sevindim. Çünkü adamlar, nezaketsiz. Hep müftüyü ayaklarına çağırmaya alışmışlar. Suat Bey'den de gereken cevabı almış olmaları beni cidden sevindirdi.

Dar'ül Hadis Camiine, birkaç hâkim ve bir de savcı gelip gitmeye başladılar. Savcı Erzincanlı bir adam. Adı Selçuk. Cumadan sonra, 'Selçuk Bey sizi bekliyor' dediler. Uygunsuz şeyler söyleyeceğini tahmin ettiğim için dışarıya çıkmadım. Diyeceklerini hissetmiş gibiydim. Bir bekçi gönderip beni adliyeye çağırttı. Uzun boylu konuştuk bana: 'Sen korkunç bir sistem düşmanısın. İsimleri açıktan söylemiyorsun; fakat ben senin konuştuklarından bunu rahatlıkla anlıyorum. Hep maziye methediyor ve şimdiki hali kötülüyorsun. Halbuki, sende çok güzel bir konuşma kabiliyeti var. Başkasının kağıttan okuduğunu sen irticalen konuşabiliyorsun. Aslında bu kabiliyetini müspet yönde de kullanabilirsin. Fakat sen...' dedi. Sanki bazı şahısları kürsüde methetmem gerekiyormuş gibi telkinlerde bulundu.

Yukarıda söylediğim tebrik hadisesi de olunca tekrar sorgu hâkiminin karşısına çıktım.

Usûl Bilmemek

Ancak, mahkeme aleyhte konuşanların sözüne daha çok itibar ediyordu. Zaten biz de usul bilmediğimizden dolayı müdafaalarımızda çok açık veriyoruz. Ekrem Hoca'nın sert konuşmaları da oluyordu. Mesela, bir keresinde, mahkeme heyetine: 'Karısını açık saçık giydirenler domuz değil de ya nedir?' demişti. Dosya tevhid edildiğinden dolayı söylenenlerin hepsi her ikimizi de bağlayıcı durumda oluyordu. Mahkeme heyetinin bize karşı tavrı çok sert ve haşindi.

Sanat Okulu'nun müdürü aleyhte konuşanlardan biriydi. Sözde ben, 'Şuraları basmalı, bunlara şöyle yapmalı..' gibi sözler söylemişim. Mahkeme heyetinden izin istedim ve 'Bu şahsa sorun bakalım, şu, şu sözleri de söylemiş miyim?' dedim. Bu sözler daha ziyade huzur ve sükun adına söylediğim sözlerdi. Sorulunca adam: 'Hoparlör bazen cızırtı yapıyordu, duymadım.' dedi. Ben yine

kalkıp ' Hoparlör hep benim aleyhime olacak sözlerde çalışıp lehimde olacak sözlerde cızırtı mı yapıyordu. Çelişkisi bu kadar açık olan bir kişinin söyledikleri dinlenemez ve itibara alınamaz' dedim. Adam kararlı kaldı ve hiçbir şey söyleyemedi.

Bir hazine avukatı vardı. Çok defa teravih namazını benim arkamda kılardı. Bir-kaç defa da beni iftar yemeğine götürmüştü. Tanıştık. O da aleyhime şehadet etmeye gelmişti. Hakim, beni göstererek 'Bunu tanıyor musun?' diye sorunca yüzüme baktı ve 'Tanımıyorum' dedi. Ardından da 'Camiye girdim. Camide bir ihtilal havası vardı. Sarığının ucunu yana sarkıtmış veryansın ediyordu.' dedi.

Israrla söz istedim. Nihayet razı oldular. Ayağa kalktım ve şunları söyledim: 'Sayın avukatın sözleri hakkında bir şeyler arz etmek istiyorum. Değerlendirmenizi ona göre yapın. 'Bu şahıs, senelerce benim arkamda teravih namazı kılmıştır. Bunun yüzlerce şahidi vardır. Salim Arıcı ile beni kaç defa iftar yemeğine götürmüştür. Sonra hatırımda kalmayacak kadar çok sayıda bir yere oturup çay içmişizdir. Şimdi, bir insan arkasında teravih kıldığı, beraber aynı sofrada yemek yiyip aynı masada çay içtiği birini 'Ben tanımiyorum' derse, onun diğer sözlerine de ancak o kadar itimat edilir.'

Ben bunları söyleyince, adam heyecanlandı, 'Tanıyorum' dedi. Sonra da kaşkolünü tutup mahkeme salonunu terk etti. Bütün bu olanlar hep bizim adımıza zafardı. Mahkeme uzun süre devam etti. Bana on seneye yakın bir ceza düşünülüyordu. Zaten vaizlik vesikamı da almışlardı. Artık vaaz edemiyordum. Bütün bunlar Ferit Kubat'ın başının altından çıkıyordu...

Ferid Kubat o sırada Edirne valisiydi. Daha sonra da 12 Mart'ta İçişleri Bakanlığı yapmıştı. Bana karşı dopdoluydu. Kinini gayzını kusacak yer arardı. Bir defasında bütün din,görevlilerini toplamıştı. Ben de gitmiştim. Orada benim gözümün içine baka baka ve herkesin anlayacağı şekilde: 'İçinizde bazı aşağılık hainler var. Bunları ezeceksiniz...' dedi.

Bu adamın hayatının sonu çok perişan geçmiştir. Kendileriyle aynı düşünceyi paylaştığı insanları kovalayıp durmuştur. Ölümü de hayatının sonu gibi son derece ibret vericidir. O bir ara izine ayrılınca bunu fırsat bilip ben de ayrıldım.

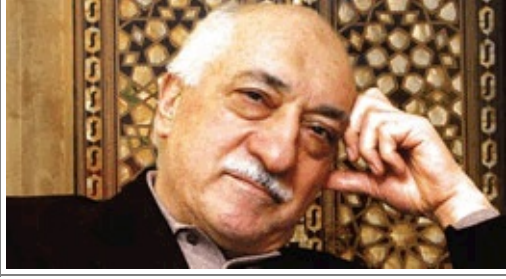
Gayem Edirne'den başka bir yere tayinimi yaptırmaktı. Çünkü Edirne benim için artık sadece bir kâbus olmuştu. Emniyet Müdürü, 'Kursta talebe okutmayacaksın' diye tazyik ediyor; vali elimden vaizlik vesikasını alarak, vaaz etmeme mani oluyor... Ve ben tek başıma bütün bunlarla mücadele etmek

zorunda kalıyordum...

Ankara'ya gittim. Yaşar hoca ile karşılaştık. Kendisi o sıralarda İzmir'deydi. O da bir iş için Ankarâ ya gelmişti. Durumumu anlattım. Diyanette söz geçirebileceği kimse olmadığını söyledi. Özlük İşleri Müdürü Yaşar Gökten Bey'di. Ona gidip durumumu anlattım. Edirne'de kalmam için ısrar etti. Ben de Kırklareli'ne gitmek istediğimi söyledim ve isteğimde ısrar ettim.

İki mucip yazdırdım. Biri alakayı kestiğime diğeri de yeni vazifeye başlamama dairdi. Onları elime alıp Edirne'ye döndüm.

Kırklareli

Ferit Kubat, Edirne'den ayrılmıştı. Nail Memik adında, Cumaları da kılan, yumuşak tabiatlı bir vali muavini vardı ve Edirne Valiliğine o vekalet ediyordu... Başından bir belayı defetmek için olsa gerek, Nail Memik Bey mucibimi imzaladı. Elimden vesikanın alınmış olmasını hiç mesele yapmadı. Ben Edirne'den ayrılayım da ne olursa olsun, razı gibiydi... Fakat kaderin cilvesi, bir müddet sonra o da Kırklareli Valiliğine tayin edildi...

Edirne'de talebe arkadaşların kaldığı iki ev olmuştu. Kırklareli'nde de bir ev tuttum. İki odalı bir evdi. Borç iki kilim satın alıp eve serdim. Bütün eşyam bundan ibaretti. Hem Edirne'deki hem de Kırklareli'ndeki eve kira ödüyordum. Her gün bir bahane ile Edirne'ye gelip gidiyordum.

Müftü Mustafa Efendi, ihtilal olunca sakalını bıyığını kesmiş, başına da bir fötr yerleştirmişti. Altmış yaşında olmasına rağmen bıyığı dahi yoktu. Kendisini mümkün merteye ihtilalcilerden yana göstermeye çalışıyordu. Kendisine çok hürmet gösterdim. O da benim Edirne'ye gidip gelmeme ses çıkarmadı. Bir seneye yakın vaziyeti bu şekilde idare ettik. Sonra da izine ayrıldım.

Kırklareli'nde her cuma vaaz ediyordum. Ramazan'da her gün vaaz ettim. Kendiliğinden bir cemaat teşekkül etti. İlk gittiğimde, bir iki insandan başka tanıştığım yoktu. Fakat kaldığım zaman müddetince orada da epey dostlar edindim.

Yeni Soruşturma

Cumalardan birinde vaaz ederken dışarıdaki çocukların gürültüsü bana kadar ulaşıyordu. O esnada ne söylediysem, sözlerimi bu çocukların gürültü edişine bağlayıp beni şikayet etmişler. Zaten mahkemem devam ediyordu; şimdi hakkımda bir soruşturma daha açıldı. Memurin Kanununa göre, vilayet bünyesinde bir encümen teşekkül ettirildi. Emniyet müdürü bu encümenin başında bulunuyordu. Konuşulan şeylerde suç unsuru olup olmadığını encümen araştırıyordu. Vali ve emniyet müdürü yumuşak insanlar olduğu için bu soruşturma hafif geçti. İfademi aldılar ve takipsizlik karan verildi.

Atayolu Gazetesi, mahalli bir gazeteydi. Her fırsatta benim aleyhime yazılar yazardı. O sıralarda giydiğim siyah bir paltom vardı. Bu paltoyu, adice ifadelerine benzetme aracı yaptılar ve şu ifadeyi kullandılar: 'Korkumuzdan geceleri dışarı çıkamıyoruz. Bir siyah köpek, arkasında da bir sürü köpek bizi nerede görse hırlıyor. '

Necip Fazıl Kısakürek'le...

Bu dönemde Necip Fazıl Kısakürek'i de konferansa davet etmiştik. Konferans işiyle bizzat kendim meşgul oldum. O gece Necip Fazıl merhumu, arkadaşlardan birinin evinde misafir ettik. Hatta, hiç unutmam, merhum o gün biraz tutuktu. Başka günlerde olduğu gibi coşkun değildi. Yakınlarından biri 'Üstad, bu gece pasifin' dedi. O hemen, sofrada bulunanları göstererek 'Hayır, dedi, pasif olan bunlardı.' Böylece dinleyicilerin ilgisizliğini anlatmış oluyordu.

Dar dairede yaptığımız uzun sohbet esnasında Necip Fazıl, haddimden fazla alaka gösterdi. Hatta, daha sonraki günlerde, Büyük Doğu'da üst üste iki-üç yazı yazdı ve Risaleleri methetti. Ben kendisine bir takım Külliyyat vermek üzere İstanbul'a geldim. Fakat, Zübeyr Abi pek taraftar olmadığı için vermeden geri döndüm.

Atayolu Gazetesi Necip Fazıl'ın aleyhine de bir yazı yazdı. Biz de o yazıyı Necip Fazıl'a gönderdik. O sayıda, Büyük Doğu'da bir karikatür çıktı. Büyük bir çomar (köpek) yanında da küçük bir fino var. Ve altına şu yazı yazılmış. 'Biz koca çomarlarla uğraşıyoruz. Bu küçük fino da nerden çıktı' Bu cevap hepimizi çok memnun etmişti. Kırklareli'nde bu ve benzeri sistemli faaliyetlerimiz de oldu. O tuttuğum bülbül yuvası gibi evde her gece sohbet yapıyorduk. Her cemaatten insan eve gelip giderdi. Aramızda iyi bir kaynaşma vardı. Hamid Hoca'nın dostluğunu ise hiç unutamam...

Kestanepazarı Günleri

İzine ayrılıp küçük bir Türkiye seyahatine çıktım. Çeşitli yerlerdeki dostlarımı ziyaret ettim. Seyahatim kırk gün kadar sürdü. Halbuki izin sürem yirmi gündü. Ankara'ya uğradım. Yaşar Hocaefendi Diyanet İşleri Reis Muavini olarak Ankara'ya gelmişti. Ona durumumu anlattım. Geçmiş günler için rapor alınamayacağını söyledi. Meğer aklında başka bir düşünce varmış. İzmir'den ayrılırken onlara kendi yerine beni göndereceğini söylemiş ve benden sitayişkarane bahsetmiş. Bana 'Bir dilekçe yaz ve İzmir Vaizliğini iste' dedi. Ben, aniden böyle bir teklifle karşılaşınca şaşırdım. 'İzmir büyük yer, beni yutar. Mümkünse beni şarkta küçük bir vilayete verin' dedim. O ısrar etti. Bir başkasına dilekçe yazdırdı, bana da zorla imzalattı. Daha sonra da kararnameyi Diyanet İşleri Reisi Elmalı'ya imzalattı. Kendi imzalamadı. Bu Yaşar Hocaefendi'nin her zamanki temkinli davranışlarından biriydi.

Tekbirlerle...

Kırklareli'ne geldiğimde ilk işim müftüye tayinimi duyurmak oldu. Çünkü suçlu durumundaydım. Tayininin çıktığını duyunca müftü suçumu unuttu ve üzüntülerini bildirdi. Kırklareli'nden ayrılışım adeta bir merasim oldu. Arabalar tuttular ve beni Edirne'ye kadar tekbirlerle, salavatlarla getirdiler. Edirne'deki dostlarla görüşüp vedalaştım.

Efendim, zannedersem bundan sonra İzmir devresi başlıyor. İzmir'de nasıl karşılandınız... Kestanepazarı günleriniz... Oradan ayrılışınız... Bu devrede başınızdan geçen hadiseler ve hatıralarınız?

Geleceğimden kimseye haber vermemiştim. Elimde iki çanta Kestanepazarı'na vardım. Faytondan indiğimde beni ilk karşılayan İsmail Türe Bey oldu. Çantalarımı aldı. Daha caminin dış kapısında cemaat beni coşkun bir alaka ile karşıladılar. Eşyayı müdür odasına koydum. Küçük bir cam dolap vardı. Getirdiğim eşyayı oraya yerleştirdim. Gece gündüz kullandığım, açılıp kapanan bir koltuk vardı. Gündüzleri onu koltuk olarak, geceleri de yatak olarak kullanıyordum.

Bir İki Saat Uyku

İlk müşahedeme göre, devamlı olarak talebenin başında bulunmamda zaruret olduğu kanaatına vardım. 24 saat hiç uyumamam icap ediyordu. Talebenin

umumi durumu bunu gerektiriyordu. Devamlı riyazattan bünyem iyice zayıf düşmüştü. Buna rağmen bir-iki saat uyku ile yetiniyordum. Bazan sabaha kadar beklediğim ve hiç uyumadığım olurdu. Geceleri birkaç defa banyoları, tuvaletleri ve yatakhaneleri dolaşır talebeyi kontrol ederdim. Bir taraftan talebe ile yakından ilgileniyor, diğer taraftan da gördüğüm gayr-i nizami durumları düzeltmeye çalışıyordum.

O sene tedrisat döneminin bitimine iki-üç ay kadar bir müddet vardı. Ve o sene öyle geçti.

Son sınıf talebelerinden birkaç asi çocuk vardı. Yaşları da büyüktü. Söz dinletmek mümkün değildi. Benden evvelki idareciler tarafından şımartılmışlardı. Başka çarem olmadığını anlayınca, bunlardan bir-ikisine güzel bir meydan sopası attım. Bir kısmı okulu bitirip gitti, diğerleri de kuzu gibi oluverdi.

Yaşım yirmaltı veya yirmiyedi dolaylarındaydı. Onun için hem talebeler hem de hocalar benim idareci olarak gelmemi yadırgamışlardı. Hatta hocaların içinde, hem de bana duyuracak şekilde 'Yaşar Hoca, bula bula bu çocuğu mu bulup gönderdi' diyenler oluyordu. Zaten daha önce idarecilik yapmış ve burada idareci olarak bulunmuş bir arkadaş, beni o zaman da daha sonra da kabullenemedi.

İlk gün, talebeyi toplamış ve beni onlara takdim ederken 'Bundan sonra başınızda bulunacak. Yani müdür gibi bir şey' demişti. Tabii ki böyle bir takdim bana çok dokundu. Elbette ki, bu takdim şekli talebeye de menfi yönde tesir etmişti. İdareyi ele alıncaya kadar epey sıkıntı çektim.

Ali Rıza Güven Bey, dernek başkanıydı. Dernekte en çok sözü geçen oydu. Gıyabımda beni takdirle yad ettiğini ve bir gün idarecileri toplayarak 'Bu hoca, buranın yemeğini dahi yemiyor. Eğer onu rahatsız edici bir tavrınız olursa, hepinizi buradan atarım' dediğini, daha sonra duydum. Kısa bir müddet sonra da, gerek talebe, gerek idarecilerin büyük çoğunluğu, gerekse hocalar beni kabullendiler ve aramızda ciddi bir kaynaşma oldu.

Benden evvel, Ali Rıza Güven Bey, her sabah gelir talebeleri kontrol edermiş. İlk günler de geldi. Fakat beni hep ayakta ve talebelerin başında buldu. Bir gün 'Hocam artık burası bütünüyle size emanet. Benim gelmem gerektirmedi' dedi. Ve ondan sonra da kontrol maksadıyla yurda hiç uğramadı.

İlkler

Mustafa Birlik Bey'in evinde salı ve cumartesi günleri sohbet yapıyordu. Aslında o sıralarda İzmir, talebe potansiyeli bakımından çok zayıf durumdaydı.

İlk defa, Mehmed Metin Bey'in odasına, ertesi sene veya daha sonraki sene beş-on talebe gönderdim. Burası ufak bir odaydı. Hatta ihtilalden sonra da o odayı görmeye gitmiştim. Talebeleri gönderdikten sonra, ne olur ne olmaz diye arkalarından gittim. Gördüğüm manzara beni çok sevindirdi. 'Elhamdülillah' deyip Rabbime hamd ettim.

Bu talebelerle ders başladı. Talebelerin hepsi Kestanepazarı talebelerindendi. O zamanlar tesbihatı kimse bilmiyordu. Nasıl yapıp da öğretsem, diye düşünmeye başladım. Kafamda hep bunu düşünüyordum. Adeta içime ısırap olmuştu.

Bir diğer husus da bunları itaate alıştırmaktı. Talebeler disipline girsinler, evrada, ezkâra alışsınlar diye, caminin ışıklarını söndürüp hatme-hâcegân yaptığım da oluyordu. Onların ruhen yoğrulmalarını istiyordum...

Bazı istidatlı gördüklerimi caminin mahfiline çıkarır orada hususi kitap okuturdum. Fakat bir kısım su-i niyetli kişilerin kötü görmesi karşısında onu da terk ettim. Gençlik ve feveran olmasına rağmen, bu işin sessiz ve zarar gelmeden yürümesini arzu ediyordum.

1968 yaz döneminde kamp yaptık. Hepimiz yetmiş kadardık. Kamplardan önceki devrede ise dört talebeyi Edirne'ye göndermiştim.

Uykum Gelvesin Diye

Tehzib-i ahlak derslerine giriyordum. Çocuklar hüngür hüngür ağlıyorlardı. Bir gün yatakhaneleri gezerken Halil Mezik Bey'i gördüm. Kendini boynundan üst kanepeye bağlamış. Ne yaptığını sordum. 'Dünkü anlattıklarınızı düşünüyordum. Uykum gelvesin diye de kendimi bağladım' dedi. Gözümü doldurmuş bir talebe idi. Böyle olanlardan biri de İbrahim Kocabıyık'tı. Her ikisi de hazırlık okuyordu.

Bunlarla birlikte Abdullah Aymaz ve Mehmed Binici'yi, dördünü, Edirne'ye gönderdim. Dernekten izin almıştım. Harçlıklarını da verdiler. Dedim ki 'Bunlar İstanbul'u Edirne'yi gezsinler. Gözleri gönülleri açılır, ufukları inkişaf eder.' Ayrılabı beş gün olmuştu ki aklıma bir şüphe düştü. Ya bunları niçin gönderdiğimi, niyetimi, maksadımı, maksadımdaki inceliği bilmezler de bunlarla alakadar olmazlarsa, diye endişe etmeye başladım. Isındıralım derken

sakın bunları soğutmayalım, dedim ve ben de izin alıp arkalarından Edirne'ye gittim. İyi ki gitmişim. Korktuğum başıma gelmişti. Yürekten alakadar olan olmamış. Bir miktar orada, bir miktar da İstanbul'da kaldılar.

İstanbul'da Zübeyr Ağabey vardı. Onların kendi yanında kalmalarını temin etti. Zannedirim üç-beş gün orada kaldılar. Ve bu onlar için çok faydalı oldu. Halil Mezik'le Mehmed Binici'nin durumu iyi idi. Abdullah Aymaz, o yıllarda daha derli toplu, daha ümit vaad ediciydi. Mehmed Binici biraz futbolcuydu. İbrahim ile Halil Beyler yaşça küçüktü. Bu seyahat onları meselelerimize ısındırdı. Zaten içlerinde nüve de vardı.

Vazifemiz: Şükür

Kendimin böyle bir hizmete layık olduğumu hiçbir zaman hayal dahi etmedim. Ömrüm boyunca 'Demek ki Allah (c.c) şahısların şahsi durumunu hesaba katmadan, istediğine istediği hizmeti gördürüyor' diye düşündüm. Meseleye bu açıdan bakılırsa, bu devrede büyük işler yapılmış sayılmaz. Eğer, Cenab-ı Hakk, bu hizmeti başkalarına değil de bize yaptırmışsa, vazifemiz sadece şükürdür. Minnet âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.

Edirne'den gelirken dosyam dolu gelmişti. Takibe maruz idim. Peşimde daima bir sivil polis bulunuyordu. Fakat yine Cenab-ı Hakk'ın bir lütfu, bu polis İmam Hatip'in orta kısmından mezundu ve benim de hemşehrimdi. Erzurumluydu. Geldi benimle birkaç defa görüştü. Temiz bir insandı. Bana ne yaptığını, benim için nasıl bir rapor hazırladığını hiç söylemedi. Fakat, daha sonra hazırladığı raporun bir suretini Diyanette görmüştüm. Gayet müspet bir rapordu. Daha önceki dosyamda bana atfedilen faaliyetlerin hiçbirinin bende görülmediğini söylüyordu. Belki, Kestanepazarı idare heyetine de bu malumat intikal etmişti. Onun için de benim faaliyetlerime onlarca göz yumuluyordu.

İmza Taklidi

Bu arada istidradi olarak şunu da arz edeyim: Ben İzmir'e geldiğimde Edirne'deki mahkemem devam ediyordu. Bir gün beni savcılıktan çağırdılar. Yanımda İrfan Akça ve Hacı Kemal Abi olduğu halde gittik. Meğer Edirne'de benim mahkememe bakan hâkimlerden biri değişmiş ve yerine bir kadın hâkim tayin olunmuş. Birisi de benim adımla ve imzamı kullanarak bu kadına hakaret dolu bir mektup yazmış. Mektubu benim yazıp yazmadığım tetkik olunuyordu ve savcılığa bunun için çağırılmıştım. Allah'tan mektup el yazısıyla yazılmış. Benim yazımı aldılar ve daha sonra takipsizlik kararı verdiler. Bu mektubu kim ve hangi gaye ile yazmıştı bilemiyorum. Fakat aleyhime bir komplo olduğu

muhakkaktı.

Beşinci senenin sonuna doğruydı ki, Kestanepazarı'ndaki idareciler bana karşı tavır koymaya başladılar. Belki istihbarat tarafından tazyik ediliyorlardı, bilemiyorum. Fakat kulağıma böyle bir söylenti gelmişti. Benim üzerime idareci getirdiler. Bana, sen talebeye karışmayacaksın, sadece derslere girip çıkacaksın, dediler. İstemediğim bazı hocaları da getirmişlerdi. Sıdkı Şenbaba Bey'i müdür yaptılar. Bu zat sevdiğim bir insandı. Hatta babam geldiğinde onu alıp evinde misafir etmişti. Fakat o, idareci arkadaşların, maksat ve gayelerinden habersizdi. Safiyane ve hizmet gayesiyle gelmişti. Benim refüze edilmek istendiğimden belki haberi yoktu.

Talebeler

O sene Gediz'de bir deprem olmuştu. İzmir'de toplanan eşya ve malzemeleri götürmek için birkaç arkadaşla Gediz'e gitmiştik. Günlerden pazardı. Talebe, Sıdkı Şenbaba'ya isyan etmiş; hakaret ifade eden sözler söylemişler. O da, talebenin bu antipatisini görünce bırakıp gitmiş. Bir daha da gelmedi. Fakat Rabbim şahittir, bu olanlardan hiçbirinden benim haberim yoktu. Hadiseyi geldiğimde duydum ve cidden üzüldüm.

Öyle temiz ve samimi bir insanın, hakarete maruz kalması, talebe bunu bana olan sevgisinden de yapsa asla tasvip edilecek bir durum değildi. Fakat, hiç dahlim olmadığı halde, idareci arkadaşlar, talebenin bu ayaklanmasını da benden bildiler. Ali Şenbaba Bey'den sonra Suat Bülbül adında birisini getirdiler.

İstenen belliydi. Benim Kestanepazarı'nı terk etmem isteniyordu. Kalabileceğim bir ev aramaya başlamıştım. Esas istenen, talebeyi benden koparmaktı. Onun için de İmam Hatip Okulu'nun yanında yapılan binaya talebeyi taşımakta ısrar ediyorlardı. Talebe ihzari kısmını ben hiç düşünmeden reddettim. Çünkü son ârzum, Kestanepazarı'nın bir yerinde gömülmek ve kabrimden talebelerin gürültüsünü dinlemektir. Evet, dünyada bütün arzu ve isteğim buydu.

Bazı hocaefendiler çoğu itibariyle, benim düşündüğüm hizmet şekline muhalifti. Orada kaldığım beş senelik zaman zarfında, her gün adeta ağzımda kaktüs çiğniyor gibi olurdum. Bana taraftar olmalarını zaten beklemiyordum. Tek istediğim muhalefetlerindeki dozun biraz hafif olmasıydı. Ancak, yine de hep şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya bulunuyordum. Buna rağmen, hizmet her şeyden önemliydi. Selden kurtarabildiğim kârdır, diyordum. Cemaatımızdan da gördüğüm bir tek kelimelik teşvik yoktu. Hiçbir şey yapmasalar dahi, sadece,

bu hizmetine devam et, deseler benim için bu da yeterli. İnsan yapayalnız kaldığında ancak bu kadarcık bir ilginin bile ne büyük bir şey olduğunu anlayabilir. Yalnız kalmak çok zordur. Elden ne gelir ki, bu da bizim kaderimizdir.

Hizmet

Hatta, bazı yakın çevremde sinsi sinsi kıskançlıklar seziyordum. Ben kendimi, yapılan hizmetler açısından bu işin ehli olarak asla görmedim ve hâlâ da görmüyorum. Fakat, bu bana ait olması gereken düşünceyi, bana bir başkasının söylemesi asla doğru değildir. Bu tür ifadeler de beni ayrıca rahatsız ediyordu. Şunu kasemle temin edebilirim ki, ben 'fücur' kelimesinin kendisinden dahi rahatsız olan bir insanım ve hayatımı öyle disipline etmeye çalıştım. Buna rağmen bir gün bir kitap açtım. Karşıma 'Allah bu dini racul-ü facir ile de kuvvetlendirir' mealindeki hadis çıktı. Ben bunu okudum ve kendime hitap ediyor kabul ettim. Fakat orada bulunanlardan biri, bu payeyi de bana çok gördü gayet müstehzi bir eda ile: 'Sen kendini hizmet ediyor mu sanıyorsun ki, dini kuvvetlendiren racul-ü facir olasın' dedi. İster istemez bu tür ifadelerden rahatsız oluyordum.

Kestanepazarı'nda bulunduğum sıralarda, üniversitelerde yapılan seminerlere katılır, konuşma yapardım. Yaşar Hocaefendi'nin İzmir'e vaiz olarak tayin ettiği Kemal Solak Bey Yüksek İslam Enstitüsü'nde okuyordu. Konuşma yaptığım zamanlar o da yardımcı olurdu. Ben de İslam iktisadını anlatırdım. Bu gibi mevzular o camianın hoşuna gidiyordu.

Tasavvuf Dersleri

Bazen de seminer şeklinde tasavvuf dersleri olurdu. Bir keresinde Necdet Bey de bulunmuştu. Sohbetten sonra, Vahdet-i Vücut ve Hallac-ı Mansur hakkında çeşitli sorular da sorulmuştu. Necdet Bey bu sohbetten çok hoşlanmış ki, daha sonra yanıma gelip, bir hayli takdîr-kâr sözden sonra, ikili sohbet yapmamızı teklif etmişti. Üç-beş defa biraraya geldik. Bu sırada Gültekin Sarıgül Bey de sohbeta gelmeye başladı. Halbuki Necdet Bey, bazı çevrelerle görüşmekten endişe ediyordu. Bu sebeple sohbetlere ara vermek zorunda kaldık. Sohbet günü o, bir iş münasebetiyle Ankarâ ya gitti. Sohbet de yapılamadı sonra. 12 Mart Muhtırası olunca benimle de görüşmekten çekindi ve bir daha da biraraya gelmemiz mümkün olmadı.

O zamanlar, bir taraftan ülkücüler, diğer taraftan da MTTB talebe kesimine sahip çıkma yarışındaydılar. MTTB'de benim tanıdığım müspet insanlar da

vardı. Hatta onlardan bazıları her hafta beni dinlemeye gelir ve sohbetlere katılırlardı. Çok samimi bir hava içindeydik. Daha sonra particilik ortaya çıkınca onlar parti tarafını iltizam ettiler.

Kime Bırakıyorsun?

Unutamıyordum o günleri ve tahta kulübemi. Unutacağa da benzemiyordum. Nasıl unutabilirdim ki, ben bu kulübeyle adeta ruhumun en mahrem sırlarını paylaşmıştım. Hele gözümün önünde tüllenen talebelerim. Onları son gördüğümde nasıl da mahzunlaşmış ve adeta o masum bakışlarıyla bana 'Bizi kime bırakıyorsun?' diye yalvarmışlardı. Ah keşke, hiçbirini bırakmadan hepsini yanıma alabilseydim; fakat o zaman bu mümkün değildi.

Fakat bütün sıkıntım Kestanepazarı'ndan ayrılmadan ibaret değildi. Cemaat arasında esen tefrika fırtınası beni ciddi şekilde sarsıyor ve üzüyordu. Hemen hemen bütün Müslüman cemaatların durumu birbirinden pek farklı değildi. Hepsi veya ekserisi bir iç çöküntü geçiriyordu. Ve bu durum da beni ciddi şekilde mahzun ediyordu.

Hadiselerin kendine göre bir dili vardır. İctimai hayatı anlamak isteyenler bu dili çok iyi bilmelidirler. Mazide meydana gelen ve ciğerleri parçalayan nice hadiseler var ki, yeniden tekerrür etmeye başlamıştı. Bu tekerrürün getireceği neticeleri kestirmek asla kehanet sayılmazdı. Türkiye günden güne bir askeri darbenin eşiğine doğru kayıyordu. 27 Mayıs'ı görmüş olanlar için, görünen tablo pek de iyimser değildi.

Ruhun Teneffüs Zamanları

Kampa çıkmaya karar verdiğimizde aradan iki sene gibi- bir zaman geçmişti. İsmail Büyükçeşlebi Bey o zamanlarda tanıdı. Çok ciddi ve gayretliydi. Hatta şu sözlerini hiç unutamam: 'Abdullah Ağabey, bu meseleleri biliyormuş da bana hiç söylememiş. Yazıklar olsun. İki elim yakasında kalsın!'

Kamp meselesi beni iyiden iyiye düşündürüyordu. Finansman meselesi çok önemliydi. İhtiyaçları nasıl karşılayacaktık? Sonra çadır almak icap ediyordu. Bu günlere kıyas edilirse, bunlar çok cüz'i paralar gibi görünebilir. Fakat o gün o kadarcık imkanı bile bir araya getirmek zordu. Benim kaldığım çadırı bin liraya yaptırmıştık. Büyük çadırlar ise 2500'er liraya yapılmıştı.

Ankara'ya gittim. Orada tanıdığım insanlar vardı. Aklıma bir çare gelmişti. 27 Mayıs ihtilalinden sonra, askeriye milletten para toplamış, karşılığında da bono dağıtmıştı. Bu bonolar istendiği zaman paraya çevrilebilecekti. Gittim ve 3000 lira tutarında bono topladım. Bunları Kestanepazarı'na verdim. Onlar da bonoları paraya çevirdiler.

Böylece çadırların yapımına hızla başladık. İlk sene kampa yetmiş kişi kadar gitmiştik... İkinci ve üçüncü kamplar daha kalabalıktı. Hatta üçüncü sene her an üçyüz kadar talebe bulunuyordu. Gidenlerin yerine yenileri geliyordu. Orada birkaç gün dahi olsa kalanların sayısı belki bini bulmuştur!..

Kestanepazarı'nda beş sene kadar kaldım. Arkadaşlarıma bir örnek olması bakımından söylüyorum, bu beş senelik zaman zarfında beş kuruş maddi istifadeyi düşünmedim. Banyoda ve abdestte kullandığım suyun parasını dahi verdim. Bugün de aynı şeyi düşünüyorum. Talebenin hakkı olan bir müesseseden bir başkasının ne surette olursa olsun istifadesi doğru değildir.

Kestanepazarı yıllarına ait en unutulmaz ve en bereketli faaliyetlerden birisi de hiç şüphesiz kamplardır. Üst üste üç sene, yaz aylarında gerçekleştirilen bu kamplar, yer olarak Buca ile Kaynaklar Köyü ortasında etrafı tarlalarla çevrili küçük bir çamlıkta kurulmuştur. Kampın bulunduğu yerde, suyu daha sonraki yıllar kifayet etmemeye başlayan bir kuyu ve küçük bir de peynir imalathanesi vardı. Etrafta, kendi tarlalarındaki tütünleri işleyen köylülerin kaldıkları minik çardaklardan başka da meskun saha yoktu. Sessiz, havadar ve o günkü imkanlar

içinde güzel bir yerdi. Kamplarla, talebenin yaz günlerini değerlendirilmesi hedeflenmişti. Yani talebe, köyüne, kentine gidip dağılmasın, derslerinden uzaklaşmasın; aklı, kalbi, ruhu disipline edilsin ve bu arada dini duygu, dini düşünce adına da derinleşsin istenmişti. Biz, kamplarla alakalı düşündüklerimizi gerçekleştirip gerçekleştiremediğimizi bilemeyeceğim ama, Ali Rıza Bey ve destek olan diğer arkadaşların samimiyetlerinden hiç kuşku olmadı.

Kamplarda geçen aylan, haftaları, günleri değil; bir tek gün, bir tek saati dahi anlatmaya kalkışsak anlatamayız. Nasıl anlatabiliriz ki, o, bütün benliğimize sinen, derinlemesine ruhlarımızda yaşanan ve uhrevî hazlarıyla tasavvurlarımızı aşan hayatın tam cennetçesiydi.. Bahar bulutlan gibi üzerimizden gelip geçen her dakika başımıza geçmişten hatıralar yağdırır bizler de, bu mavi hülyalar içinde kendimizi geleceğin aydınlık yamaçlarına atar... Şanlı mazideki günleri, kendilerine has ışık, renk, desen, kostüm ve şivesiyle en canlı şekilde bir kere daha yaşar... Zaman zaman halihazırdaki güzellikleri; hatıraların renkleri, ideallerin ışıklarıyla daha da derin hisseder, hatta bazen birkaç dakika gibi en dar zaman dilimi içinde, duygu ve düşüncelerimizi sonsuzluğun, sınırsızlığın sardığını duyabilirdik...

Her gece seherin bağrında ve üns esintileri içinde, su sesi, yaprak hışırtısı, kuş cıvıltısı, bazen de tatlı bir meltemle uyanır; ah u enin dinlemeye teşne seccadelere koşar ve berzah koridoru için hazırlayıp, gecenin koyulaştığı demlerde ışığına koştuğumuz meş'aleyi bir kere daha lebriz eder (hazırlar) sonra da imanlı gönüllerin kabirde haşri bekledikleri gibi, güneşin doğuşunu beklemeye koyulurduk....

Her sabah güneş, ağaçların dalları arasından sızarak, altın ve yakuttan çubuklarıyla yaprakların cümbüşünü başlarımızın üstüne salar... Gözlerimizin içine sokar; derken, en tatlı esintilerle, güneşli, neşeli pınl pınl bir yeni gün çadır ve çardaklanımızın içine dolar; dolar da bizleri en baş döndürücü rüyalar âleminde yaşatırdı.

Kuşluktan sonra o olgun ve herkesi kendi ruhuna çeken sımsıcak, oldukça ağır saatler bastırır ve hepimizi çamların, çınarların . bağrına iterdi. O incelerden ince rüzgarların dokunmasıyla ses veren yaprak hışırtıları arasında, çağrışımların (tedailerin) sergilediği zaman dilimlerinde dolaşır, yer yer sıcağın rahatsızlığından mırıldanan nefsin diliyle 'Bu sıcakta harb u darbe çıkmayın!' vesveseleriyle sarsılır ve arkasından da 'Ne olurdu, cehennem ateşinin daha sıcak olduğunu anlayabilselerdi!' soluklarıyla irkilir, toparlanır, kendimize gelir

ve adeta sabahın serin, mavimtırak saatleri içinde bir başka alem, bir başka derinliklere açılır gibi olurduk.

Böyle anlarda dünya ve dünyanın ukbaya bakan yamaçlarını mırıldanmak için şair, iç içe bu güzellikleri resmedip ebedileştirmek için ressam ve 'tın tın' ahengiyle sermest olduğumuz tabii koroları duymak, onlara ses katmak için de mûsikişinas olmayı kimbilir kaç defa arzulamış, sonra da inlemiştir...

İkinci sonrası o mavimtırak saatlerde, güneşin altın ışıklan yavaş yavaş erimeye yüz tutar.. Bizler de daha içli, daha derin akşamların mor saatlerini hissetmeye başladık. Güneş elindeki san mendilini, çamların, çınarların üstünde bize sallarken, gurubu bütün tahassürüyle duyar, ürperir ve yavaş yavaş solan her şeyin çehresinde fena ve zevalin o titrek damgasını görür, tam 'Ben batıp gidenleri sevmem' mülahazasıyla sarsılıp yıkılacağımız an, 'Ben, boyun eğip, gözümü, gönlümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim' nefesleriyle yeniden toparlanır ve gecenin, insanları derin mülahazalara salan iklimlerinde dolaşmaya hazırlanırdık.

Akşamla beraber, her zaman tatlı tatlı esen rüzgarlar biraz sertleşir bazen de poyraz gibi iliklerimize işlerdi. Ve bu esnada, ağaçlara taht kurmuş gündüzlerin bütün gazelhanları susar, onların yerine gece bülbüllerinin sesleri duyulmaya başlardı. heri saatlere doğru daha da koyulaşıp tatlılaşan renkler, daha tesirli, daha büyüleyici bir hal alırdı ki, çok defa kendi kendimize 'yolu bu kadar zevkli olunca, acaba cennet nasıldır' der, tahayyürden düşüncelere daldardık.

Lambaların bütün bütün fersizleştiği bu alaca karanlık içinde, her şey ve hepimiz olduğumuzdan daha farklı görünür ve hakikatın hayale karıştığı bu büyüleyici atmosferde, zaten herbiri birer veli namzedi olan kamp sakinleri, daha çok ruhanileri andırmaya başlar ve bu masmavi iklim bir çay gibi içimize akar dururdu.

Yatma zamanı gelince, bir iki küçük kandilin dışında bütün ışıklar söner... Faniliğini hatırlayan ve bu yolda düşünmeye yelken açan gavvas ruhlar; ayrı ayrı dillerle semaların kapılarını zorlar ve saadet asrı insanının iniltilerine benzeyen çığlıklarla gönüllere bir başka ürpertiler salarlardı...

Hele, günün belli vakitlerinde müşterek namaz, müşterek tesbih ve müşterek duaların aramıza bir inişi vardı ki, onlarla beraber, onları indiren meleğin yumuşacık, incelerden ince ve pınl pınl ellerini adeta başımızın üzerinde hissederdik... Namaz ve dualar, o inanılmaz tılsımları ve ifade edilememiş manalarıyla ruhlarımızın en derin yerlerine kadar girer ve hadakalarımıza

semavi hayatın haritalarını sererlerdi.

Kamp bence, arkadaşlarımızın sevimli mevcudiyetinin, onlara şefkat ve muhabbetin tatlı tatlı esip durduğu bir mübarek bucaktı. Hepimiz orada, bir ruh kovanındaki anlar gibi, bir elimiz çiçeklerde, bir elimiz de peteklerde, çiçek özü ve bal arısı gelip giderdik. Bu duygu ve düşünce ruhumuzla öyle kaynaşıp bütünleşmişti ki, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, ben hâlâ, o günleri bütün kalbimde bütün canımda, bütün benliğimde dipdiri hissetmekteyim.

Kamlarda geçirdiğimiz o alabildiğine duygulu ve alabildiğine aydınlık dakikalar; bilhassa, ibadet, sohbet ve ders müzakareleri esnasında öylesine renklenir, öylesine derinleşirdi ki, hepimiz adeta uhrevilerle kucaklaşır gibi olurduk. Cennet, ceddimizin esas yurdu olması itibariyle, ruhlarımızda kendisini bir sıla hasreti içinde hissettirdiği gibi, biz de kamptaki saat ve dakikaları, ahiretin o olgun, ciddi, yumuşak iklimini ve bizi kullukta istihdam eden Zat'ın bize olan vaatlerini tahakkuk ettireceğini bir nur, bir ziya tayfları içinde duyar ve kendi kendimize 'İşte hayat böyle olur' derdik...

Ben, böyle nurlu ve bereketli bir geçmişin ziyan olacağına inanmak istemiyorum. Zira, o günler, dar bir zaman dilimi içinde geçip gitse de, bizim için bütün bir geçmişi rasat etme kuşağı ve bütün bir geleceğin de rüyalarının görüldüğü berzahi haritalar olmuştur.

Şimdi, ruhumdaki her hatırayı karıştırdıkça görüyorum ki, o yumuşak, şefkatli, sihirli, şiirli günler, hâlâ içimde dipdiri ve mevsim tanımadan tomurcuk tomurcuk açılan güller gibi, hiç durmadan solar solmaz hemen yeniden açılıyor, ruhumda en romantik duyguları tutuşturuyor ve zaman zaman hatıraları öyle canlandırıyor ki, kendimi hâlâ o üfûl üfûl ağaçların altında, ağustos böceklerinin sesleriyle, nur soluklu talebelerin, tesbih, temcid ve ilahî sadalarının birbirine karıştığını ve farklı bir koro teşkil ettiğini içimin derinliklerinde duyuyor ve burkuntu karışımı bir hazla tal'ime tebessüm ediyorum.

Kimbilir kampların bize açmadığı daha nice sırlar vardı! Biz onlardan düşünce ve tahayyül kuşağımıza girenleri yakaladık ve kırık-dökük arz etmeğe çalıştık. Yine de onlar, benim için sonsuza kadar hayatın en renkli dakikaları olarak kalacaklardır.

Eğer ötelere seyahatımızda, herkese birer hatıra götürme fırsatı verilseydi, şüphesiz ben, ilklerinden başlayarak, kampların o bahar çiçeklerine benzeyen

pıriltılı, tılsımlı, hülyalı mavi hatıralarını alır götürürdüm.

O günleri bizimle beraber yaşamayanlara, kampların hülyalı iklimini anlatmanın çok zor olduğunu bildiğim halde, yine de anlatmak istedim.. Kimbilir, belki de bendeki bu anlatma hissi, anlatma kabiliyetimin yetersizliğini görüp de, o günleri gerçek buutlarıyla dile getirebilecek istidatları, kampları araştırmaya sevk etmek için olmuştur. O kadarcık olsun, yararlı olduysam kendimi bahtiyar sayarım.

İlk kampta iki büyük çadır bir de benim küçük çadırım vardı. Ayrıca mevcut bir binayı da mutfak olarak kullanıyorduk. Vasıtamız yoktu. Rahmetli Ali, motoguzisiyle gelir gider ve bazı işlerimizi görürdü. Şaban Hoca da Arapça okutmaya gelip-gidiyordu.

O sene imkanlar dardı. Bazı geceler fırtına çıkardı. Hasırları, gemici feneri gibi diker ve içinde kitap okumaya devam ederdik. Kitaplar guruplar halinde okunurdu. İlk kamp, tam gönlüme göre bir şey oldu. Herkes tesbihatı gürül gürül ezberledi. Talebenin bu halini gördükçe, kamplara olan ihtiyacı daha iyi hissettim; kamp düşüncemizin isabetine bir kat daha inandım.

Tesbihatın açıktan ve koro halinde yapılması o günlerden kalma bir adettir. Tabiatın bağırında ve tabiata karşı tesbihat cehri, kalb ve gönle karşı da hafi ve gizli olmalıdır, diye istidlal ediyordum

İlk kamp öylece fakirane ve gayet sade olarak ihya edildi. Gelenler de hep beğendiler. Ali Rıza Güven geldi. Kendi yanında çalışan adamları da hep gönderdi. Harem-i Şerif'in Emiri, Mahmut Mahdum da geldi. Çok beğendi. Ertesi sene yine geldi. Fakat biz kendine has urbası dikkat çeker düşüncesiyle geri çevirdik. Hacı Kemal, darıltıp gücendirmeden, münasip bir dille durumun nezaketini anlatmış, o da bize hak vererek geri dönmüştü. Hacı Ahmet Tatari de gelip de kampı sevenlerdendi.

Üç ay kadar orada kaldık. Bir gün de Mustafa Birlik'in çocukları ile Münteha Bacı geldiler. Onlara dışarıda bir çardak kurduk. Bize yemek yaptılar. Hulusi Ağabey ile Sungur Ağabey de kampa gelenlerdendi.

Kamptaki bütün işler bana bakıyordu. Ders okuturdum. Sonra da kalkar yemeklere bakardım. Bazen sütlaç da yapıyordum. Dağıtımını da yine kendim yapıyordum. Onun bile kendine bir zevki vardı. Sandalyaya oturur, kepçeyi elime alır, herkes elindeki tasıyla gelir, sıraya geçer, ben de 'Bir kepçe halib, sallı alel Habib' derdim. Sütlacını alan giderdi.

Kamplarda, ruh ve düşünce cimnastiğinin yanında, gece gündüz, müsait olduğu ölçüde kültür-fizik hareketleri yapıldı. Bazen de derste onları 'U' şekline sokar ve anlatılacakları anlatırdım. İdeal bir nesil, hem fizik hem de kültür yönünden mükemmel olmalıdır, düşüncesiyle böyle yapıyordum.

Tabii ki, o zamanlar, yapacağımız şeylerde bu bugünkü kadar hür değildik. Bir şey yapılacaksa, en yakınimdakiler bile 'Abiler bu işe ne der?' diye soruyorlardı. Bunlar da bende ciddi sarsıntı meydana getiriyordu. Ciddi bir 'Abi' baskısı altındaydık. Ve atacağımız her adımda, yüzde yüz isabetine kanaat getirsek bile 'Acaba abiler ne der.' endişesini üzerimizden atamıyorduk. En azından bu mevzuda mülahaza dairesini açık tutmamız gerekiyordu.

İlk Kamp benim için biraz sıkıntılı oldu. Çünkü hemen herşey üzerimdeydi. Çadır kurmadan yemek yapmaya, ondan bir şey bozulursa onu tamir etmeye kadar. Kuyunun pompası çok bozulurdu. Onu hep kendim tamir ederdim. O sene elektrik yoktu. Ertesi sene 3 kw'lık küçük bir jeneratör bulduk. O da sık sık arıza yapardı. Tabii ki tamir işi yine bana bakıyordu.

Daha sonraları da çok kamp yaptık. Fakat bu ilk kamplar, ruhani zevk duyduğum ve derinlemesine bu hazı yaşadığım en bereketli kamplar oldu. O kampları hiç unutamayacağım.

Belki, sır ve hafa planında, bu kamplarda nefsanilik de olmuş olabilir, bilemeyeceğim. Yani, sır ve hafa planında içimde dolaşan düşünceleri her zaman kontrol altında tutamamış olabilirim ve belki o yönüyle rahat ve rehavet için oraları sevmiş bulunabilirim; ancak, hayalimden asla ayrılmayan düşüncem şu idi: Yetiştireceğimiz nesil, bir asker gibi disiplinli olmalıdır. Ve kamplar da askerî kışlalara benzemelidirler. Fakat ruhani zevklere açık yönleri tıkanmamalıdır. Bu yönüyle de kamplar bir tekkeye benzemelidirler.

Tesbihat, Cevşen ve Evrad-ı Kudsiye'nin cehri olarak okunması ayn bir güzellik buudu teşkil ediyordu. Ancak, kalbin yanında kafanın da işlettilmesi gerekiyordu ki, kamplarda okunan kitaplar ve Arapça tedrisat, orayı adeta bir medreseye çeviriyordu. Durum böyle olunca, kamplarda askeriyenin disiplini, tekkenin edebi ve medresenin ilmi bütünleşiyor ve hayallerimizde renk ve çizgileri bütün güzellik ve netliği ile mevcut olan dünyaya ilk adım atılmış oluyordu.

İşin doğrusu, mecbur kalmadan kamptan ayrılıp şehre gelmeyi hiç düşünmüyordum. Sadece cuma günleri vaaz için İzmir'e geliyordum. Ertesi sene izin aldım ve kamptan hiç ayrılmadım. Üçüncü sene ise, yine vaaz için cuma günleri gelip gittim.

Geceleri kalkıp ibadet etme, o kısa gecelerde erkenden kalkıp sabah namazına hazırlanma, geceleri geç vakte kadar kitap okuma, hakikaten yeryüzünde olmayan bir hayat buduydu. Ben, kamplardaki, bilhassa bu kamplardaki hissimi, bir manzumede çok seviyeli olmasa da yine de dile getirmeye çalışmıştım. Hislerimi olduğu gibi ifade ettim diyemem; fakat duyduğum ledünnî haz ve zevki anlatmaya gayret etmiştim.

Bir inayet ve bir koruma altında olduğumuz apaçıktı. Umumi teveccüh ekseriyetteydi. Davanın içinde ayrılık gayrılık düşüncesi yoktu. Arkadaşlarımız, Türkiye'nin her tarafından istedikleri talebeleri gönderiyorlardı. Urfa'dan, Diyarbakır'dan bile talebe geliyordu. Komünizmin gemi azıya aldığı bir dönemde ona karşı, hem de böyle nizamî bir mücadele, geleceğin milliyetçi ve maneviyatçı tarihçilerini derin derin düşündürecektir...

İkinci ve üçüncü kamplara, gücümüz yettiği ölçüde müracaat eden her talebeyi almaya çalıştık. Bu arada, ziyaret maksadıyla bir iki gün kalanlar da eksik olmuyordu.

Şuur ve irademiz, tam taalluk etmese bile, zannediyorum cebren bir işin içine itilmiştik ve içine itildiğimiz bu iş, milletimizin uyanışı ve kültürü adına büyük hizmetler vaad ediyordu.

Evet, iman hizmetleri adına, bütün Türkiye'deki hizmete denk hizmet edildiği söylenebilir bu kamplarda. O gün, herkes her yerde bu kampları solukluyordu. Kamplar adeta dillere destan olmuştu.

Bazen Kaynaklar Köyü'ne, hatta daha ilerlere gittiğimiz oluyordu. Bir iki defa da suyun başına çıktık. Köylü bizi cidden seviyor ve ellerindeki imkanlarla destekliyordu. Gidişattan Kestanepazarı idarecileri de memnundu. Herhangi bir rahatsızlık izhar etmiyorlardı. İkinci sene talebe sayısı iki yüze yükseldi. Üçüncü sene ise üç yüze çıktı. Tabii ki, bu her gün orada bulunanların mevcudu. Bazıları beş-on gün kalıp gidiyor, yerine başkaları geliyordu. Kamp bir sevkiyat ocağı gibi çalışıyordu.

Sayı arttıkça zorluklar da artıyordu. Bilhassa üçüncü sene ciddi su sıkıntısı çektik. Uzak mesafelerdeki civar kuyulardan araba ile su taşıyordum. Hem

araba kullan, hem su taşı, hem de ders ver; bütününe güç yetirmek hakikaten beni zorluyordu. Ama yetişmeye çalışıyordum.

Jeneratör çok eskiydi. Her gün söküp tamir etmek zorunda kalıyordum. Adeta bir jeneratör ustası olmuştum. Bir ara kuyuyu da biraz eşmemiz gerekti. Kazma-kürekle aldık, arkadaşlarla beraber onu da hallettik. Tuvalet ve banyo binalarımızı da kendimiz yaptık. Hela çukurlarını da kendimiz kazdık.

Sakin bunları mesele edindiğimden anlattığım sanılmasın. Sadece hayatımın en lezzetli anları olduğu için anlatıyorum. Hatta, arkadaşlardan biri daha sonraları bana şöyle bir hatıra anlatmış ve o gün için böyle bir davranışı çok garip karşıladığını söylemişti. Hadise şuydu: Ben elimde kazma hela çukuru kazıyorum. Talebelerden biri de 'Hocam iki kazma da şuraya vur' diyerek bana bazı yerler gösteriyor...

Hadiseyi bana anlatan arkadaşta bu durum çok garip gelmiş; halbuki ben o gün yaptıklarımı bir vazife olarak yapmıştım. Davranışlarım başkalarına örnek olsun diye bir düşünce de taşı mıyordum... Yaptığım her işi zevk alarak yapıyordum. Tabii bu sıkıntı yoktu manasına gelmez. Elbette çok sıkıntılı günlerimiz oluyordu.

Mahmut Mahdum Hocaefendi'nin dediklerini hâlâ unutamıyorum. Şöyle demişti: 'Şu anda, Kâbe de dahil, yeryüzünde bu kadar ruhaniyatın hâkim olduğu bir yer yoktur. Böyle bir hayat, bir kere Asr-ı saadette yaşanmıştır, bir de şimdi burada sizler tarafından yaşanmaktadır...'

Aradan seneler geçecek ve ben Ravza-i Tahire'de birkaç kişinin, hiç istemediğim halde bana karşı hürmetkâr davranışlarından ötürü gidip karakolda hesabını verecektim. Ve o zaman daha iyi anlayacaktım ki, serbestlik adına, bizim kamplarda yaşadığımız hayatı oralarda dahi yaşamak mümkün değildir. Ve Mahmud Mahdum Hocaefendi'ye daha çok hak verecektim...

Disiplinli ama ruhaniyatlı insanlar yetiştirme tek gaye ve hedefimizdi. Bunun için kitapların okunması, tesbihatın gürül gürül icrası, Sünnet-i Seniyye'nin yaşanması, namazların tâ dil-i erkanla kılınması gibi hususlara dikkat ediyor; aynı zamanda onları disipline alıştırıcı bazı temrinatta bulunuyordum. Gece yürüyüşleri, gündüzleri koşular, yat-kalklar hep bu hedefe yönelikti. Bütün davranışlarda kalbî ve ruhî hayat aranıyor, ona ulaşmanın yolları araştırılıyor ve bütün bu işler bir disiplin içinde yapılıyordu.

Üç aya yakın bir müddet kampta kalacaktık. Halbuki talebelerin şevklerini

her zaman zinde tutmamız gerekiyordu. Bu bir kamp için uzun sayılırdı ve kampın güzelliklerinin  lfetle kaynayıp gitmesinden endişe ediyordum. Onun için,  evki tazeleyecek yeni yeni şeyler bulmamız gerekiyordu. Çeşitli müsabakalar tertip ediyor, onları gruplara ayırıyor, bazen g re tiriyor, bazen çeşitli hedeflere ko turuyor, bazen ta  attırıyor... Böylece günlerimiz  evkli ve bereketli geçiyordu...

Son kamp benim için çok zor olmuştu. Çünkü ikinci kampta arkadaşların tedbirsiz hareketleri, her gün akın akın insanların toplu halde kampa geli -gidi leri çevreyi rahatsız etmeye ba lamı tı. Kestanepazarı kampa soğuk bakmaya ba ladı. Yerin sahipleri de orada kamp yapmamızı istemediler. Bir-kaç kişi bizi ellerinde nacaklarla karşıladı ve g zda ı vermeye çalıştılar. Bir kötülük yapabilirler diye ben de kampın başka yerde olmasını istiyordum.  atalkay  da, Nif Da larında tam bir ay dola tım ve bir kamp yeri aradım. O dağları avucumun i i gibi bilirim. Fakat uygun bir yer bulamadım.    nc  sene yine aynı yerde kamp yapmamız tamamen başka yer bulamay ımızdan oldu. Yoksa orayı d   nm yordum.

Her şeyi göze aldık ve üçüncü sene de kampı aynı yere kurduk. Fakat Kestanepazarı bütün desteğini çekti. Arkada larımız da m zahir olmasa idi, durumumuz çok m  k lle ecekti.

Kamlarda  of r olmadığı için arabaları ben kullanıyordum. M ft l   n minibüsünü emanet olarak almıştık. Buca'dan talebeleri alıp, kampa getiriyordum. Arabayı devirdim. Nasıl dışarıya çıktım, farkında değilim. Koca Yusuf ayaklarımın altında yatıyordu. M ft l kte k tiplik yapan Mevl d Bey'in oğlu Sacid'in ba ı yarılmı tı.   -dört bin liralık masraf açılmıştı. Durumu Mevl d Bey'e telefonla bildirdim. O lunun yaralandı ını s yledi imde hiç unutamayaca ım  u cevapla kar ıla tım: 'Hocam, dedi, benim oğlum gibi yüzlercesi sana feda olsun. Sana bir şey olmadı ya...'

   nc  sene arkadaşlar bir Skoda almışlardı. Onu da yine ben kullanıyordum. Zaten başka bilen de yoktu. Sadece Hacı Muammer yeni yeni araba kullanmasını   reniyordu. Yanımda İsa Bey oturuyordu. Buc  ya gidip  niversite talebelerini kampa getirecektik. Teybe bir Kur'an bantı koydum. Onunla u ra ırken araba yuvarlandı. Yine bir sürü masraf açıldı.

Kampa çıkmaya karar verdi imizde aradan iki sene gibi- bir zaman geçmişti. İsmail Büyükçelebi Bey o zamanlarda tanıdı. Çok ciddi ve gayretliydi. Hatta  u

sözlerini hiç unutamam: 'Abdullah Ağabey, bu meseleleri biliyormuş da bana hiç söylememiş. Yazıklar olsun. İki elim yakasında kalsın!'

Kamp meselesi beni iyiden iyiye düşündürüyordu. Finansman meselesi çok önemliydi. İhtiyaçları nasıl karşılayacaktık? Sonra çadır almak icap ediyordu. Bu günlere kıyas edilirse, bunlar çok cüz'i paralar gibi görünebilir. Fakat o gün o kadarcık imkanı bile bir araya getirmek zordu. Benim kaldığım çadırı bin liraya yaptırmıştık. Büyük çadırlar ise 2500'er liraya yapılmıştı.

Ankara'ya gittim. Orada tanıdığım insanlar vardı. Aklıma bir çare gelmişti. 27 Mayıs ihtilalinden sonra, askeriye milletten para toplamış, karşılığında da bono dağıtmıştı. Bu bonolar istendiği zaman paraya çevrilebilecekti. Gittim ve 3000 lira tutarında bono topladım. Bunları Kestanepazarı'na verdim. Onlar da bonoları paraya çevirdiler.

Böylece çadırların yapımına hızla başladık. İlk sene kampa yetmiş kişi kadar gitmiştik... İkinci ve üçüncü kamplar daha kalabalıktı. Hatta üçüncü sene her an üç yüz kadar talebe bulunuyordu. Gidenlerin yerine yenileri geliyordu. Orada birkaç gün dahi olsa kalanların sayısı belki bini bulmuştur!..

Kestanepazarı'nda beş sene kadar kaldım. Arkadaşlarıma bir örnek olması bakımından söylüyorum, bu beş senelik zaman zarfında beş kuruş maddi istifadeyi düşünmedim. Banyoda ve abdestte kullandığım suyun parasını dahi verdim. Bugün de aynı şeyi düşünüyorum. Talebenin hakkı olan bir müesseseden bir başkasının ne surette olursa olsun istifadesi doğru değildir.

Aklımdan, birisi şu arabaları çekse de rahatça geçsem, diye geçiriyorum. Tam onlara da çarpıp büyük bir kazaya sebebiyet vermek üzereydim ki, İbrahim frene basmayı akıl etmiş ve araba durdu. Cenab-ı Hakk, beni büyük bir mesuliyetten korumuştı. Hadiseyi gören bir Nahit Başçavuş vardı. Daha sonra beni gördükçe 'Şu arabaları çekin de rahatça geçeyim' der gülerdi. Üçüncü kazayı da yapınca anladım ki, hissiyatım, reflekslerim şoförlüğe müsait değil. Müteheyyic bir fıtratım var. Bir böyle düşündüm. Bir de, o zaman ruhumu saran şeyleri çocuksu hevesler kabul ettim. Cenab-ı Hakk'ın benim araba kullanmama rızası olmadığı kanaatına vardım. Bu arada Cahit Efendi'nin söyledikleri de bana tesir etti. Şöyle demişti: 'Hocam, Allah (cc) sizi başka işler için yaratmış. Bırakın şu araba kullanmayı...' Bir-iki zaruri halin dışında bir daha araba kullanmadım.

Son kampa Mustafa Polat da gelmişti. Zaten beş-altı ay sonra da vefat etti. O tam bir dava adamıydı. Vefatı, bütün dostlarını olduğu gibi beni de çok üzmüştü.

Edremit'te ormanda ağaca dayanmış, arkadaşlara Cenab-ı Hakkın azametini, tabiattaki harikulade icraatını dilimin döndüğünce anlatmaya çalışıyordum. Azametinden misal verirken bir böceğin ıtrahındaki (dışarı çıkarma) harikuladeliğini ifade ederken nerden çıktığını bilemediğim bir danaburnu geldi. Pençeleriyle ağzıma yapışarak kapattı. Can havliyle elimle tuttum ve attım ve sözümün kaldığı yerden o böcek misaliyle devam ettim ama o danaburnu yine geldi pençeleriyle ağzıma kilit vurdu ve birden vicdanımda Cenab-ı Hakka karşı bir saygısızlık mı yaptım diye bir endişe hasıl oldu. O anda ürperdim nerede hata yaptığının farkına vardım. Halbuki onun azameti ifade edilebilirken (izzet ve azamet ister ki perdedar-ı dest-i kudret ola insanların nazarında) verilen misallerde O'nun azametine yakışır olmalıydı. Bundan dolayı o hayvancık vazifeli kılınarak benim Cenab-ı Hakkın azametini anlatmaya uygun gelmeyen misalimden dolayı gelip ağzımı kapatmıştı. Konuşmam uygun bulunmadığından dolayı ben susturulmuştum.

İlk Hacc ve Unutulmayan Hatıralar

İlk hacca 1968 yılında gittiniz. Şüphesiz mukaddes yerlere yaptığınız bu ilk yolculuk sizde silinmez izler bırakmıştır. Bu hatıralarınızı anlatır mısınız?

Sizin de dediğiniz gibi ilk hacca 1968 yılında gittim. O sırada bilindiği üzere Kestanepazarı'ndaydım.

Hacca gidişime vesile olan hadiseleri daha önce de aktarmıştım.

Kabe'yi ve Ravzâ i Tahire'yi ilk gördüğümde öyle bir ruh haline büründüm ki, tarifi mümkün değildir. Hani, benim gibi birine olmaz; ama farz-ı muhal, o anda cennetin bütün kapıları ardına kadar açılmalı ve cennete davet edilseydim, herhalde oralardan ayrılıp cennete gitmeyi arzu etmezdim. Harem-i Şerifte ve Ravza-i Tahire'de bulunmak bana öyle ledünni bir haz ve lezzet vermişti...

Kestanepazarı'ndaki talebelere hep apayrı bir gözle baktım. İslam Alemine ait büyük kurtuluşun hiç olmazsa bir bölümünü onların temsil ettiğine inanıyordum. Hacca giderken onların isim listelerini yanımda götürmüştüm. Hepsine orada teker teker dua ettim. Ayrıca tanıdığım birçok kimseye de ismen dua ettim. O sırada bütün Türkiye çapında tanıdıklarımın sayısı bugünle kıyas edilemeyecek ölçüde azdı. Onun için hepsini ismen zikredebilmiştim.

Bu ilk hacda unutamadığım hatıralarımdan biri de şudur: Harem-i Şerifte, bilhassa cemaatla namaz kılarken, renk renk çiçekleri andıran cemaatların topluca rüku ve secdeye varışlarını seyretmek bana apayrı duygular ilham ediyordu. Orada, her renkten insan, kendine has urba ve giysileri içinde renk renk açmış nadide çiçekler gibiydi. Harem-i Şerif bunlarla, bağrında her mevsimin çiçeğini bitiren bir çiçek bahçesine benziyordu. Bu manzarayı seyretmek için rüku ve secdelere biraz gecikerek gidiyordum. Ve kendimi böyle yapmaktan alıkoyamıyordum.

Cenâb-ı Hakk hayatımda üç defa hacca gitmeyi nasip etti. -Ona binlerce hamd ve sena olsun- 68'li yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı, ilk defa görevli olarak hacca üç kişi göndermişti. Eskişehir ve Denizli müftüleriyle beraber bir de fakiri vazifelendirmişlerdi. Görevimiz ise, oradaki hacıların durumunu tetkik edecek ve yapılacak iyileştirme çalışmalarıyla ilgili rapor hazırlayıp, bu mevzuda yapılacak şeylere ışık tutacaktık.

İkincisinde; kendisine hac farz olduğu halde gidemeyen çok yakın bir dostumuzun pederi namına gitmiştim. Aslında bu şekilde bir hacca gitmeği hiç istemezdim. Çünkü öyle birinin namına yapılacak bir hac, bana çok ağır gelirdi. Ama, oraları özlemiştim. Bu vesileyle de o dostla beraber ikinci kez o kudsî yolculuğa çıktık.

Diğeri ise, medyada aleyhimize şiddetli bir kampanya başlatılmıştı. Buna karşı ruhumda duyup hissettiğim sıkıntılarla, yine özlemini çektiğim o kutsal mekanlara gidip, dua etme ve o arındırma muslukları altında yıkanma ihtiyacını duydum. Cenâb-ı Hakk imkân verdi ve 1986'da üçüncü kez yeniden hacca gitmek nasip oldu.

Ne var ki, bu son haccımda, Mekke ve Medine'yi çok sevdiğim halde, hizmet itibariyle memleketime dönme zorunda olduğum mülahazasıyla, oradan ayrıldık ama, giriş yapmama tahdid konmuştu. Uçak kapıları bu şekilde yüzümüze kapatılınca, biz de bu zorunluluk karşısında ve biraz da ülkeme olan sevgi ve muhabbetle, kaçak olarak karadan girme yolunu seçtim. Daha sonra da kendim, Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne gidip ifade verdim.

Bu arada yaşadığım bir-iki hadiseyi nakletmek isterim. Orada bulunduğum sıralarda, çok küçük suçlardan dolayı çadır hapsine maruz kalan insanların olduğunu duyduk. Sizin gidip onları ziyaret etmeniz ve ihtiyaçlarını karşılamanız ise mümkün değildi. Çünkü onları arayıp sormanız, sizin de aynı cezaya maruz kalmanız için yeterli bir sebepti.

Diğeri bir şey ise, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun medfun bulunduğu Ravza-yı Tâhire'nin bir köşesinde, Emr-i bi'l-Maruf Nehy-i ani'l-Münker diye bir müesseseye şahid oldum. Hadd-i zatında bu müessese, İslâm'ın güzel ve hoş gördüğü şeyleri emredip, nâhoş ve çirkin gördüğü şeylerden de men'eden bir müessesedir. İnsanların Peygamber'e ve bu kutsal mekanlara duydukları özlem, aşk ve muhabbetle geldikleri bu yerde, böyle bir müessesenin kurulmasına bir anlam veremedim. Ve hiç unutmam, bu müessese tarafından, elimde üç el tesbih bulundurduğumdan mı, yoksa Kur'ân ve dua okuyorum diye mi, ya da beni tanıyan üç-beş insanın gelip hal-hatır sorarak çevremde toplanmasından dolayı mı, derdest edilip götürüldüm? Sanki cürm-i meşhûd bir suçlu gibi muamele gördüm. Gariptir, onlar üç el tesbihlerin ticaretini yapacaklar, milyonlarca hacıya dağıtacaklar, siz ise, bunları çekemeyeceksiniz.. tabii çok garip geldi bana. Bütün bunlar karşısında kendi ülkemin kıymet ve değerini bir kez daha

anladım.

İşin ilginç bir yanı da bu insanlara bir şey anlatmanın mümkün olmadığıdır. Sizin de bir Müslüman olduğunuzu söylemeniz bu insanları harekete geçirmiyor ve kurtuluşu bir daha bu gibi şeyleri yapmama üzerine bir mazbata imzalamakta buluyorsunuz. Aksi ise, hemen sınırışı edilmek.. tabii haccınızı eda edemeden (!)

Şeytan'ın Sesi

Bir gün sabah namazı için yine ikinci kat mahfile çıkmıştım. Sabah namazını aynı duygular içinde kıldım. Namazdan sonra evrad ve ezkar ile meşgul oluyordum. Ansızın, kendini görmedim fakat sesini bütün baskısıyla vicdanımda duydum, şeytan bana: 'Hele buradan aşağıya bir kendini at' diyordu. Israrla birkaç defa bana 'Kendini buradan at' dedi. Ben: 'Kendimi buradan atmamın ne faydası var ki?' dedim. 'Olsun, sen at' diye cevap verdi. 'İyi ama niçin?' diye tekrar sordum. O yine, 'Zararı yok. sen kendini buradan at' diye ısrar etti. Ne olur ne olmaz, düşüncesiyle geriye çekildim. O esnada benden elli metre kadar ilerde Hacı Kemal'in de geriye çekildiğini gördüm. Zaten hacc müddetince birbirimizden ayrılmamıştık. Daha sonra kendisine başından geçen hadiseyi naklettim. Bana, 'Hocam, aynı anda, ben de aynı şekilde bir baskıya maruz kaldım. Onun için geriye çekilmiştim' dedi. Demek ki, ikimizde aynı zamanda, aynı atmosfere bürünmüştük. Veya şeytandan gelen sinyaller, ruhlarımızın almacyla aynı anda alınmıştı.

O sene azmetmişim. Bütün talebe ve dostlarıma küçük de olsa birer hediye götürecek ve mutlaka onlara zezem ikram edecektim. Cenab-ı Hak, bu niyetinde beni muvaffak kıldı. Bilhassa her talebeye bir gümüş yüzük hediye getirdim. Bazılarına hurma ve zezem de ikram ettim. Bu o gün için bana çok büyük mutluluk veren bir hadiseydi. Çünkü talebelerimi çok seviyordum...

Kestanepazarı'ndan ayrıldıktan sonra nerede kaldınız? Bu arada ne gibi faaliyetler sürdürdünüz? Zaten bir müddet sonra 1971 muhtırası verildi. Bu arada siz de tutuklandınız. Bütün bunlar nasıl oldu. Türkiye böyle bir zemine nasıl çekildi?

Kestanepazarı'ndan ayrılınca Güzelyalı'da bir eve taşındım. Günler geçmek bilmiyordu. Sanki saniyeler sene olmuştu. Halbuki, talebelerimin arasında bulunduğum günlerde; vaktin arkasından koşturuyor ve adeta zamanla

yarışıyordum. Yapacağım işler ve yapmam gerekenler günün yirmi dört saat olması gerçeğine karşı pervasız bir, meydan okuyuş içindeydi. Başka türlü bu kadar işi bu kadar dar zamana sığdırmak nasıl mümkün olurdu ki? Halbuki şimdi vaktinin büyük kısmını okumaya ayırabiliyorum.

Gerçi, standartlaşmış bazı insanlar için benim şu andaki programım da çok yüklü sayılırdı. Bir kere bütün gecelerimi ev sohbetlerinde geçiriyordum. Haftanın bir-kaç gününde vaaz veriyor, dersler yapıyordum. Meşgul olunan üniversite talebelerinin sayısı gün geçtikçe artıyor ve onlarla meşguliyetim de yine vaktimi alıyordu. Fakat, yine de Kestanepazarı günleri bir başka bereketliydi. Hele o küçücük tahta kulübede verilen hizmet, bütün Türkiye sathında, hizmet adına gösterilen gayrete denk neticeler veriyordu.

Muhtıra

12 Mart 1971 Cuma günü saat 13'de radyodan okunan bildiri üzerine Muhtıra resmen verilmiş oldu. Asker devreye girmişti. Sol panik içinde, sağ mütevekkil olacakları bekliyordu..

Muhtıradan kısa bir müddet sonra tutuklamalar başladı. Solun liderliğine soyunanların birçoğu müstehak oldukları için, Müslümanlardan birçoğu da sırf denge için tutuklanmış ve gözaltına alınmışlardı. Ve tutuklamalar devam ediyordu..

12 Mart Muhtırasının bize ait yönüne geçmeden evvel bu muhtıraya zemin hazırlayan bir-iki hususun tahlili daha gerekmektedir. Şöyle ki: Biz bir iç değişikliğine uğramadan Cenab-ı Hakk verdiği nimetleri değiştirecek değildir. Kur'an'la anlatılan bu külli kaide o gün de kendisini gösterdi. Devletler planında birbirine düşen İslam dünyasındaki devletçiklerin başına-ki daha önceki devrelerde de bu kaide değişmemiş sadece musallat olanlar değişmiştir- batıyı musallat etmiş ve İslam ülkeleri ciddi şekilde tazyik altında kalmıştır.

Allah bir zamanlar Cengiz, Hülagü ve Timurlenk'in eliyle hırpaladığı ve ikaz ettiği İslam Alemini bugün de Batılılar vasıtasıyla hırpalayıp ikaz etmektedir. Ta ki Müslümanlar kendilerine gelsin ve ruh köklerine dönsünler. Devletler çapında görülen bu durum Türkiye'de Müslüman cemaatler arasında vardı. Dolayısıyla Müslümanlar böyle bir sarsıntıya, kendi iradeleriyle müstehak olmuşlardı. Fikir ve düşünceler çarpışıyor ve Müslüman cemaatler her geçen gün birbirinden uzaklaşıyordu.

Meselenin bir de hususi olarak kendimizle alakalı yönü vardır. Gıybet İslam'ın en çok üzerinde durduğu hususlardan biridir. Kur'an gıybet etmeyi mü'min kardeşinin etini çiğnemeye teşbih etmektedir. Durum böyle olmasına rağmen o devrede gıybet revaçtaydı. Herkes birbirinin arkasından hiç de yakışmayacak şeyler konuşabiliyordu.

Söz dinlememeye güzel bir kılıf bulunmuştu: 'Kardeş kardeşe peder olamaz, mürşit tavrını takınamaz' deniyor ve herkes kendi bildiğine hareket ediyordu. Bilhassa, tedbir ve dikkat hususunda söylenenleri hiç kimse dinlemiyordu. Hatta bazı kesimler, akıllarına yatmış olsa da sırf bana muhalefet olsun diye aksini söylüyor, aksini yapıyordu. Bu durum mahkemelerde de böyle devam etti. Ben ılımlı konuşulsun, onların isnat ettikleri şeyleri kimse sahiplenmesin, diyorum. Muhalif gruptan birisi bana Deniz Gezmiş'i misal veriyor ve onun gibi davranılması gerektiğini söylüyordu. Solu destekleyen güç odakları bizler için söz konusu muydu? Bu düşünülmüyordu. Hem solcular hakikaten bir eylem içindeydiler ve onlara isnat edilenler birer vakıa idi. Halbuki bize isnat edilenlerin hiçbir vaki değildi. Öyleyse onların kabullendiği gibi bizim de bize isnat edilenleri kabullenmemiz nasıl birbirine kıyas edilebilirdi? Hem onlar da kendilerine isnat edilenleri bütünüyle kabulleniyor değillerdi. Bütün bunları anlatıp izah ediyorduk; ancak bir iki arkadaşın dışındakilere söz anlatmam mümkün olmuyordu.

Muhtıra Türkiye'deki umumi anarşiye karşı verilmişti. Fakat herkesin kendine ait bir hissesi vardı. Kader açısından bunu böyle bilmekte fayda vardır.

Tutuklamalar başlayınca arkadaşlarla teker teker görüştüm. Onlara Amerika'da cereyan eden ve daha sonra basına yansıyan bir mahkemeden misal verdim. Kadın mahkemeye çıkarılmış. Adı Leydi. Hâkim soruyor: 'Adın ne?' 'Leydi' cevabını veriyor. Ardından hâkimin sorduğu bütün sorulara 'Adım Leydi' diye cevap veriyor. Amerikalı Leydi, 'var'ın sorgulanmasında bir şey konuşmamak suretiyle yakasını sıyracaktı ama biz senelerden beri devam eden bir 'yok'un istintakından kurtulamayacaktık...

Bu durumda devletin emniyetiyle ilgili güçler, karşılarında bütünüyle bir sol hareket varken ve devleti yıkmaya yönelik hareket ve eylemler tamamen soldan gelir sağdan gelen cılız mukabeleleri bahane edip hakem pozisyonuna giriyordu. Halbuki onlar solun hedefi durumunda bulunuyorlardı. Bir kısım emniyet ve diğer güç mensupları ise zaten sol ile dirsek teması içindeydi. Nitekim daha sonra Ziverbey soruşturması bütün bu hakikatleri ortaya çıkaracaktı.

Ben burada 12 Mart Muhtırası'nı tafsilatıyla mevzu edecek değilim. Çünkü o başlı başına işlenmesi gereken bir konu. Zaten yeterince de işlenmiş durumda. Söylenenler son söz müdür? Elbette hayır. Fakat hiç olmazsa fikir verme

açısından yeterli çalışmalardır. Nitekim hareketin içinde aktif görev almış bir kısım paşaların daha sonra yayınladıkları hatırları da mevzu ile ilgili birçok ipucu vermekte. Olanların hepsi, -anlatılanlar değil elbette- fakat anlatılanlar dahi insana ürperti vermekte...

İkbal hastalığına tutulmuş bir kısım maceraperestlerin Türkiye'yi sürükledikleri uçurum bugün daha açık ve net bir şekilde görülmektedir. Sabah erken kalkanın içine düşen ilk heves ihtilal yapmak olduğu görünümü insanı utandıracak mahiyettedir.

Cunta içinde cunta... Aynı şahıs bazen dört cuntayla temas halinde. Hangisi neticeye varacak olursa ondan görünecek ve ikbalini garanti edecek... Milletin düşeceği badire kimsenin umurunda değil. Ordu girdaplaşmış. Kuvveti elinde tutanlar kelle istiyor. Niçin ve neden, diyebilen yok. Çünkü cevap malum nakarat: Türkiye elden gidiyor.

İttihat Terakki hoyratlığının sızıntılarından beslenen bu zihniyet on senede bir hortlatılarak devletin her sahadaki hamle gücü kınıyor ve ülke her müdahale sonunda bilmem kaç sene geri gidiyor... Ama kimin umurunda... Nihayet üç-beş senelik fani dünya. Otur sen de bir koltuğa, rahatına bak. Dünyaya bir daha gelecek değilsin ya! İşte hayat felsefesi bu olan insanların yaptıkları ve yapacakları!..

Burada, asker-sivil milletimizin mümtaz şahsiyetlerini ve hakiki vatanperver evlatlarını -ki onlar kahir bir ekseriyettir- tenzih ve tebrie ederim. Benim ifadelerimi sahiplenmesi gerekenler, hangi devirde olursa olsun sola çanak tutup onlarla işbirlikçilik yapanlardır. Zaten ileri görüşlülüğü müsellemler o günün büyükleri, derhal bu tür insanları tespit etmiş ve emekliliğe sevk etmişlerdir. Ne var ki bütün görmeleri gereken ceza sadece bu olmamalıydı. Ancak ordunun yara almasından endişe edildiği için bu kadar ceza yeterli görülmüştü.

Tağmaç 27 Mayıs sol güdümlü bir harekettir. 12 Mart da öyle olsun isteniyordu. Fakat ihtilale beş kala hadiseye el koyan Memduh Tağmaç ve arkadaşları muhtıranın macerasını birilerinin güdümünden kurtardı. Ondan böyle bir atak beklemeyen solcular ne yapacaklarını şaşırdılar. Onlarda görülen 12 Mart aleyhtarlığı, biraz da yetişemediğine ekşi diyenin durumu gibi bir tavır. Eğer 9 Mart'ta yapılmak istenen harekate mani olunmasaydı, yapılacak ihtilal çok başka olacak ve 'Devrim Anayasası' adıyla hazırlanan taslak yürürlüğe girecek, Türkiye isim olarak olmasa bile sistem olarak tam bir komünist ülke haline getirilecekti... Bu solcu güçler ve onların akıl hocalığını yapan devrimbaz

sivillerin ortak arzusuydu. Nitekim Ziverbey soruşturmasında hepsinin maskesi düşmüş ve menfur düşünceleri bir bir ortaya çıkmıştır.

12 Mart, bir ihtilal ve darbe değildir. Hükümeti belli konularda uyaran bir ikazdır. Elbette askeri olması yönüyle tasvip edilemez. Hür iradeyi güç kullanmak suretiyle dize getirmenin tasvip edilmesi mümkün değildir de ondan. Fakat, çok daha kötü bir hareketi önlemesi bakımından bu harekete iyimser bakmak mümkündür. Yani, kötüdür ama çok daha kötüye göre o kadar kötü değildir.

Muhtıra verildiği tarihlerde ben Güzelyalı'daki kiralık bir evde kalıyordum. Yanıma gelip gidenler oluyordu. 31 Mart günü gece geç vakitlerde, gelen misafirlerle sohbet ediyorduk. Tam o sıralarda bir arkadaş geldi ve Karşıyaka baskınına haber verdi. Böyle bir şey istemiyordum; fakat itiraf edeyim ki bekliyordum. Bu kadar dikkatsizlik böyle bir netice getirir, diyordum. Hemen kalkıp Skodaya bindim. Ne ehliyetim var ne de ciddi şoförlüğüm. Fakat arabayı kullanacak bir başkası da yok. Doğru Mustafa Birlik'in evine gittim. Onu yanıma alıp Karşıyaka'ya vardık. Osman Kara Bey'i yatağından kaldırdık ve üçümüz karakola gidip Emniyet Amirini bulduk. Durumu anlattık.

Çok yumuşak bir insandı. Bizi dinledikten sonra 'Ben, dedi, hanımla sinemaya gitmiştim. Gelip beni sinemadan aldılar. Operasyonu beraber düzenledik. Nefi Akyazıl Bey'in apartmanı üzerinde ayın yapılıyor, dediler. Ve orada bulduklarımızı alıp götürdüler..' Ve adam ilave etti: 'Ben böyle bir iş olduğunu bilseydim, onlara daha önce haber verirdim...'

Fakat olan olmuştu. İş bizim düşündüğümüz kadar basit değildi. Demek ki mesele Karşıyaka Karakolundan kaynaklanmıyordu. Üstten veya istihbarattan bir emir gelmişti.

Emniyet amirinin yapabileceği bir şey yoktu. Mesele onu aşıyordu. Daha fazla vakit kaybetmenin yararı olmazdı. Hemen oradan ayrıldık ve başka çareler aramaya başladık.

İş ağırlaşıyordu. Arkadaşları emniyetten çıkarabilmenin bir çaresini bulamadık. Savcılığa intikal ettiğinde de çare bulmak mümkündü. Fakat arkadaşları o hususta da ikna edemedim. Zaten benim imkanlarımla olacak iş değildi.

Bir kısmını salıverdiler, diğer kısmını ise tutukladılar. Yakın daireden davaya bakan insanlar vardı; ancak ben buna karşı çıktım. Onların bu davaya girmesi,

mevhum suçu tescil etmek olurdu. Başka avukat, ortadan insanlar bulalım, davayı onlar takip etsinler, dedim. Ancak bu sözümü dinletemedim.

Ve onların girmesiyle mahkeme tamamen arkadaşların aleyhine işledi. Mahkeme Hava Kuvvetleri bünyesinde kuruluyordu. Bilindiği gibi o zaman Muhsin Batur Hava Kuvvetleri Komutanı. Derken iş büyüdükçe büyüdü ve çaresizliğe girildi. Arkadaşlardan biri Ahmed Avcı'yı tanıyordu. Onun girişimleri de bir netice vermedi.

Daha sonraları bazı hususlarda arkadaşları ikna etmiştim. Fakat bunun için geçen zaman hep aleyhe işlemiş ve bazı hususların önünü almak mümkün olmamıştı. Gecem gündüzüm arkadaşların kurtulması için çare aramakla geçiyordu. Belki de benim dışarıda çektiğim sıkıntıyı onlar içeride çekmiyorlardı

1 Mayıs 1971. Babamın çantasını kendi elimle hazırladım. Biraz sonra Dr. Mustafa Asutay geldi. Onun arabasıyla babamı garaja götürüp Ankara'ya yolcu ettik. Dönüşte, bazı arkadaşların evlerine uğradım. Sizi götürüp kitaplarınızı da müsadere edebilirler, dedim. Bornova'dan dönerken yolda siyah bir köpeğe çarptık. Köpek öldü.. Bunu, bir şeye toslama diye tefeül ettim.

Mustafa Birlik Bey'in evine iki yüz metre kadar kalmıştı ki, Mustafa Asutay Bey'e arabayı durdurmasını söyledim. Onun oğlu Rıdvan'a -ki o sıralarda ilkokula gidiyordu- 'Sen gidip bir bak. Evde yabancı kimseler var mı?' dedim. O koşarak eve gitti. Biraz sonra da yine aynı şekilde koşarak geldi. 'Evde bir sürü insan var. Her tarafı arıyorlar' dedi. İş anlaşılmıştı. Mustafa Birlik Bey'in evi aranıyordu.

Doktor Bey'e 'Bizim eve gidelim' dedim. Yolda yine bir köpeğe çarptık. Ben, 'Bizi evde bekliyorlar, herhalde' dedim. Eve girdiğimde siyasî polislerin bütün eşyaları didik didik edip evin ortasına yığdıklarını gördüm..

Evde Sabahattin Atalay vardı. O sıralarda henüz talebeydi. Hafta sonlarında gelir, benim yanımda kalırdı. O gün ben gittikten sonra gelmiş. Pilav yapmış, benim gelmemi bekliyormuş.. Ben içeriye girince polisler 'Hoş geldin' dediler. Aramaya devam ettiler.

Kitaplığın bir tarafında Mevdudi'nin eserlerinden biri duruyordu. Vakıa alıp götürüyorlar diye evde hiç Risale bırakmamıştım. Cübbemi Mevdudi'nin kitabının üzerine koydum. Ben biraz sıkıştım, tuvalete gideceğim' dedim. Cübbeyle beraber kitabı da aldım ve tuvalete gittim. Sonra tuvaletin

penceresinden uzanarak kitabı çatıya koydum. Daha sonra o kitap ne oldu bilemiyorum.. Zaman zaman Kur'an-ı Kerim'in bile suç sayıldığı günleri yaşamıştık. Bu kadarcık heyecan çok görülmemeli.. Gayem onları suç sayabileceği bütün delilleri ortadan kaldırmaktı. 40 kadar kitap aldılar. Fakat içlerinde hiçbirisi suç unsuru sayılabilecek eserlerden değildi. İnsaflı davrandılar ve takım halinde olan kitapların takımını bozmadılar. Hatta arama esnasında pencereleri kapamışlar, perdeleri çekmişlerdi. Etrafa karşı ayıp olur, demeyi de ihmal etmemişlerdi. Zaten ev sahibesi, ihtiyar vehimli bir kadındı. Arama yapıldığını duysaydı fenalık geçirebilirdi. Daha sonra duyup duymadığını da bilmiyorum.

Görevlilere 'Geç kalır mıyım? Bir şeyler yiyeyim mi?' dedim. Gayem hem biraz açlığını yatıştırmak hem de esas niyetlerini öğrenmekti. Bana 'karnını doyar. Ne zaman döneceğin belli olmaz' dediler. Bir iki lokma pilavdan aldım. Biraz sonra Tepecik inzibat merkezine götürölmek üzere yola çıktık.

Beni Tepecik İnizbat Merkezine getirdiler. Saçımı bıyığımı kestiler. Ben kaşlarımı da tıraş ederler zannediyordum. Fakat yapmadılar. Sonra sağdan, soldan, arkadan ve önden fotoğraf çektiler. Götürecekleri yere götürmeden evvel 'Bana biraz su getiriniz, abdest alacağım' dedim. Şimdi ismini hatırlayamadığım başçavuş temiz mi kirli mi bilmiyorum ama bir teneke su getirdi. Abdest alarak dışarıda namazımı kıldım. Böylece yatsı namazımı eda etmişim. Hiç olmazsa sabaha kadar namaz kaçırma tehlikesi yoktu. Rahatlamışım.

Beni alıp hücre gibi bir yere tıktılar. Bir de ne göreyim, benden evvel aynı yere Şaban Düz, Harun Reşid Tüylü, Mustafa Birlik ve ülkücülerden de bir arkadaş getirilmiş..

Hepsi de melöl, mahzun oturuyorlar. Durumları benden farklı değil. Saçları, bıyıkları tıraşlanmış. Tabii Şaban Hocaefendi'nin sakalını da kesmişler.. Biz diğer arkadaşlarla oturduk. Geceyi sohbet ederek geçirdik. Onlara bir sürü fıkra anlattım. Hayatımda geçirdiğim en neşeli gecelerden biri oldu.

İçeriye girerken her şeyimi almışlardı. Kur'an ve Cevşen yoktu.

Kur'an'ı ezberimden okuyordum da cevşeni ezbere okumam mümkün olmuyordu. Cevşeni ezberlemediğime ilk defa o kadar üzüldüğümü hatırlıyorum. Herhalde, keşke onu da ezberleseydim, diye hayıflandım durdum.

Ertesi gün bir iki ülkücü daha getirdiler. Onların ardından, İmam-hatip

hocalarından Nizameddin Bey ile matematik hocası Recep Bey'i getirdiler. Recep Bey, Komünizmle Mücadele Derneği'nde bizimle beraberdi. Ateşin bir insandı: Bütün suçu anti komünist olmasıydı. Nizameddin Bey ise iyiden iyiye sarsılmıştı. Zaten kalbi de vardı. Recep Bey'in kızı intihara kalkmış. Haber ulaşınca bir çocuk gibi hıçkırır hıçkırır ağladığını hatırlıyorum. Hepimiz onu teselliye çalışıyorduk..

Daha nezaret dönemindeyiz. Kaldığımız yerin sadece tavanda küçük bir penceresi vardı. Depo gibi yerd. İçerdekilerin sayısı çoğalınca bizi yemekhane gibi bir yere çıkardılar. Artık burada kalacaktık. Buranın hiç olmazsa pencereleri vardı, hava alabiliyorduk.

Bir gün de Dr. Kahid'i getirdiler. Dört ülkücü ve diğerleri bizim arkadaşlar epeyce bir kalabalık olduk.. Ben İsmail Büyükçelebi'ye el altından haber gönderdim. Cevşenimi getirmesini tembih ettim. O gün ikindiye doğru İsmail Hoca geldi. Cevşenimi de getirmişti. Hiç konuşmadan cevşenimi açtım, doya doya, ağlaya ağlaya okudum. Öyle zevkli cevşen ancak birkaç defa okumuşumdur. Daha sonraları okunacak başka kitaplar da getirtmiş olabiliriz, hatırlamıyorum.

Henüz tevkif edilmemiştik... Burada bir hayli zaman kaldık. Günler acı fakat ümit dolu, biraz buruksu fakat renkli geçiyordu. Askerlikten on sene sonra yeniden asker olmuştuk. Bir astsubay vardı. Kısa boylu bir şeydi. Gider gelir bize çatarı. Mustafa Birlik -ki onun babası yaşındaydı- O'na: 'Ulan sen askerlik yapmadın mı? Benimle nasıl yatarak konuşuyorsun?' derdi. Sonradan öğrendik ki dinden rahatsızmış ve bize olan düşmanlığı da ondanmış.

Yemekhanede yirmi gün kadar kaldık. Okuyor, ibadet ediyor ve kurtuluş yolları araştırıyorduk. Ülkücü arkadaşlardan bir ikisi namaza başladı. Diğerlerinin biraz rahatsızlığı oluyordu ama itiraf etmek gerekir ki mert çocuklardı. Daha sonra ben solculardan dinlemiştim. Halil Kol adındaki ülkücü arkadaş beş-on komünistin arasına girip hepsinin hakkından gelecek kadar bileği ve yüreği olan birisiymiş.

Ali Rıza Hafızoğlu askeri savcıydı. Ülkücü arkadaşların salıverilmesinde dahil olup olmadığını bilemiyorum. Recep Bey ile Nizameddin Bey de ilk duruşmada bırakıldılar. Kala kala, Harun Hocaefendi, Mustafa Birlik Bey, Kahid bir de ben kaldık. Bizi de mahkemeye götürdüler. Baktım Osman Kara salonda dolaşıp duruyor. Kendisini şahitlik için çağırmışlar. Ama daha sonra onu da tevkif edip arkadan gönderdiler. Harun Hocaefendi, Mustafa Birlik Bey, Kahid Bey ve Şaban

Hocaefendi'yi tutuklamışlar. En son beni çağırdılar.. Ben onların tevkif edildiklerini duyunca, hakkımda verilecek kararı anladım: Ben de tevkif edilecektim. Onun için de savcının dediklerine hiç aldırmış etmedim. Nasıl olsa, ne söylesem netice değişmeyecekti. Savcının önünde; bana gönderilmiş mektup ve tebrikler vardı. Masanın üstü doluydu. Bana gelen mektupların hepsi açılmış, birer fotokopisi alınmış ve bana öyle verilmiş.. Tabii benim söylediğim veya yazdığım hiçbir şey yok.

Evet, işin enteresan tarafı bana gelen bunca mektup ve tebrike cevabi hiçbir mektup fotokopisi mevcut değil. Aklımda kalan mektuplardan biri mealen şöyle:

'Muhterem Hocam, Bizim beldede hainin haini bir müftü var. Bu adam nur düşmanı. Bu alçağı, Diyanet'e aracı ol da attır gitsin..' Şimdi bu mevzuda benim iki kelimelik bir şeyim yok ama bu mektup bana gelmiş. Zaten benden giden tek bir mektup yok. Binlerce defa telefon konuşmam olduğu halde demek onlarda bile menfi tek konuşmam olmamış.

Savcı uzunca bir masanın üstüne bütün bu mektupları sermiş ve benden cevap bekliyor. Hangi birini izah edeceksin, mümkün değil.

Sonra katıldığım bütün sohbetleri kaydetmişler, ama suç unsuru ne? Bu dokümanlarda benim adım büyük harflerle en başa yazılmış. Bir de bütün arkadaşlar ifadelerinde beni nazara vermişler, o yapıyor, o ediyor, demişler.. Şaşırdım kaldım. Savcı 'Bütün bunlara ne diyorsun?' diye sordu. Ben de gayet soğukkanlı ve ciddi bir teslimiyet içinde 'Vallahi, istihbarat memurlarına iş lazımmış, oturmuş bütün hayal güçlerini kullanarak bunları yazmışlar' dedim.

Savcı öfkелendi. Teker teker ifadeleri okudu. Okuduğu ifadelerin altındaki imzalara baktım, imza var ama kime ait? İnsan ne diyeceğini bilemiyor. İşte o esnada, vicdanımda hesap gününün ağırlığını bütün baskısıyla hissettim. İfadelerdeki bütün sözler atf-ı cürümdü.. O ana kadar konuşanlardan hiçbiri lehime bir tek kelime konuşmamış. Yine de 'Sizin bu dediklerinizden ben hiçbir şey anlamadım. Mevzu bana çok karışık geldi.' dedim.

Canım iyiden iyiye sıkılmıştı. Zaten buraya gelmeden önce inzibat karakolunda tam sekiz saat ifade vermiştim. Bu sekiz saatlik zaman zarfında verdiğim ifade bir sahife bile değildi. Zira sorular vehimdi ve konuşulacak bir şey yoktu. Ancak arkadaşların ifadesi çok bağlayıcı oluyordu. Yazıp imzalatmışlardı.

Sabahaddin, Naci ve Ferdi adındaki Emniyete mensup kişiler ifademizi

almışlardı. İfade alırken çok zorladılar. Ancak, arkadaşlar zorlamaları kale almamış. Hakkı konuşmuşlardı ve ifadede tenakuz yoktu. Bir sürü isim saydılar. 'Bunları tanıyor musun? Nereden tanıyorsun?' diye. Bazı isimler üzerinde durmuşlardı. Ben de hizmet icabı tanıdığım mesela Ali Rıza Güven Bey, Ahmed Tatari Bey, Hacı Bekir Bey gibi zatlar tanıdığımı, söylemişim. Çünkü Kestanepazarı Derneğinin idarecileriydiler. Şaban Hocaefendi'yi tanıdığımı söyledim. Aym kursta ikimiz de hocaydık. Faziletli bir insandır, diye de ekledim. Harun Hocaefendi'yi sorduklarında 'Öyle değerli bir arkadaşı tanıma fırsatı verdiğiniz için size teşekkür ederim' dedim. Çünkü onu nezarete tanımışım..

Yine sordukları bazı isimleri 'Bazen camiye gelirdi, görüşürdük' diye söyledim. Diğer bazılarını hatırlayamadığım için mühlet istedim. Sordukları ismi bir miktar düşünüyor, sonra da iyi tanıyorsam söylüyordum. Ve o isimlerin çoğunu şer'i ve hakiki manada sahiden tanıımıyordum. Verdikleri ifadelerle de benim onları tanımadığımı ispat etmişlerdi. İnsan tanıdığı hakkında nasıl olur da öyle ifadeler verebilirdi.. Demek ki ben onları tanıyamamışım ve tanıımıyordum.

Risaleleri okuyup okumadığımı sordular. Bir din adamına sorulması kadar komik tasavvur edemeyeceğim bu soruyla da muhatap oldum. Kısmen okuduğumu söyledim. Neleri okuduğumu sordular. Ben de bazı kitaplar okuduğumu söyledim. Mesela, 23. Söz'ü okudum.. Haşir Risalesini okudum vs. gibi. Söylediğim kitapların hepsi elli defa mahkeme görmüş ve ellisinde de beraat etmiş kitaplardı. Onlar 'Başka hangisini okudun?' diye soruyorlar, ben de masum kitapların birer birer isimlerini söylüyordum. Bu fasıl da epey uzun sürmüştü. 'Artık aklıma hiçbir kitabın adı gelmiyor' dedim, onlar da kitap ismi sormaktan vazgeçtiler.

Esasen verdiğim ifadede bulabilecekleri tek suç unsuru yoktu. Fakat yukarıdan gelen emirle bizi tutuklayacakları muhakkaktı. Ve nitekim de öyle oldu.

Savcı Nureddin Soyer ifademi aldıktan sonra mahkemeye sevk etti. Zaten mizansen baştan hazırlanmıştı. Mahkeme tutuklayacaktı. Vazifesi tutuklama kararını okumaktan ibaret gibi bir şeydi. Mahkeme Heyetinde bulunanlardan biri Kemal Yağcıydı, efendi bir insandı. Bir de ismini şimdi hatırlayamayacağım bir Binbaşı vardı. Hakkımdaki iddiaları okudular ve 'Mahkeme tevkifini düşünüyor' dediler. 'Ben: 'Mahkemenin hakkımda vereceği karara razıyım' dedim. Neticede tevkif edildik. Beklediğim netice olduğu için bende bir

değişiklik olmadı. O akşam bizi Abdullah Çiftliği'nin biraz ilerisindeki Bademli'ye götürdüler. İnzibat merkezinde 21 gün kalmış oldum..

Fakat oraya geçmeden önce bu hadiselerle münasebeti bakımından gördüğüm bir rüyayı anlatayım:

Ben Kestanepazarı'ndan ayrılınca, Güzelyalı'da bir camide İmam Hatip ve Yüksek İslam Enstitüsü talebeleriyle hadis okumaya başladık. Dersler ikindiden sonra olduğu için de iştirak fazla oluyordu.

Bu dersler bir müddet devam etti. Son gün bir rüya gördüm. Rüyamda ben bu camide ikindi namazı kıldırıyorum. Sağ tarafıma selam verince baktım ki, Efendimiz de orada bulunuyor. Ancak mübarek yüzü yağmur yüklü bulut gibi dopdolu.. Ben içimden 'Acaba Efendimiz'i üzen bir şey mi oldu' diye geçiriyorum ve uyanmışım.

Bu rüyayı gördükten sonra bir daha o camide hadis dersi yapmamız mümkün olmadı. Anladım ki, Efendimizin mahzun olmasının manası buymuş.

Tutukluluk Dönemi

Mesela, Dr. Kahid Bey için sefirlere aracılık yaptığından onu bırakmışlardı. Şunu hemen kaydedeyim ki, Dr. Kahid Bey'i çok mert gördüm. Yabancı bir ülkede, yabancı uyruklu bir insan.. Bir de sıkıntıdan hanımının çocuk düşürdüğü haberi geldi. Ama bütün bunlardan o hiç sarsılmadı. Abide gibi ayakta durdu. Şen, şakrak ve de neşeli.. Demek ki insanlar imtihan olmadan belli olmuyorlar. Ben, Hz. Ömer Efendimizin bir insanı tanımada ölçü birimi olarak koyduğu üç kaideye bir dördüncüsünü ilave ettim: Hapishanede beraber kalma.. Hapishane psikozlarını paylaşma, oradaki tafralara göğüs germe ve bu arada kardeşliği devam ettirme meselesi.

Şaban Hocaefendi hastalandı ve yatağa düştü. Sağ olsun Kahid Bey onunla yakından ilgileniyordu. Bademli'de yirmiüç gün kadar kaldı. Ara sıra sitem eder ve 'Yazıklar olsun yarım milyon İzmirli'ye' derdi. O türlü şeyler hiç görmemiş. Evinde Risaleler varmış. Onları da almışlar. Bu mübarek Hocaefendi bütün bütün zulmen buraya getirilmişti ve haklı olarak bir kısım endişeleri vardı. Hatta, Mektubattan bana bir yer sormuş ben de bir şeyler söylemişim. O da kitaptaki o yere bir not düşmüş. 'Burayı Fethullah Hoca'ya sordum, şöyle dedi' demiş. Şimdi ondan da endişeliydi. Ya o ifadeleri bulurlarsa, diyordu. Bunlar karşısına çıkarsa durumu cidden zor olurdu.

Bir gün Şaban Hocaefendi'yi mahkemeye çağırdılar. Ben de koğuştaki sırtüstü yatıyorum. Şaban Hocaefendi giderken, başının üstünde bir beyaz kelebek vardı. Uçtu ve pencereden dışarıya çıktı. Ben 'Şaban Hoca'yı bugün salacaklar' diye tefeül ettim. İlmi, dini bir yanı olmasa da bir tefeüldü. O gün Şaban Hocaefendi'yi salmışlar. Geldi, eşyalarını aldı ve gitti. Ondan sonraki günlerde hep iyi düşüncelerine şahit olduk. Zaten öyle faziletli bir insandan da başkası beklenemezdi..

Harun Reşid Hocaefendi'yi de salmışlardı. Bir Albay onun için tavassutta bulunmuş. Giderken kendisine, ne pahasına olursa olsun bizim için de tavassutta bulunmasını rica ettik. Harun Reşid Hocaefendi durumu Albay'a bildirmiş, o da gidip yetkililerle görüşmüş. Fakat, onların durumu çok ağır, cevabını alınca

aracılıktan vazgeçmiş...

Harun Reşid Hocaefendi, neşeli bir insandı. Bilhassa İnzibat Merkezinde olduğumuz günler kendisiyle bol bol sohbet ederdik. Bir sözünü hiç unutamam: 'Asgari müştereklerde birleşemedik, Allah da bizi askeri müştereklerde birleştirdi..' derdi.

Harun Hocaefendi'nin uhuvvet anlayışı da çok iyiydi. Çok kere şu sözü tekrarlardı. Bu işler bizim elimizde olsa, çok güzel anlaşır ve birleşirdik.. Kendisiyle böyle yakın tanışmamız kaderin bir cilvesi olarak hapishanede gerçekleşmişti. Ve böyle birini tanıdığımı çok memnundum.

Kahverengi Kelebek Dışarı Uçacak mı?

Bir gün bizi de mahkemeye çağırdılar. Niçin çağırdıklarını bilemiyorum. Yine sırtüstü uzanmış 'Acaba bizi de salacaklar mı, diye aklımdan geçerken gözüme tavanda kahverengi bir kelebek ilişti. Acaba uçup pencereden çıkacak mı diye çok bekledim. Heyhat, o, tavanda bir leke gibi kalakaldı. Orada kaldığımız müddetçe de hep orada kaldı. Bu da hapishaneye ait unutamadığım bir hatıra..

Böyle birer birer herkes tahliye olunca, hapishanede sadece solcularla biz kaldık. Onlar sayı itibariyle bizden çok fazla idiler. Yüz kişi kadar vardılar. Her türlü yumuşak davranmamıza rağmen, tahkir, tezyif ve laf çarpmalar eksik olmuyordu.

Önceleri içeriye kitap sokamıyorduk. Sonradan değişik vasıtalarla kitap sokmamız mümkün oldu. Tabandan bir tahta söktük. Altı biraz çukurcaydı. Kitapları oraya saklıyorduk. Çıkıncaya kadar kimse farkına varmadı. Küçük kitapları ise ben ceplerimde koruyordum. Tabii ciltleri değiştirilmişti.

Unutamadığım bir sima da oldukça saf bir albaydı. Ara sıra gelir, 'Kur'an-i Şerifimiz de böyle diyor' der, ondan sonra birkaç şey konuşur giderdi. Meşhur laflarından biri buydu. Bir de her defasında tekrarlamaktan bıkmadığı bir sözü vardı: 'Sağ, sol ve seks yok' derdi. Yani sağa ait, sola ait bir de seks kitapları okumak yasak, demekti bunun manası.

Dışarıya çıkıp da hava almaya can atardık. Tuvaletler koğuşun dışındaydı. Akşam saat dokuzda kapılar kapanır, sabah altıya, yediye kadar açılmazdı. Bu müddet zarfında ızdıraplı da olsa idrarınızı tutmak zorundasınız. İshal de olsanız kanun değişmez. Zaten ihtiyacınızı görecektir başka yer de bulmanız mümkün değil. O bakımdan ilk bir-iki günümüz çok sıkıntılı geçti. Daha sonra ben yiyip-içmeme dikkat ettim. İkindiden sonra bir şey içmiyordum. Yemek

vaktimi de ona göre ayarladım. Ama bize göre yaşlı olanların durumu daha zordu. Mesela, Mustafa Birlik ve Mustafa Asutay Beyler bizlere göre yaşlıydılar ve bu yüzden de çok zorlanıyorlardı.

Zaruret insanı kâşif yaparmış. Hemen arkadaşlar yeni keşiflerde bulundular. Nylon torbalar ve şişeler tedarik ettiler. Artık geceleri, idrar ihtiyacını bu seyyar tuvaletlere yapıyorlardı. sonra da onları pencerenin önüne diziyorlardı. Pencerenin önü, eczane vitrinine dönüyordu. Bu hem acı, hem utandırıcı, hem de çok komik oluyordu. Mahmud Albay bazan bu durumu görür: 'Böyle yapmayın' derdi. Ama kime söz dinletecek. Millet kasıklarını tutup sağa sola koşturmaktan bir kere kurtulmuştu... Daha sonra da bu torbalar dışarı atılıyordu. Allah'a şükür benim böyle şeyler kullanmaya hiç ihtiyacım olmuyordu.

Bekir Bey ise 'dazdaz' dediği bir ördek getirtmişti. En nezaketlisi de onun yaptığıydı. Gündüzleri götürüp onu tuvalete dökabiliyordu. Diğerleri ise çok kere naylonları ve şişeleri camdan atıveriyorlardı. Sıkıntının birisi tuvaletti. İkincisi ise, banyo meselesiydi. Onları haftada bir hamama götürüyorlardı ama mecburi durumlarda yıkanmak katıyyen mümkün olmuyordu. Namaz kılan insanlar için bunun ne büyük bir ızdırap olduğunu, bilmem izah etmeme gerek var mı? Tek çare tetikte yatıp kalkma veya geceleri hiç uyumamaktı..

Bahtiyar adında bir gardiyan vardı. Bazan 'Hafız' da derlerdi. Küstah birisiydi. Bekir Bey'e hitap ederken 'Len Bekir' derdi. Onun bu kabalığına çok canım sıkılırdı.

Bir gün yumurtadan zehirlenmiştim. Benimle beraber solculardan Güneri adında mimar bir arkadaş da zehirlenmişti. Onu dışarıya çıkarıp hava almasını temin ettikleri halde beni çıkarmadılar. O tamamen bayılmış, kendinden geçmişti. Ben de bir ara bayılmışım. Merhum Osman Kara Hocaefendi kendi anlattığına göre bana istifra ettirmiş ve ondan sonra kendime gelmişim. Ölüp gitsen bir tavuk kadar değer yok. Bahtiyar ertesi gün gayet müstehzi, 'Akşam gidiyordun..' dedi. Sanki 'Sen daha hala ölmedin mi?' der gibi.. Ne hastahaneye kaldırdılar ne de bir doktor çağırdılar.

Alerjim azmıştı. Göbeğimden diz kapağımın biraz üstüne kadar olan her yerim yara içindeydi. İçeriye girerken ilaçlarımı da almışlardı. Çok zor durumdaydım. Bir gün viziteye çıktım. Baktım, daha sonra Manisa'da trafik kazasında ölen Dr. Hakkı; ve şimdi profesör olan Doktor Yusuf Bey. Onları görünce sevindim. Üsteğmen durmadan halimi hatırlımı ve bir ihtiyacım olup

olmadığım soruyordu. Ondan sonra rahmetlik her vizitede mutlaka benim adımı yazıyor ve beni viziteye çıkarıyordu. Bir de nizamiyede bir teğmen vardı. O da mert ve dürüst bir insandı. Zannederim Gaziantep'liydi. O terhis olunca acaba yerine kim gelecek, diye merak ediyorduk. Gele gele bizim Mustafa Kavurmacı Bey gelmesin mi! Aman Allah'ım ne kadar sevinmiştik. Bunların hepsi Cenab-ı Hakk'ın sonsuz birer lütfu.. Unutulacak gibi değildi.

Çöpleri dökmek sırayla idi. Her gün çöp dökme sırası birine geliyordu. Fakat herkes nöbet vaktini dört gözle bekliyordu. Çünkü işin içinde dışarıya çıkmak ve çok kısa bir süre dahi olsa hapishanenin dışında bulunmak, hava almak vardı.

Efendim, tutuklu kaldığınız döneme ait hatıralarınızı da istirham edebilir miyim?

Estağfirullah, arz edeyim. Mahkeme tevkifimize karar verince bizi inzibat merkezine geri getirdiler. Akşam da Abdullah Çiftliği'nin ötesinde Bademli'ye götürdüler.. Tutuklu kaldığımız dönemin ilk 21 gününü inzibat merkezinde geçirmiştik. Son bir ayını da Şirinyer'deki askeri hapishanede geçirdik. 6.5 ayın diğer kısmını ise hep Bademli'de geçirmiş olduk.

Hapishanenin üç koğuşu vardı. Birinde kadınlar kalıyordu. Diğer ikisinde de solcularla biz kalıyorduk. Önceleri solcularla karma şekilde kaldık. Daha sonra bizim arkadaşlar çoğalınca solcuları yanımızdan ayırdılar ve biz hep bir arada kalmaya başladık.

Karşıyaka'da tutuklanan arkadaşları -ki bir kısmını önceden bırakmışlardı- son mahkemeye çıkaracakları gün bizim yanımıza getirdiler. Bunun çok faydası oldu. Zira kendilerine çok yanlış şeyler söylettirilmişti. Ve hepsi, haklarında denilenleri kabullenmiş ve onu müdafaa eder bir vaziyet takınmışlardı. Halbuki bu tavır hepimizi bağlayıcı durumdaydı. İkna oldular. Zaten ertesi gün de onları bıraktılar. Sadece Necdet Başaran Bey ev sahipliği iddiasıyla alıkonulmuştu. Bırakıldıkları tarih 3 Eylül'dü. Demek ki 5 ay tutuklu kalmışlardı.

Her gün bir arkadaş geliyordu. Bir gün Mustafa Asutay Bey'i getirdiler. Bir gün Gültekin Bey'i. Gültekin Bey'in saçlarını da kesmişlerdi. Başka bir gün de Bekir Berk Bey geldi. Yanında çok vefalı arkadaşlarından biri vardı. Bizim Paşâ'yı da getirdiler. Hasan Aktunç ve İzzeddin Hocaefendi de getirilenler arasındaydı.. Hepimiz 55 kişi olmuştuk. Fakat daha sonra bir-iki kişiyi salmışlardı.

Bunları şunun için anlattım. İşte Bekir Bey Bademli'ye getirildiğinde

aramızdaki münasebet bu şekildeydi. Zaten Cenab-ı Hakk'ın adaleti, hep aralan böyle olanları orada bir araya getirdi.. Bekir Bey'e tazim ve hürmette kusur etmemeye çalıştım. O da hakikaten bana iyi davranırdı.

Benim başka türlü davranmam da mümkün değildi. Zira onu ilk tanıdığım günden itibaren hep Hakk'ın müdafii olarak gördüm ve bildim. O, bir avukat değildi; o, mazlum ve mağdur sesi ve soluklarıydı.

Hapishanede bazı arkadaşların bazılarına karşı, az da olsa antipatileri vardı. Ve bu, medrese-i Yusufiyye'nin kendine has tadını, lezzetini kaçıırıyordu. Mevkuf kaldığımız süre zarfında, gördüğümüz her tahkir, tezyif ve horlamalara karşı, tek tesellimiz din adına, orada geçirilen günlerin, saatlerin, dakikaların sevap ve uhrevi hayatımız hesabına, onlar, yüzler, binler katlanıp defterimizin hasenat hanesine kaydolması ve bu iman ve kazancın sinelerimizde meydana getirdiği huzur ve itminan esintileriydi.

Oysa ki, bu ruhani haz ve ledünni zevki, içte ve dıştaki bazı menfi esintiler inkitaa uğrattıyor, bulandırıyor ve en azından tadını kaçıırıyordu.

Keşke, her yanıyla uhrevi tüten ve bir ucu gidip cennet yamaçlarına dayanan o tevkifhaneleri dolu dolu değerlendirebilseydik! Yine de, Rahmet-i Sonsuz'un öyle kabul buyuracağı ümidini besliyoruz.

İşin doğrusu, bu tül perde, zaman zaman değişik arızalarla delindi. Ve ümitlerimiz de, inkisarlarımızın altında kalıp ezildi. Olanları aşabilir miydik; gelecekte bunları değerlendirenler aşamadıklarımızı söyleyecekler. Öyle de olsa, biz işte bu kadarız...

Yakınımızda, hatta bir manada aynı düşünceleri paylaşanlar arasında müsamahasız, herkesi kabul edemeyen, kendi bildiklerinin dışında doğru tanımayan, dar görüşlü bir hayli insan vardı. Bu insanlar arasında, sebep ve saiki ne olursa olsun, birbirine antipati duyanlar da mevcuttu. Her türlü kine, adavete ve nefrete açık bu potansiyel hal, en küçük hadiseleri bile çok ciddi birer tutuşturma maddesine dönüştürebiliyor ve gönüllerimizin firdevsi yamaçlarında gayyalardan esintiler meydana getirebiliyordu.

Hapishane psikoza, değişik buutlardaki baskı ve horlamaların ruhlarda hasıl ettiği zaaf, inkisar ve öfkeye bir de yarım düzine meczupla beraber bulunma inzimam edince işte o zaman 'Bademli' tam dört buutlu bir zindan oldu.

Tevkifhaneye alındığımızın üzerinden henüz üç ay geçmemişti ki, bizim bulunduğumuz koğuşa, bir grup meczup getirip koydular. Ve işte ondan sonra

idi ki, bir kere daha çok acı bir tarihi tekerrür yaşandı.

Tarihte Hz. Ali (ra) muhabbetiyle başı dönmüş, dengesiz, kitap ve sünnet ölçülerini bilmeyen heva ve heveslerini dini kaynak zanneden Kannatiler'den Râfizilere kadar bazı cemaatler gibi, bunlar da aslında önemli ve büyük bir zatın muhabbeti ile meşbû bulunuyorlardı ama; 'Minhac-ı Muhammediyye'ye yabancılıklarından ötürü, kendilerinden başka herkese karşı bir yabancılık ve bir vahşet hissediyorlardı.

İşte, bundan sonra bizler, bu insanlarla oturup kalkacak, onlarla aynı masada yemek yiyecek ve aynı namazgahta namaz kılacaktık. Yemek, oturup-kalkma ne ise, namaz nasıl olacaktı? Onlar bizi belki Müslüman bile kabul etmediklerine göre arkamızda namaz kılmayacaklardı. Biz de onların arkasında namaz kılmayınca iftirak olacaktı.

Biz cemaat olmaya katlanabilirdik; katlanabilirdik diyorum; zira 'Kevser' suresini dahi yanlışı okuyorlardı. Namazın diğer şart ve rükünlerini de sıhhatli eda ettikleri söylenemezdi. Ama herşeye rağmen ben arkalarında namaza duruyor,'zayi olan namaz rükünleri karşısında burkuluyor, hırpalanan Kur'an ayetlerini dinlerken iki büküm oluyor ve fevt ettiğim cemaat sevap ve namazından dolayı da inim inim inliyordum.. ama, yine de kılıyordum. Zira, fitne herşeyden daha eşeddir. Kılıyor, ondan sonra da münasip bir yerde namazımı eda ediyordum.

Her arkadaşımız bunu böyle yapamadı, yapamazdı da. Onun için de koğuşumuzda namazlar iki cemaatla ayrı ayrı eda edilmeye başladı. Bu durum gerginliği daha da artırdı. Hatta o güne kadar bir işe yaradığım zannettiğim mudârat ve mumâşaatımın hiçbir şeye yaramadığını gördüm. Yaramazdı da, zira karşı tarafın dini hiçbir kıstası yoktu: 'Kitap' desen yüzünü ekşitiyor, 'Sünnet' desen sana aval aval bakıyor.. hasılı, ümmehât adına hiçbir şey bilmiyorlardı. Sabahtan akşama kadar 'Cin' deyip oturuyor, 'Cin' deyip kalkıyorlardı.

Bunların cinlerle alakaları, hapse girmeden önceki zamana dayanıyormuş. 12 Mart Muhtırası verilmeden evvel veya o günlerde, her sabah erkenden kalkar kalkmaz radyonun başına koşuyor ve cinlerin idareye el koyup, koymadıklarını öğrenmeye çalışıyorlardı. Bu tuhaf ve ümitsizce bekleyiş haftalar ve aylar sürüyor. Birgün idareye vaziyet etme işinden ümitlerini kesince, teselli için, bizi kastederek 'Cinler bu işi tahakkuk ettireceklerdi ama, içimizdeki bu insanların yüzünden ettiremediler' demiş ve radyo dinlemeden vazgeçmişler.. tutukevinde

de benzeri hikayeler sürüp gitti:

Muhit ismindeki cin, kırk milyonluk ordusu ile Eskişehir'den Ankara'ya doğru hareket etti ve ediyor.. Atılgan ismindeki daha büyük bir cin, kırk milyarlık bir ecinni taifesi ile şimdi falan yerde otağını kurdu.. harekete emir bekliyor.. yakında bütün muhaliflerin işi tamam vesaire... Bir türlü bitmeyen bu hikayeleri defaatle dinledik; dinledik ve İslam adına bu hezeyanlarla kim bilir kaç kere sarsıldık, kaç kere öfkemizi yuttuk ve inledik... Dinlememek elimizden gelmezdi; çünkü aynı koğuştaki kalıyor, aynı masada oturuyor ve sabah-akşam beraber oluyorduk.

Onlara doğruyu anlatmaya, yanlışlarını tashih etmeye de gücümüz yetmezdi. Zira bize inanmıyorlardı. Yüzüme 'köpek' dediklerini bugünkü gibi hatırlıyorum. Ben öyle, diğer arkadaşlar da beni taklit eden maymunlar. Ve bu hakaretler, ayrı zamanda birer iddia da değil; onların müşahedesine veya cinlerin ihbarına dayanan, tevil götürmeyen muhkemât.. (!) Birinci semayı sarık deposu, ikincisini misvak atölyesi gören bu zihniyetteki insanlarla bir arada bulunmanın verdiği ızdırabı, bilmiyorum anlatmaya gerek var mı...?

Bu arada, bizden bazı arkadaşların aşırı hassasiyeti de işi bütün bütün şirazeden çıkarıyordu. Ve bir gün bardağı taşıran bir durum oldu. Onlardan ayrılma Mehmet ismindeki birisi, solculardan İslam'a biraz sıcak bakan bir arkadaşını bizim koğuşa getirdi.. bu daha önce de olmuştu. Bizim koğuşa gelip İzzet Hocaefendi'den İman ve Kur'an'a dair bazı şeyler öğreniyorlardı. Gel gör ki, bazı mübarek ve muhterem arkadaşlarımız bu işin içinde çaşıtlık dönüyor diye, böyle bir şeyin yapılmasını istemiyorlardı. Derken, o gün öğle yemeği sonrası, tam Kur'an öğrenme ve öğretme başlayacaktı ki, birden bire karşılıklı laf çarpmalara girildi.. hava elektriklendi ve birkaç saniye içinde, Avukat Bekir Bey, yerinden kalktı. Mehmet'e hafif vurdu. Meğer meczuplar grubu, pusuda bu pozisyonu bekliyorlarmış. Hepsi birden yataklarından fırladı ve Bekir Bey'in üzerine çullandılar. Hadiseler o kadar seri gelişmişti ki, önüne geçmek ve engellemek mümkün değildi. Önce Mustafa Birlik Bey sonra da ben, atlayıp oraya gireceğimiz ana kadar, oturakla Bekir Bey'in kafasına vurup onu yere sermişlerdi. Bir müminin diğer mümine karşı bu kadar hınçlı olacağını ve öldürme kastıyla saldıracağını tahmin edememiştik. Mustafa Birlik Bey'i de bir tarafa savurduktan sonra ben araya girmiş, onlara sağa sola atmaya çalışmışım ama, bir sandalye de benim yemem mukadderdi.. onun için ilk fırsatta pencereye koştum ve askerleri çağırdım. Böylece, Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle mukadder gibi görünen bir cinayet önlenmiş oldu.

Muhit ve Atılgan'ın cinlerden birer orduları olsun veya olmasın, cinler, şeytanlar, ekrem-i mahluk olan insanları hem de çok ciddi olarak bir kere daha vuruşturuyordu.

Bu cin ve şeytan şokunu henüz üzerimizden atamamıştık ki, koğuşun kapısının önünde tın tın gardiyanın sesi duyuldu:

'Tuh size bir de Müslüman olacaksınız' dedi. Hiçbir zaman unutamayacağım bu sözlerden hem utandım, hem üzüldüm, hem de 'bu kadar boş, bu kadar zayıf insanlarla ne yapılır ki?' dedim ve sarsıldım.

Hadiseden sonraki tablo şu idi: Bilerek, bilmeyerek kavgaya iştirak edenler hücreye atılmış, sebebiyet verenlere ilişilmemiş, biz de koğuşta oturup kara kara düşünmeye başlamıştık. Mikro planda dört asırlık İslam dünyasının hicranlarını, hasretlerini tedayi ettirecek şeyleri yaşıyorduk... ve tarih bir kere daha "tekerrür" deyip yutkunuyorduk....

Onlardan bir de Arif vardı. Daha yumuşaktı. Çıktıktan sonra birgün beni Havra Sokağın'da görmüş. Hızla yanıma koştu. Elimi sıktı ve 'Hakkınızı helal edin, size çok kötülük yaptık' dedi ve gitti.. Bir de Çorapçı Arif vardı. Gözü ve sözü açıktı. Çehresi de temizdi. Yumuşaktı. Fakat A. Bey ve M. Bey çok serttiler. H. Bey adındaki arkadaş ise son ikisine göre yumuşak sayılsa bile ilk ikiye göre sert sayılırdı. Mehmed'i de katarsak hepsi altı kişiydiler..

Kitaplar ferdî okunuyordu. Bütün gayretim hiç olmazsa bazı faslı müştereklerde birleşmeyi temin edebilmektir. Ama buna katiyyen muvaffak olamadık. Onlarla değil, çok kıymetli arkadaşlarla bile umulan seviyede diyalog sağlandığı söylenemez. Herhalde bizim hamlıgımız. Mesela, Harun Reşit Hocaefendi'den sonra S. Efendi'nin talebelerinden Enver ve Ahmed isimli pırıl pırıl iki genç arkadaş getirmişlerdi. Onlara teklif ettim. Siz, dedim, Nakşî'siniz. Gelin müştereken Evrad-ı Kudsiye'yi okuyalım. Okuyalım ki her an burada dua edilmiş olsun. Mezun değiliz, dediler ve benim bu en masum teklifimi kabul etmediler. Halbuki böyle bir kalbî vahdete çok ihtiyaç vardı.

Zaten önce bahsi geçen arkadaşlarla bir faslı müşterek temin edilemezdi. Bizden gelecek hiçbir teklifi kabul etmeyecekleri muhakkaktı. Bunlar biraz alınan terbiye ve kültürden kaynaklanıyor biraz da hapishanenin kendisine has havasından oluyordu.

Hapishane havası insanı zaten sıkıcıydı. Hele mahkemeye gelip-gidip tahliye olmama ve orada söylenenler, iddialar insanı çileden çıkarıyor. Mahkemeler

başı başına bir fasıl. Gelenler, zorla aleyhte şahitlik yaptırılanlar ve bir de kendisi gelip gönüllü şahitlik yapanlar.. Büyük bir kahramanlık edasıyla kitaplardan bahsedip, ardından da bize, işte hakiki talebe böyle pervasız ve mert konuşur deyip caka satanlar.. bizi böyle konuşmadığımızdan dolayı ihanetle suçlayanlar... Orada meydan nutku attıktan sonra elini kolunu sallaya sallaya mahkemeden çıkıp evine gidenler.. ve mukabilinde tutukluluklarının devamı kararıyla tekrar hapisaneye gönderilenler.. Evet, bütün bunlar çok sıkıcı oluyor ve ister istemez arkadaşların davranışlarına tesir ediyordu.

Solcu arkadaşlarla aramızda, bizim yumuşak huyluluğumuzdan kaynaklanan bir sulh havası hâkimdi. Yer yer tehdit edilmemize rağmen iyi geçinmeye gayret ediyorduk. Abdestimiz, namazımız, namazda dizlerimizi yere vurmamız hep tecavüz vesilesi yapılmak isteniyordu. Ama, Allah'a hamd ederim, orada her zaman mü'min olmanın kazandırdığı emniyet ve güveni estirmeye çalıştık. İçlerinde inanmasa dahi Savaş Al gibi mert insanlar da yok değildi. Mesela bir Menemenli çocuk vardı. O da çok mertti. Kartal bakışlıydı. Hep ona bakar bakar, şu çocuk bir hidayete erse sahabe gibi. olur, derdim.

En son Bademli ye gelenlerden Kadir Kaymaz da temiz bir çocuktur. Fakat fikren, hayalen nezih bu çocuğun gönlüne iman hiç misafir olmamıştı...

Zaman zaman dine tecavüz ettikleri de oluyordu. Bir defasında ben tuvaletteydim. Sinan adında bir teğmen vardı -ki solculuktan dolayı askeriyeden atılmıştı- Allah'a Peygambere küfretti. Ben tuvaletteyken sesi duymuş, iyice sinirlenmiştim. Ancak ben daha dışarı çıkmadan Bekir Bey hemen gidip bu adamı şikayet etmiş, beni de şahit göstermiş.. Tabii idaredekilerin bana itimadı var. Hoca da duydu deyince beni çağırdılar. Baktım teğmen yaptığını inkar ediyor. Bana sordular, 'Allah'a peygambere sövdü' dedim.

Onlar yanımızdaki koğuştaki kalıyorlardı. Biz namaz kılarken iki de bir duvara vururlardı. Halbuki kendileri sabahtan akşama kadar hiç durmamacasına saz çalarlar, Dadaloğlu, Koroğlu türküleri söylerlerdi. Milli duygulan tahkir edici, hafife alıcı ifadeleri ise hiç eksik olmazdı. Buna rağmen biz namaz kılarken hemen duvara vururlar 'Hocalar sesinizi yükseltmeyin' diye bağırırlardı. Hele sabahlan abdest alırken her gün onlardan ikaz gelirdi. Uykumuzu kaçırıyorsunuz, derlerdi.

Belki de kendi dünyalarına göre haklıydılar. Çünkü yaz geceleri çok kısa. Onlar da zaten bire ikiye kadar oturmuşlar. Tam onlar yatacağı zaman biz gece namazı veya sabah namazı için abdest almaya başlıyorduk.. ve derken hır-gür....

Bir gün hava almaya çıkmışlardı. Radyo, 'Endonezya'da sağcılar komünistleri ezip, geçtiler' mealinde bir şeyler söyledi. Söz nasıl kaydıysa Bekir Bey, tam solcular da dışarıdayken 'Bir fırsat düşerse burada da olur..' dedi. Tabii onun bu sözü hemen gerilimi artırdı. Solcuların planları toptan hepimizi benzetmekmiş. Fakat Cenab,ı Hakk onlara fırsat vermedi. Yoksa, planladıklarını rahat yaparlardı ve idareden hiçbir tepki almazlardı. Hem fiziki olarak da bunu yapabilecek durumdaydılar. Hepsi de komando talimi görmüş insanlardı.

Bir keresinde de ben neredeyse bir hadiseye sebebiyet verecektim. Solcular kendi aralarında satranç oynuyorlardı. Güner adında bir hukukçu -ki solcuların başı durumundaydı- ona bir şaka yapayım, dedim. 'Marx ve Lenin gibi' diye bir benzetme yaptım. Tabii bunu niçin dedim, şimdi hatırlamıyorum. Hemen o Güner sert bir şekilde bana döndü ve 'Hoca ben de başlayayım mı?' dedi. Ödüm koptu. Allah'a, peygambere sövecek ve ben de buna sebep olmuş olacaktım. Hemen iki adım geriye attım ve uzaklaştım. Zemin çatışmaya müsait. İşi adam öldürmeye kadar götürebilirler. Kavgaya sebebiyet vermemek için elden geleni yapmak gerekiyor..

Üç ayları tevkifhanede idrak ettik. Ramazan yaklaştıkça, tahliye olma arzusu da artıyordu. Bilhassa salıverilenlerin ayrılıp gitmesi, içeride kalanların salıverilme arzusunu daha da coşturuyordu. Teselli olabileceğimiz şeyler yok değildi: Bu kadar arkadaşın bir araya gelmiş olması, bu kadar insanın çarşının-pazarın günahlarından uzak kalması..ve birlerle binleri yakalamak suretiyle bu kısacık hayatım ebedileştirmesi gibi hususlar, bu tesellilerden sadece bazıları...

Sinekler, ah onlardan öyle rahatsızdık ki.. Pencereyi kapasan sıcaktan boğuluyorsun, açsan onların istilasına uğruyorsun.. Sineklerin çokluğu hakkında bir fikir vermek için hapis hanedeki mütehammil Gültekin Bey'in sineklerle mücadele metodunu anlatabilirim: Tuvalete giderken yanında DDT filiti de götürüyor... girmeden önce orada DDT sıkıyor, sonra tuvalete giriyor ve ihtiyacını çok acele görüp çıkıyordu. Çünkü biraz daha beklese bin tane sineğin hücumuna maruz kalacak. İşte sineğin bu kadar bol olduğu bir yerde yatmak mecburiyetindesiniz. Her sabah artık sineklerin ısırmasına dayanamadığınızı için uyanırsınız.

Tutuklu kaldığımız günlerin sonlarına doğruydı. Yukarıda da söylediğim gibi solcularla biz ayrı ayrı koğuşlarda kalıyorduk. Güneri ile halef-selef olmuştuk. Ondan sonra koğuş mümessilliğini bana verdiler.. Kadir Kaymaz'ı da bizim koğuşa yerleştirdiler. Ben de onu bizim ranzalara yakın bir yere yatırdım. Bazı

arkadaşlar ondan da rahatsız oldular. 'Onu koğuşun arkasında bir yere yatırın' dediler, zira onun da çaşıt olabileceğinden endişe ediyorlardı.

Böyle düşünülüyordu ama benim kanaatım o merkezde değildi. Çünkü bu çocuk sadece bir aletti. İdeolojik bir hırsızlığa, banka soygununa alet edilmişti. Yaptıkları şey de çirkin ve adiceydi ama bunlar 19-20 yaşlarında bu çocuğun kafasında teşekkül eden şeyler değildi.

Kadir Kaymaz gelmeden, biz hadiseyi gazetelerden okumuştuk. O günün parasıyla 4,5 milyon lira Kadir'in marifetiyle çalınmıştı. Soygun esnasında Kadir kadın kılığına girmiş, peruk kullanmış. Tutuklanıp geldiğinde bazıları onunla alay etti. 'Kadriye abla' dediler. Bu bizim terbiye sınırlarımızı aşar.

Komünistler akıl vermesin diye Kadir'i bizim yanımıza koymuşlardı. Kendisiyle beraber yakalanan başkaları da vardı; ama sadece Kadir bizimle kalacaktı.

Banka soygununu programlayanlar başkalarıydı. Ancak Kadir bankada çalıştığı için organizeenin mühim kısmını o yapmıştı. Kendisinin anlattığına göre bankanın arabasını Selçuk tarafında durdurmuşlar. Yanlarındaki muhafızlara uyutucu iğne vurup onları etkisiz hale getirmişler ve bütün parayı da alıp kaçmışlar. Daha sonra İzmir Güzelyalı'ya gelmişler. Büyükçe bir apartmanın dairelerinden birini kiralamışlar. Gayet lüks bir şekilde döşemişler. Yanlarında kız arkadaşları da olduğu halde orada kalmaya başlamışlar..

Birgün polis bu apartmanda arama yapıyor. Onların bulunduğu daireye de gelmişler. Kapıyı kızlardan biri açmış. Bir komiserin oğlu olan aynı ekipten birisi de kapının arkasına saklanmış. Polis kapı aralığından kıza: 'İçeride başka kimse var mı?' diye sormuş. O 'Yok' cevabını vermiş. Ama tam bu sırada komiserin oğlu -ki iri kıym bir şeydi- kımıldayınca cama gölgesi düşmüş. Polis hemen içeriye girmiş. O polislerle çatışmaya, boğuşmaya başlamış. Boğuşma esnasında elbise dolabına çarpmışlar. Dolabın kapısı açılıvermiş. Meğer Kadir de orada saklı. Hemen adını sormuşlar. 'Kadir' demiş. 'Kaymaz'ı da var mı?' diye tekrarlamışlar. O da evet, deyince hepsini birden tutup karakola götürmüşler.

Biz hadiseyi teferruatıyla olmasa bile daha önceden bildiğimiz için Kadir gelir gelmez ben kendisiyle ilgilendim.

Din adına verilen bütün tembihlere karşı yumuşaktı. Hayatında bir kere dahi namaz kılmadığını söylüyordu. Bizimle beraber namaza başladı, oruç tuttu. Teravîh namazları uzun gelir de bıkar diye ben; 'Şafii Mezhebine göre teravîh

sekiz rekat kılınsa da olur. Sen o kadar kıl.' dedim. Ertesi gün kendisi bana 'Hocam bugün de teravihi Şafii'ye göre kılalım' demişti. Yavaş yavaş terminolojimizi anlamaya başlamıştı..

Mahkeme için dışarıya çıktıkça Kadir'e sigara alıveriyordum. Herkes benim sigara aldığımı görünce evvela taaccüb ediyor ve 'Bu da yeni bir adet mi?' diye soruyorlardı. Ben de 'Kadir'in sigara içtiğini ve sigaraları ona alıverdiğimi söylüyordum. 'Bir suç işlemişti; fakat hapishanede garipti. Kazağımı çamaşırlarımı da vermiştim ona. Elimden geldiğince sahip çıkmaya çalışıyordum.

Bademli'de son günlerimizdi. Birkaç gün sonra bizi alıp Şirinyer'deki askeri hapishaneye götürdüler. Burası beyaz badanalı bir binaydı. Onun için oraya 'Beyaz Köşk' adını vermiştik. Havalandırma yeri 1-2 kat aşağıda, güneşin öğlen vakti ancak görülebildiği, derin ve dar bir yerdi. Yer olarak Buca'dan daha kötü de olabilir. Hücre tipi yapılmıştı. Yemekleri kapının altından veriyorlardı. Hela içerdeydi. Modern görünümlü bir binaydı; fakat çok kokardı. O zaman su problemi de vardı.

Onların ifadesiyle solculardan Kadir Kaymaz ve mimar bir arkadaş, sağcılardan da Mustafa Birlik Bey'le ben, dört kişi aynı koğuştta, daha doğrusu hücrede kalıyorduk. Ramazan olduğu için oruç da tutuyoruz. Kadir de oruç tutuyor. Diğer solcular, oruç tuttuğu için onu boykot ettiler. Bahçede diğerleriyle beraber olunabiliyordu. Fakat onlar Kadir'le konuşmuyorlardı. Sigara içmemesinden oruçlu olduğunu anlamışlardı.

Kadir'in Yahudi asıllı bir kız arkadaşı varmış. Bir gün ziyaretine gelmiş. Onun oruç tuttuğunu öğrenince ona elini vermemiş. Kadir o gün çok sarsılmıştı. Onun için her an takviyeye ihtiyacı oluyordu. Biz Kadir gecesi çıkmıştık. Daha sonra Kadir Kaymaz'ın bir iki defa ziyaretine gittim. Hediyeler aldım, götürdüm. Benim hissiyatımı bildikleri için onu ziyaretine idare göz yumuyordu. Yoksa üzerinde ciddiyetle durulan bir suçluydu.. O devrede pişmanlık yasası yoktu; ama Kadir duyduğu pişmanlık sebebiyle solcuların bazı planlarını savcılığa herhalde söylemişti. Bunu biraz da biz teşvik etmiştik. Tabii biz çıktıktan sonra o diğer solcularla beraber kaldı. Onu tekrar işgal edip yanlarına çekmiş olabilirler.. Daha sonra takip etmem mümkün olmadı.. Hakkında 25 yıl hapis isteniyordu.

Arkadaşlar arasında unutamadığım bir solcu daha vardı. 12 Mart öncesi terziymiş. Biz onu sağcı olarak tanıdık. Hep Dadaloğlu'ndan türküler

söylüyordu. Çok şuurlu birisiydi. İçeriye alınmasına sebep; sol ihtilale hazırlanırken sivil ve talebe kesimini askerleştirmeyi planlamışlar. Sivillere askeri elbise giydirecek ve bunları kullanacaklar. Diktikleri elbiselerle beraber basılıp yakalanmışlardı. Çok müstehzi birisiydi. Sabahtan akşama kadar şen şakrak türkü söyler dururdu. Tabii biz de koğuşun önünde onu dinlemek zorunda kalırdık. Başımın çatlayacak derecede ağrıdığını hatırlarım. Orada da solculara demokrasinin nimetleri; bize de nikmetleri düşmüştü. Edibin ifadesiyle bütün batı ve batılı onların arkasındaydı. Edip, Semih paşanın akrabası olduğunu söylerdi. Öyle veya değil; davasında şuurlu, insanlık yanlarıyla da mesafe almış biriydi. Herkesi taklit eder, herkesi güldürür ama bir kalbi kırık görürse onu da teselli etmesini bilirdi.

Aslında idare biraz insafli olsa ve bunların bizim istediğimiz ölçüde bilgilendirilmelerini isteseydi bir kısım yararlı işler yapmak mümkün olacaktı. Mesela bizden iki kişi onlardan bir kişi olacak şekilde bizleri hücrelere koysalardı, arkadaşlarımız çoğuna tesir eder ve işte o zaman hapishane medrese-i Yusufiye olurdu. Ama idareden böyle bir şey elbette bekleyemezdik. Zaten adamlar, biz dışta böyle şeyler yapıyoruz diye bizi derdest edip buraya tıkmışlardı..Ayrıca bunlar da kendilerine göre dava adamıydı. Düşüncelerinden dönmeleri muhakkak çok zordu..

Bademli'de kaldığımız dönemin ilk günlerindeydi. Solcular kendi aralarında konuşuyorlardı. Çok üzüntülü oldukları belli oluyordu. Daha sonra gelen yeni bir haberle hepsi ağlamaya başladı. İçlerinde baygınlık geçirenler dahi olmuştu. Hepsi ağlıyordu. Hatta bir ara gardiyan gelmişti. İçlerinde Hoca dedikleri bir öğretmen, gardiyanı kovmuş ve 'Git başımızdan, başımızda dert var' demişti. Daha sonra ranzaları kapının arkasına çektiler ve kapıları kapadılar.

Rehin Alırlar mı?

Mustafa Birlik, bir ara kulağıma eğilerek 'İster misin, dedi, şimdi bunlar bizi rehin alsınlar' ben de 'Bizi rehin alıp da ne yapacaklar. Bizim idarece bir değerimiz yok ki, rehin almakla onlara bir iş yaptırırsınlar. Bizi öldürseler, diğerlerinin zaten canına minnet. Onun için hiç endişelenme, onlar bizi rehin filan almazlar' dedim. Ama gerilim her geçen dakika daha da artıyordu. Bir kötülük yapabilirlerdi. Daha sonra onları bu kadar üzen meseleyi anlamıştık.

İbrahim ve Nedim adında iki kardeş -ki ikisi de onlar arasında çok sevilen ve birer rükün kabul edilen insanmış- aranmakta imişler. İbrahim İstanbul'da polislerle çatışmaya girmiş ve vurularak ölmüş. Onlar Nedim'in de aynı

Çatışmada öldürüldüğünü duymuşlar. Bütün üzüntüler bundanmış. Daha sonra Nedim'in Bornova'da yakalandığı duyuldu. Bir müddet sonra da Bademli'ye getirildi. Nedim, anarşistti. Fakat çok kibar ve çok nazikti. Sorgulaması işkence altında yapılmış; ancak tek kelime konuşturamamışlar. Solcular onunla vnyorlardı. Hakikaten kendisine çok işkence yapılmış. Bizim gördüğümüzde ayak tabanının kemiği çıkmış ve ayağının altı lime lime edilmiş bir durumdaydı. Usturayla kesmiş ve tuz basmışlar. İki üç ay seke seke gezdi. Bir insan olarak ona çok acıyordum..

Hepsinde de çok ciddi bir asker düşmanlığı vardı. Sabahtan akşama kadar askerlerle alay ederler, kendilerine göre tiyatro yaparlardı. Zaten bıraksalar her gün asker dverlerdi. İleri hınla doluydu.

Mahkemeler de mutlaka çok sıkıntılı geçmiştir, bahsetseniz?

Mahkemeler çok sinir yıpratıcıydı. Hergün ayrı bir insanın ayrı mnasebetsizliğini görüyor, işitiyor ve adeta şirazedden çıkıyorduk.

Bir de bu esnada bir düzine ucuz kahraman zuhur etmişti. Bunlar kendilerince iki önemli husus peşindeydi:

1 Tam bu bulanık havada, rahatsız oldukları mü'min kardeşlerini karalama, mahkum ettirme ve intikam alma.

2 Solcuların da yaptığı gibi isnat edilen herşeyi kabullenip perdeyi yırtma. Oysa ki su-i niyetli hasım cephe bunları bizim aleyhimize kullanacaktı. Ve yle de oldu.

Mahkemeler başlayınca yakın ve uzak daireden o kadar çok muhbir zuhur etti ki, hepsini hatırlayıp burada zikretmem mümkün değil. Zaten böyle bir şey yapmaya İslami terbiyem de müsaade etmez. Herkes kendi ruh yapısı ve karakterine göre hareket edecektir ve etti de. Böyle her mahkemeden sonra, bu konuşmalar ve bize karşı yapılan taarruzlar ister-istemez sinir yapımıza ve moralimize tesir ediyordu.

Hapishaneden Çıkış

Akşama doğru yeniden beyaz köşke döndük. Her defasında tanıklar, karşımıza çıkar geçmiş olsun derlerdi. Yüzlerimizin beşâsetinden kendimizi ele vermiş olacağız ki, farklı döndüğümüz misafirhanede bugün herkes bizi farklı karşılıyordu. Kimbilir hücreye kadar kaç kişi 'geçmiş olsun!' dedi ve tebrik etti. Ama belki de biz bunların çoğunu duymadık bile...

Eşyalarımızın bir kısmını cezaevine bıraktık. Herhalde Kadir Kaymaz'a da bir şeyler vermeyi ihmal etmedik. Dışarıya çıktığımızda bizi almak için gelen Sadık Bey'i gördük. Taksiye bininceye kadar bir şey hissetmemiştim ama binince gidecek bir yerim olmadığını düşündüm ve 'ne yapsam ki?' diye azıcık burkuldum. Zira ben içerdeyken ev sahibi evimi boşalttırmıştı, eşyanın da nerede olduğunu bilemiyordum. O güne kadar Mustafa Birlik Bey'in evi bana hep açık olmuştu ama bunca hasret ve hicrandan sonra onu çocuklarıyla başbaşa bırakmak daha uygun olacaktı...

Peki, sizi karşılayan kimse olmadı mı?

Kimsenin aklına gelmemiş olabilir. İlgisizlik de olabilir.

Arkadaşlarınız mahkemelere gelmiyorlar mıydı?

Mahkemelere geliyorlardı. Bazıları sağdan-soldan Bekir Bey ve diğer arkadaşlar için geliyorlardı.

Talebeniz durumunda olan arkadaşlar da mı gelmiyordu?

Talebe arkadaşlar gelmiyorlardı. Veya çok az geliyorlardı. Belki de benimle görüşmeyi ilk planda tedbirsizlik saydılar. Gelmemeye biraz endişeden, biraz korkudan. Bir de bu mevzuda saygı nedir onu bilememeden.. Belki bazılarının içinde ukde de olabilir. Bunun artık işi bitik. Bundan sonra artık ne olur gibi düşüncelere de kapılanlar olmuştur. Mesele şöyle hülâsa edilebilir: Arkadaşlarınızdan bazıları eskiden bu yana bazılarının tesirindeydiler. Onlarda Ağabey düşüncesi hâkimdi. Onlar ne diyorsa o doğrudur, diyorlardı. Biraz İzmir'deki durumu da bizim vebalimizin, günahımızın neticesi olarak

görüyorlardı. 'Orada Allah onları tokatladı' kabilinden şeyleri böyle anlatıyorlardı. Bazılarının ise bizimle görüşmeleri, konuşmaları çok derin bir insani hisle yapılan görüşmeler kabilindendi. Yoksa dava adına, dava düşüncesi adına değildi..

Daha sonra ne yaptınız?

Derken küçük bir istirahatten sonra, 6 sene evvel elimde minik çantalarım bir garip burukluk içinde gelip misafiri olduğumuz İzmir'den, yine elimde valizim bir tuhaf hislerle, 'ana gibi yâr olmaz' deyip Erzurum'a doğru yola koyuldum.

Rahmetli pederim iki-üç ay İzmir'de kalmış, mahkemeleri takip etmiş ve bitmeyen bu yalancı hikaye karşısında canı sıkılmış ve Erzurum'a dönmüştü. Artık onu ve diğer aile fertlerini sevindirme zamanı gelmişti.

Yalnızlığı Zehir Gibi Yudumladım

3 Mayıs 1971'de tutuklandınız. 9 Kasım 1971'de tahliye edildiniz. Vazifeye başlama dilekçeniz ise 11 Kasım 1971 tarihini taşıyor. Herhalde Erzurum'a gitmeden dilekçenizi bir yere bırakmış olmalısınız. Dilekçenize 6 Aralık 1971'de cevap gelir. Vazifeye başlayabileceğiniz söylenir. Halbuki hemen ardından 17 Ocak 1972 tarihli yazıyla ikinci bir iş'ara kadar vazifeden alındığınız tebliğ edilir. Bu tebliğ ulaşmadan siz de aynı tarihli bir dilekçe ile yıllık izne ayrılma talebinde bulunursunuz. Edremit Vaizliği'ne tayininiz ise 23 Şubat 1972 tarihinde oluyor. Bu arada üç ayı aşkın bir zaman geçiyor. Bu döneme ait hatıralarınızdan bahseder misiniz?

Söylediğiniz tarihleri gün ve ayı ile hatırlamam mümkün değil. Zannediyorum siz bunları resmî evraktan tespit etmişsiniz. Deddiğiniz gibi, tahliyem ile Edremit'e gitmem arasında üç aydan fazla bir zaman geçti. Ancak bu, tam anlamıyla bir bekleme dönemi de değildi:

Erzurum'da kısa bir süre kaldıktan sonra tekrar İzmir'e döndüm ve Salepçioğlu Camii'nde yeniden vaazlara başladım. Ben tutuklu iken arkadaşlar ev eşyama Sadıkbey'de bir daireye taşımışlar. Erzurum'dan dönünce çok aceleden bir ev bulduk. Mektupçu'daki bu evi 500 liraya kiralamıştık. Burası eski stil cumbalı, bahçeli ve iki katlı bir evdi. Zeminde bir odası vardı; orta katta da bir mutfak bulunuyordu. Üstte ise iki odası vardı ama biz bunlardan ancak birini kullanabiliyorduk. Bu evde bir seneye yakın bir süre kalmıştık.

Diyebilirim ki, bu evde geçirdiğim ilk günler tam manasıyla yalnızlığı zehir gibi yudumladığım günler olmuştu. Tedbir mülahazasıyla arkadaşlar çok ciddi meşgul olamıyorlardı. Belki birçoğu henüz üzerindeki korkuyu atamamıştı. Bir kısmı da kendilerini tedbirli (!) davranmak zorunda görüyordu. Az dahi olsa, bir kısmının içinde de bir kısım ukdeler vardı. Beni artık işi bitik bir insan gibi görenler ve karar kılacakları yer hususunda tereddüt geçirenler de eksik değildi. Başka yerlerdeki bazı arkadaşlar İzmir'i hiç boş bırakmıyor yavaş yavaş artan bir dozla da olsa, aleyhte sürekli propaganda yapıyorlardı. Zaten bir kısım arkadaşlar işin başından beri onların tesirindeydi. İzmir'de meydana gelen

hadiseleri kaderin bize bir tokadı olarak değerlendiriyor ve başımıza gelenleri sululuğumuza ve yanlış hareket ettiğimize bir delil ve vesika olarak gösteriyorlardı.

Ben şahsen dosttan, kardeşten, taraftardan gelip bana toslayan hadiseleri bütünüyle unutmak istiyor ve bunu gerçekleştirme gayreti, çabası içinde bulunuyorum. Fakat bazen oluyor ki, yeni oluşan ve gelip hassasiyet duvarlarına çarpan bir hadise, 25 yıldan beri olan ve hep unuttuğum, unutmaya çalıştığım hadiseleri bir kere daha hatırlatıyor. Tekrar unutmaya, tekrar affetmeye abalıyorum. Zannediyorum işin en zor kısmı da işte burası. Tekrar unutmak ve tekrar affetmek. Halbuki dua dua Rabbime ne kadar yalvarmışımdır: 'Unuttur bana bu olayları Allah'ım' diye. Ama demek ki, bir hikmete binaen, belki her unutma ve affetme gayreti, yeni baştan sevap kazanmamıza vesile olduğu için tam unutturulmuyor. Ben başımdan geçen şeylerin dedikodusunu yazsam Meydan Larousse kadar bir ansiklopedi meydana gelir. Fakat bence bunların hiçbir yararı yok. Gıybet kitabı yazmanın kimseye bir şey kazandıracadıını zannetmiyorum. Hatta bazen imalı yollarla ve isim tasrih etmeden bunları konuştuğum da olmuştur. Onlar sonra deşifre edilmiş şekliyle önüme geldiğinde silip atmışımdır.

Ancak vaazlara başlayınca bu eski soğukluk ve bürüdet yavaş yavaş özölmeye başladı. Duygu ve düşüncesinde başka yerdekilere meyilli olmalarına rağmen pek çok arkadaş eskiden olduğu gibi yine vaazlara geliyordu. Hatta bu arada birkaç pazar da Alsancak Camii'nde vaaz ettim. Bu vaazlara da, çok azı müstesna hemen bütün arkadaşlar gelmişlerdi.

Ancak bütün bu gelmeler-gitmeler ve bizimle görüşmeler sadece insanî buutluydu ve dava adına değildi. Zaten başka türlü de olamazdı. Zira yanlış bir etki bütün şiddetiyle devam ediyordu. Buna okları, doğru olmasa da ağabeylerin etkisi diyecekti. Bir manada psikolojik atmosfere onların görüş ve düşünüşleri hakimdi. Onların dışında birileri bir içtihad hatası içindeydi. Onları kendi hesaplarına konuşturan hizmetkârlar da vardı. Bu da en yumuşak ifadesiyle kendini bilmemek demekti. Hatta bu ihanet bile sayılabilirdi. Genel hava bu olunca kimseye bir şey anlatmak da mümkün olmuyordu.

Mektupçu'da kalırken şiddetli bir baş travması geçirdim. Tuvaletin tavanı çok basıktı ve içeri girerken başımı oraya arpmıştım. Öyle ki, eğer tavan

kırılabilir cinsten olsaydı mutlaka kırılırdı. Ben bunu o günkü hadiselerle alâkalı olarak yorumladım. Bu travmadan sonra günlerce hasta yattım. Öyle ki sürekli i im bulanıyordu. O zamanlar Sebahaddin Atalay Bey yanımdan hiç ayrılmadı ve bana çok iyi baktı. Dr. Ahmet Bey kimseyle g r  memem gerektiğini söylemişti. Kimseyle g r    r  lm yordum; bu arada ziyarete gelen yakın arkadaşlardan bir kısmını da geri çevirmişlerdi. Tabii ki bundan benim haberim yoktu. Zafer Bey'in ısrarıyla bir-iki gece de onların Bornova'daki evinde kalmıştım. Orada da sıkıldım. Oranın umumî havası da buruk gönlümü çok tatmin ve teskin edecek mahiyette değildi.

Travmadan dolayı içimde bir 'anguas' ve şiddetli iç sıkıntısı vardı. Bir gece Bursa'ya gitmek üzere bilet aldım. (Bilmem ki Bursa'da kimi d   nm  t m!) Ancak daha sonra arabada kararımı de i tirerek Akhisar'a  ahin Hocaefendi'nin yanına gittim. Hiç unutamayaca ım; beni çok iyi kar ladı ve bana çok iyi baktı. Gündüzleri beraber oturup sohbet ediyor, geceleri de o gidiyor, ben de müdür odasında kalıyordum. Giderken yanımda Tirmizi'nin elc mi'us sahihini de g t rm  t m. Ve onu orada kaldığım bir haftalık süre içinde bitirmi tim.  ahin Hocaefendi'nin ikliminde çok bereket vardı. Ara-sıra da olsa beraberce dışarıya çıkıp biraz dola ıyorduk...

  in acı tarafı, bu bir haftalık süre içinde yine hiçbir arkadaş tarafından aranmadım. Tela  çok keskin olacak ki, beraber kaldığımız insanlar dahi, bu nereye gitti, diye bir kerecik olsun arama ihtiyacı duymamışlardı. Halbuki değil insan, evin kedisi dahi bu kadar süre ortadan kaybolsa, mutlaka aranır ve sorulurdu. Yapayalnızdım. Gidecek yerim de yoktu. Çaresiz, Mektupçu'daki eve geri döndüm.

Diyanet e, önceleri dilek emize müspet cevap verilip, vaaz etmemize müsaade edildiği halde, daha sonra yine vaazdan men edildim.  aban Düz Hocaefendi ve Osman Kara Hocaefendi de benimle aynı durumdaydı. Sıkıyönetim    m z n de İzmir'den sürülmesi hususunda Diyanet'e baskı yapmış ve Diyanet de ister istemez bu baskıya boyun e mek zorunda kalmıştı... Artık, ikinci bir emre kadar vaaz edemeyecektik... O sıralarda İbrahim Ulvi Bey,  zl k İ ler'inde bulunuyordu. Bana, Ankara'ya gelmem hususunda haber göndermişti. Gittim.. Durumu anlattı ve 'İzmir' dışında nereyi istersiniz?' diye sordu. Bizim İsmail Hoca, Edremit'teydi. Benim için teselli olur düşüncesiyle ben de 'Edremit olabilir.' demiştim. Ve böylece tayinim Edremit'e yapıldı. Bu arada  aban Düz Hocaefendi'yi Nazilli'ye, rahmetli Osman Kara'yı da Turgutlu'ya tayin etmişlerdi.

Gerçi Edremit'e tayinimi istemiştim ama, oraya gitme niyetinde değildim. Edremit Müftüsü Remzi Bey, yanında Arif ağan ve rahmetli Hakim Necmeddin Güvenli beylerle birlikte Mektupçu'daki eve kadar geldiler. Israrla Edremit'e gitmemi istediler. Adeta benimle yalvarırcasına konuşmuşlardı ki onlardaki bu sıcaklığı da asla unutamam ve 'Ne olur gel, orada da hizmet olur!' dediler. Evet, onlardaki bu ciddî talep ve arzu cevapsız bırakılacak gibi değildi. Her şeye rağmen kararsızlığımı görünce:

İstifa etmeyi mi düşünüyordunuz? dediler.

Evet, dedim zira Edremit'e gidip gelmem çok zor olacaktı. şimdiki gibi bol vasıta da bulunmuyordu. Zaten arkadaşlarımızın hemen hiçbirinin özel arabası yoktu. Ayrıca, hizmet edecek arkadaşlar ve potansiyel g de İzmir'deydi. Buradaki dine hizmetin ve hizmet etmek isteyenlerin yönlendirilmesi gerekiyordu. Bana ait vazifenin ağırlık merkezi olarak da İzmir'i düşünüyordum. Bütün bu mülahazalara rağmen, ricacıların ricasını kıramayarak gidip vazifeye başladım...

Rahmetli Hakim Bey, Arif ağan Bey ve Mft Remzi Bey sizi daha önceden tanıyorlar mıydı ki gelmeniz hususunda bu kadar ısrarlı talepte bulundular?

Tanıyorlardı; zira daha önce Edremit'te vaaz vermeye gitmiştim. Zaten onlar da İzmir'e gelip gidiyorlardı. Hatta kahve sohbetlerine geldiklerini hatırlıyorum.

Bu arada mahkemeniz de devam ediyordu değil mi?

Evet. Ancak bir müddet sonra mahkeme neticelendi ve biz mahkûm olmuştuk.

Hakkınızda verilen hüküm neydi?

Eğer hafızam yanıltmıyorsa ve doğru hatırlayabiliyorsam, beni 163. maddenin 4. fıkrasına göre cezalandırmışlardı. Üç sene ağır hapis, bir sene Sinop'a sürgün ve amme hizmetinden memnuniyetime hüküm verilmişti...

Ceza infaz edildi mi?

Hayır. Dosyalarımız temyizde iken umumî af ilan edildi ve bütün cezalar düşüğü gibi bizim cezalarımız da dşmşt...

Mektupçu'daki evde bir seneye yakın kaldığınızı söylemiştiniz. Daha sonra nereye taşındınız?

Hatay semtindeki Kardeş Apartmanı'na taşındık. Hikâyesi şu: Biz Edremit'te yazın dinlenirken, İsmail Bey, Safvet Senih Bey'le görüşmüşler. Beraberce daha genişçe bir evde kalmamızı kararlaştırmışlar. İsmail Bey'in, Nef'i Bey'le Karşıyaka'daki vazifesinden dolayı bir irtibatı vardı. Karşıyaka Müftülük binası Nef'i Bey'indi ve İsmail Bey de orada çalışıyordu. Bizim kaldığımız daire Nuri Yemişçi Bey'indi ki, Nef'i Bey'in bacanağı oluyordu.

Burası, Mektupçu'daki evle kıyas dahi edilmeyecek kadar kullanışlı ve genişçe bir daireydi. Üç odası bir de salonu vardı; 1000 liraya kiralamıştık. Parayı kendi aramızda toplayıp verecektik. Burada İsmail Bey, Safvet Senih Bey, M. Çiftlikli Bey ve bir de ben kalacaktım. Mehmet Atalay Bey de ara sıra gelip gidiyordu. O zamanlar Mehmet Küçük'ü de yanımıza almıştık. Halil İbrahim Bey ve Ahmet Özer Beyler de bir ara bu evde bizimle beraber kalmışlardı. Mektupçu'daki evi, içinin eşyasıyla Aydın Koyuncu Bey'e bıraktık. Hatta benim uzunca bir dolabım vardı. Üzerine kadifeden yeşil bir perde örtüyordum. Kestanepazarı günlerinde kampta da bu dolabı kullanmıştım. Kitaplarımı ona koyuyordum ki, bıraktığım eşyalar arasında o da vardı.

Edremit'e İzmir'den mi gidip geliyordunuz?

Evet. Edremit'e, Mektupçu'da kaldığım süre içinde hep İzmirden gidip geldim. Ancak yazları dinlenme maksadıyla hep Edremit'te kaldım. İlk Ramazan Edremit'te Kurşunlu Camii'nin bünyesinde küçük bir mekanda kaldım ki buranın iki odası vardı. Onlardan birini benim kalabileceğim hale getirmişlerdi. Ancak bu günlerde çok şiddetli böbrek sancılarım oldu. Böbreklerimde taş varmış. Sancılar bazen bayıltacak kadar şiddetli oluyordu. Hatta bir defasında Hacı Kemal ve Dr. Mustafa Asutay beyler gelmişlerdi. Sancı onların yanında tuttu. Terden sıırılsıklam olmuşum. Bu durumda vazifeyi sürdürebilmem çok zordu. Onun için Ramazan'ı tamamlayamadan izin alıp ayrıldım.

Ne var ki, gidip gelmeler de çok zor oluyordu. Daha önce de söylediğim gibi, hem umumî vasıtalar seyrek, hem de yakın arkadaşlardan hiçbirinin arabası yoktu. Edremit'te vazife yaptığım sürece hep umumî vasıtalarla gidip geldim. Hususî araba ile ya bir ya da iki defa gidip gelmiş olabilirim.

Dostların attığı gül dahi kanatır, oysaki çok kere dostlardan başıma balyoz yiyordum. Böyle bir durumda acı ve ıstırabımı içime atmak zorundaydım. İçin kan ağlayacak ama; dudaklarında sürekli tebessüm olacak. Veya sana kan kusturanlara sen kızcılık şerbeti ikram edeceksin... Bunlar söylendiği kadar

kolay şeyler değildir. Ancak, dava adına bütün bunlara katlanmak gerekiyordu.

Bu dönemde, arkadaşlarla ilgili rahatsızlıklarınız tamamen ortadan kalkmış mıydı?

Tam kalktığı söylenemez. Zaten hiçbir zaman insanlar arası münasebetler tam düzelmemiştir. Bizimkiler de kendi aralarında meşveretler yapıyor, kararlar alıyor. 12 Mart'ın boşluğunu devam ettiriyorlardı. Hatta bir defasında benim yüzüme karşı, 'Biz arkadaşlarla istişare toplantısı yapacağız, isterseniz siz de gelin.' demişlerdi. Bu bana hapisten daha çok dokunmuştu. Tabii ki gitmedim. Ancak daha sonra bunlarla teker teker görüştüm; nedamet etti ve özür dilediler...

Başka yerlerden gelen bazılarının hali ise yangından mal kaçırın adamın tavrına dönmüştü. Önüne gelen İzmir'e geliyor ve istediğini önüne katıp istediği yere götürüyordu. Anlattıkları menfi şeyler en yakın arkadaşları bile sarsabiliyordu. Zannediyorum, bir çoğunda da, benim hakkımda 'Yıkılıp gitmeye mahkûm bir adam, artık bununla bir iş yapamayız' imajı uyandırılmıştı. Arkadaşların bir kısmı da düşünce ve fikir adına saman çöpü gibi her gelen dalgayla bir tarafa sürüklenip gidebiliyordu. Elbette ki bu kadar dalgalanan bir toplumda istikrar temin edilemezdi. Hele bunlarla, aynı çizgide omuz omuza vermek imkânsız gibiydi. Çünkü kimin, ne zaman bulunduğu çizgiden kayacağı ve kaydıktan sonra da ne yapacağı belli olmuyordu. Arkadaşlarla teker teker görüşmem kısmen faydalı olmuştu. Daha sonra aramızda bir istişare düşüncesi oluşturduk.

Birbirimizle dayanışma içinde olacağımıza dair ilk ciddî görüşmeyi Hüseyin Kaptan'ın evinde yaptık. Onun evi de Kardeş Apartmanı'ndaydı. İsmail Bey'in, M. Ali Bey'in ve H. Kaptan Bey'in bu görüşmeyi teminde şükranla yâd edeceğim katkıları olmuştu. Onların bu civanmertlikleri bende ve benimle aynı düşünceyi paylaşan herkeste bir yâd-ı cemil olarak kalacaktır.

Bütün bunlara hizmet adına bir sarsıntı geçiriliyordu nazarıyla da bakılabilir. Kim bilir belki de bunlar yeni bir tekevvünün sancılarıydı. Ne var ki bu hadiseler her defasında beni iki büklüm ediyordu. Dostların attığı gül dahi kanatır, oysa ki çok kere dostlardan başıma balyoz yiyordum. Böyle bir durumda acı ve ıstırabımı içime atmak zorundaydım. İçin kan ağlayacak; ama dudaklarında sürekli tebessüm olacak. Veya sana kan kusturanlara sen kızılıcık şerbeti ikram edeceksin... Bunlar söylendiği kadar kolay şeyler değildir. Ancak, dava adına bütün bunlara katlanmak gerekiyordu.

Meselâ: Bazen bazı meseleleri görüşmek için bir araya geldiğimizde bazı arkadaşlar kendi aralarında kaş-göz işareti yapmaya kadar varan sorumsuzca davranışlara girebiliyorlardı. Elbette ki böyle ciddiyetten uzak bir atmosferde, cihanın en ciddi meseleleri görüşülemezdi. Tabii ki ben de kalkıp gidiyordum.

Çocukluğumdan beri namazıma karşı hassas yaşadığımı söyleyebilirim. Onu zedeleyebilecek her şeyden mümkün mertebe kaçınmış ve uzak durmuşumdur. Abdestimde olduğu gibi yediğime, içtiğime dikkat ettim zannediyorum. Buna rağmen hep imamete başkalarını geçiriyordum... Tabii herkesin arkasında namaz kılmaya da gönlüm razı olmuyordu. Bazıları abdestte, bazıları yediğinde-içtiğinde dikkatsiz olabiliyordu. Ve şüpheli şeylerden kaçınmada hassas davranmayabiliyordu. Bu açıdan, ben de imamete gönlümün kabullendiğini geçiriyordum. Fakat bu da diğer arkadaşları az dahi olsa kıskançlığa sevk ediyordu. Öyle ki bazıları imamete geçirsın diye gözümün içine bakmaya başlamıştı. Bu da beni son derece rahatsız ediyordu.

Birgün, Mustafa Özcan, bu durumla ilgili olarak bana, 'Büyüklerimiz namazları bizzat kendileri kıldırıyorlardı, zaruret olmadıkça da bu kaidelerini bozmamışlardı, siz de aynı şekilde yapsanız.' dedi. Zaten benim de başka çarem kalmamıştı... Ancak bu da bazı arkadaşlarda rahatsızlık yapacaktı. Her nedense bunu bir türlü kabullenmiyorlardı. Hatta bazen ben daha odamdan çıkmadan -sünnetleri odamda kılıyordum- kamet getirip birini imamete geçirdikleri de oluyordu. Eğer imamete geçirdikleri takva, zühd açısından benim gönlümün kabullenmediği bir insansa, bu da beni fevkalade rahatsız ediyordu...

Böyle tuhaf davranışlar, bende fevkalade bir hassasiyet hasıl etti. Artık her gün hususî oturup konuşma ve baş başa verip bir şeyler anlatmanın hasıl edeceği fitneleri düşünüyor ve tir tir titriyordum. Bu arada eskiler de boş bırakmıyor, gelip-gidip bazı arkadaşlarla görüşüyorlardı. Görüştikleri bazı kimselerde de, mutlaka bize karşı bir bulantı meydana gelebiliyordu. Bu arada vefalı davranan arkadaşlar da yok değildi. Meselâ, bu manada bir Mehmet Ali Bey'in, bir Mustafa Özcan'ın ve İ. Büyükçelebi'nin beni rahatsız edecek davranışlarını görmedim diyebilirim. Mustafa Özcan'ın köylü tarafları vardır; fakat bana karşı hep sadık ve vefalı davranmıştır. Hele onun bazı tecessüsleri hizmetimiz adına çok işe yaramıştır. Barbaros Bey'i yanıma almama da o sebep olmuştur. Birgün geldi ve bana: 'Namık Kemal Lisesi'nde okuyan, temiz bir arkadaş var. Onu, bazılarının yanında gördüm. Kafasını çelebirlirler diye endişe ediyorum.' demişti; ben de onun kastettiği temiz nasiyeli Barbaros'u yanıma

aldım ve 'Sen benimle kal.' dedim... O tarihten itibaren de bazı zarurî kesintilerin dışında Barbaros Bey'i hiç yanımdan ayırmadım.. daha doğrusu o hiç ayrıldı.

Bu arada kafalarını çelmesinler diye yanıma aldığım talebe sayısı hiç de azımsanacak gibi değildir. Her şeye rağmen çok az dahi olsa bir kısım ayrılanlar da olmuştur. Onlardan bazılarını hemen ayrıldıkları gece bulup geriye getirmeye muvaffak oldu isek de, bazıları uzun zaman soğukluğu sürdürmüştü. Fakat, Allah'a şükrediyorum ki, hepsi de şimdi aynı çizgiyi paylaşan arkadaşlar arasında..

İzmir'deki hizmetten adam koparmanın, hizmet kabul edildiği bir devreydi bu dönem. Bazıları tarafından îmân ve Kur'an hizmeti'ne ihanetle suçlandığımız o günler hayatımız hep, kaktüs yutar gibi ıstırap yudumlamakla geçiyordu. Ama, sabretmekten başka elden ne gelirdi ki, sırları sineye gömmekten gayri dört duvar arasına.

Birgün yine büyükler kendi aralarında karar almışlar. İki-üç gün sonra da bana gelip; 'Biz kendi aramızda istişare ediyoruz; fakat isterseniz sizinle ve (bir iki isim daha saydılar ki, söyledikleri isimler hep hizmetten ayrı kabul ettikleri isimlerdi) şu, şu arkadaşlarla da bir araya gelip bazı hususları görüşebiliriz.' dediler. İşte o zaman sabrım taşıtı ve oldukça acı konuştum. Hatta sözümün bir yerinde şöyle dediğimi de hatırlıyorum:

'Allah aşkına söyleyin bana! Siz Bediüzzaman'a neyinizi feda ettiniz? Hangi izzetiniz, hangi itibarınız, hangi şöhretiniz ve hangi ilminiz vardı da onları ayak altına alıp Bediüzzaman'a talebe oldunuz. Bilakis, bu intisapla siz şeref kazandınız, omuzlarda taşınır hale geldiniz, şimdi de tek tasarruf sahibi gibi gelmiş bana şunu-bunu söylüyorsunuz.'

Bütün hayatımda kendilerine hep saygı beslediğim kimselere konuştuğum ilk ve son en ağır ifadeler bunlar olmuştur. Keşke bu kadar dahi onların gönlünü incitecek bir ifade kullanmış olmasaydım... Neylersin ki sabrımın tahammül cidarları bir bir yıkılmış ve ben böyle konuşmaya kendimi mecbur hissetmiştim. Gelen kimseler beni dinlediler ve gayet olgun davrandılar ve bana 'Siz tamamen haklısınız.' diyerek sözlerimi tasdik edip ayrıldılar.

Tabii umumî havada hiçbir değişiklik olmadı. Herkes bildiğini okuyor, hizmet adına gıybet ediliyor ve içtihat hataları sürüp gidiyordu. Hatta şunu bunu tahkir için, teşbih ve benzetmelerde hiçbir şer'i ölçü tanınmıyordu ve İzmir'de bir hengamedir devam edip gidiyordu. Yer yer, bu güzel ve muhlis insanlar, benim saflardan daha saf kardeşlerim nasıl oluyor da, bazı hususları göremiyor ve bu

yanlışlıkları yapabiliyorlar, deyip hayretten hayrete giriyor; bazen bunları Rabb'imle aramdaki kulluk münasebetini, gerektiği ölçüde koruyamamış olmanın keffareti sayıyor ve teselli oluyor; bazen de, kendi kendime: Hani dünya toplanıp mekanize birlikleriyle üzerime gelse bile umursamam, vazifemi yaparım diyordun. Şimdi çok daha küçüğüne dayanmalı değil misin? gibi düşüncelerle nefsimi sorguluyor ve: demek ki, dahili bir zerre gâile, harici dağlar cesametindeki problemlerden daha ağırmış deyip inliyordum.

Bütün bunlar olurken ben yine de Edremit'e gidip-geliyor ve vaazlara orada devam etmeye çalışıyordum... Bu arada Talebelerle bir araya gelip görüşmelerimiz de eksik olmuyordu. Ancak, ben istiyordum ki, has dairede arkadaşlarımızla iman ve Kur'an'a ait her meseleyi görüşelim. Bu konuda ilk düşündüklerim, Yusuf Pekmezci, Hacı Muammer ve Zafer Bey oldu. Ancak hiçbirisinden müspet cevap alamadım. Demek ki, bir süre daha beklemem icap ediyordu...

İlk Akademik Çalışma

İlk sene hiçbir arıza olmadan sezon kapanmıştı. Bunda rahmetli Hakim Bey'in büyük tesirinin olduğunu söyleyebilirim. Bize gelmesi muhtemel bütün menfi dalgaları Hakim Bey, inisiyatifini kullanarak kırıyordu. Zaten adli devair de çok mütemerrid değildi. Ayrıca Edremitliler de bizi olduğumuz gibi tanımışlardı ve provokasyonlara aldırıyorlardı. Tanımışlardı, zira, biz sohbetlerimizi sadece camiye hasretmemiştik. Daha ilk günden itibaren bir de düğün salonunda soru-cevap şeklinde sohbet başlatmıştık. Haddimizi aşkın olsa bile, sordukları sorulara anında cevap almaları, oradaki elit tabakanın da hoşuna gitmişti. Daha sonra bu sohbetleri başka şekilde devam ettirdik. Camiye gelme zahmetine (!) katlanmayanlar oralara geliyor, din ve diyanet adına bir şeyler dinleyebiliyorlardı. Keşke bu işe tam ehil olsaydık, kim bilir dine ne hizmetler olurdu? Vaazın dışındaki bu sohbetler, herkeste bir alaka ve arzu uyardı. Biri gündüz, diğeri gece olmak üzere haftada iki gün sohbet yapılıyordu. Dıştan da gelip gitmeler eksik değildi. İzmir'deki arkadaşlardan bazıları ise sohbetlerin hiçbirini kaçırmıyordu.

Gerçi Edremit'te, yurt ve evler adına henüz büyük bir gelişim göze çarpmıyordu; ama dinî kültürümüz adına kamplar çok bereketli ve feyizli geçiyordu. Artık meselelerimizi bilip anlatabilecek durumda olan çok sayıda arkadaş da vardı. Bunların her biri, büyük çoğunluğunu gençlerin teşkil ettiği pek çok arkadaş anlatılması gerekenleri anlatıyor ve onların yetişmesi hususunda ellerinden gelen her gayreti gösteriyorlardı.

Bazen de bu grupların başlarındaki arkadaşlarla biz bir araya geliyor ve bazı meseleleri mütalaa ediyorduk. Diyebilirim ki, iman, Kur'an ve Nur kültürü adına akademik seviyede bir çalışma yapılıyordu. Halbuki daha önceleri, ne bu seviyede müzakere yapma ne de iki-üç gruba nezaret edecek arkadaş bulma mümkün değildi.

Buca kampları, ilk olması ve orijinalliği ile vicdanlarda tesir uyarması bakımından elbette diğerleriyle kıyas kabul etmeyecek bir önceliğe sahipti. Ancak, verim alma açısından Edremit kampları diğerlerinden hep birkaç adım önde olmuştur.

Diğer taraftan, Buca kamplarını finanse etmede ben hep yalnız kalmıştım ve

yalvar yakar başkalarına iş yaptırtabiliyorduk. Halbuki Edremit kamplarında halk işe sahip çıkmıştı. Bilhassa Arif Çağan Bey ile yeğeni Abdullah Bey masrafların büyük bir kısmını temin ediyorlardı. Ayrıca köylerden de, yağ, yumurta, peynir ve yoğurt gibi malzemeler geliyor ve o fakir, fukara talebenin bakımı-görümü sağlanıyordu.

Kamlarda bütünüyle bir ruhanilik hakimdi. Hele Buca kampları, hele Buca kampları!.. O günlerde okunan tesbihatı bantlardan dinlerken dahi hâlâ duygulanır ve ruhumu ayrı bir hava ve iklimin sardığını hissederim.

Bu konuyla alakalı duygularımı daha değişik platformlarda ifade ettiğimden şimdilik bu kadarını yeterli buluyorum.

Kamplar Geleceğin Dünyası

Gerek tutukluluk döneminizde, gerekse daha sonraki dönemlerde kamplar yoluyla dinî duygu ve dinî düşünceye hizmet çalışmaları durdu mu? Edremit kampları, basına da aksetmesiyle herkesin malumu. Bu kamplar hizmet adına nelere vesile oldu?

Benim tutuklu olduğum dönemde de, kamp hizmeti, devam etmişti. Bu hizmet çok masumdu ve hedefi de gençleri komünizm ve anarşizmden kurtarmaktı. O sene İ. Büyükçelebi Bey ve bazı arkadaşlar, Edremit'te kamp yaptılar. Ancak burası, fizikî yapı itibarıyla pek de kamp yapmaya elverişli bir yer değildi. Kızılkeçili'de çayırın başında bir yerdi. Gölge edebilecek ağaçtan mahrum olduğu gibi, kampın bulunduğu yere kadar vasıta da gitmiyordu. En az iki-üç kilometre kadar yürümek icap ediyordu. Tabii ki kampa ait malzemelerin de hep sırtta taşınması gerekiyordu. Diğer taraftan çukurca bir yerdi ve daima güneşe maruzdu.

Fakat yine de üç-dört sene burada kamp yapıldı. İkinci ve üçüncü senelerde ise hem Avcılar'da hem de Kızılkeçili'nin alt tarafında kamp kuruldu.

Ben, kaldığımda Avcılar'da kalıyordum. İlk sene kapasitemiz azdı. Avcılar'da 50-60 kişi vardı. Diğer iki kampta ise 70-80 kişi bulunuyordu. İkinci ve üçüncü senelerde Avcılar'ın kapasitesi daha da artırıldı ve ortalama bu kampta 80-100 arasında insan kalabiliyordu.

Bazı meselelerdeki hassasiyetiniz sizi yakından tanıyan herkesin malumu. Çok kere dünyaya meylederim endişesiyle mübahları dahi terk ediyorsunuz. Buna rağmen kamplardaki rahat ve asudelik sizi vicdanen rahatsız etmiyor muydu? Aklınıza hiç böyle bir soru takıldığı oldu mu?

İlk kamptan, bulunduğum son kampa kadar, bir türlü bu soruyu içimden çıkarıp atamadım. Acaba diyordum kendi kendime, ben kampların asudeliğini, rahatını mı seviyorum veya böyle bir uzletle kendi füyuzatımın mı peşindeyim? Dünya ve ukba saadetini feda gibi bir fedakarlık düşüncesi üzerine kurulmuş böyle bir davanın müntesibi için benim bu yaptıklarım uygun mudur?

Şimdi, o günkü vicdan muhasebelerimin derinliğini tam hatırlayamayacağım.

Ancak, ben istenen ölçüde ihlaslı olamasam dahi, yapılan işlerin meşruluktan sapan hiçbir yönü yoktu. Diğer taraftan, insan halis olmasa bile, günahattan uzak durmuşsa, günah işlememiş olur. Kamplarda en azından bu oluyor ve her zaman günahlardan uzak kalınabiliyordu. Ayrıca yüzlerce insan, irşad adına buralarda düşünce ve ibadet ü taatla öylesine olgunlaşıyordu ki, bu küçümsenebilecek bir netice sayılmazdı ve geleceğin dünyası adına çok da mühimdi. Onun için ben kamplarda bulunmuş olmaktan hiç pişmanlık duymadım. Ama yine de yukarıdaki düşüncelerin tazyikine dayanamayarak, son kamplarda bulunmamaya karar vermiştim. Zaten daha önce de hepsini gezip-görmeye çalışıyor; ama hiçbirinde bir-iki geceden fazla kalmıyordum.

Kampların sayıca artmaları keyfiyete zarar verdi mi?

Elbette.. İlk dönemlerdeki lahutilikte zamanla bir eksilme olmuştu; ama kamplar, hiçbir zaman ana hedeften sapmamıştı. İlk gün ne için kurulmuş ise hep o niyetle devam ettirilmişti. Evet, her kampın başındaki arkadaşın düşünce, disiplin ve şuur adına renk ve boyası, o kampa sirayet etmiş ve böylece kamplar renk renk, elvan elvan sürüp gitmişti ki bu durum kamplara ayrı bir orijinallik getiriyordu. Ne var ki yine de dikkat etmek gerekiyordu. Zira, hızlı büyüme beraberinde köpürmeler de meydana getirir. Köpürme ise, bir bakıma mevcudun kendi rağmına büyümesi demektir. Evet, bünye büyüdükçe hassasiyet azalır. Bu gibi durumlarda merkezle muhitin irtibatını çok iyi ayarlamak lazımdır. Şimdi bilmem ki bunu yaptığımız söylenebilir mi? Ama, şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, hiçbir kamp, -faydası sınırlı bile olsa- zararlı olmamış, hizmetteki umumî âhenge zarar getirmemiştir. Şayet irtibat biraz zaafa uğrasaydı veya aksasaydı, kamplardaki hızlı büyüme fayda yerine zarar getirebilirdi. Ama, -Allah'a şükür ki- böyle bir zaaf veya aksama hiçbir zaman söz konusu olmadı... Kamplar bir devre idi; gelip-geçti, ancak geleceğin dünyasında, o günün şartlarına uygun olarak bu bereketli iklime yine dönülecektir.

Belki o günün insanları tarafından bu günkü kamplar, birer 'yâd-ı cemil' olarak anılacak ve bizimle o günleri yaşayanlar için ise, kamp günleri, acı-tatlı hatıralarıyla birer özlem ve hasret günleri gibi yâd edilecektir.

Edremitliler bizi olduğumuz gibi tanımışlardı ve provokasyonlara aldırıyorlardı. Tanımışlardı, zira, biz sohbetlerimizi sadece camiye hasretmemiştik. Daha ilk günden itibaren bir de düğün salonunda soru-cevap şeklinde sohbet başlatmıştık. Haddimizi aşkın olsa bile, sordukları sorulara

anında cevap almaları, oradaki elit tabakanın da hoşuna gitmişti.

Bahar ve yaz aylarında tabiatla iç içe olarak kamp yapmak bir gelenek halini almış. İlk kamp Buca'da, sonraki yıllar ise Edremit'te, Avcılar'da, Kızılkeçeli'de kamplar kurulmuş. Hocaefendi, kampların hedefini 'gençleri komünizm ve anarşizmden koruma' olarak belirtiyor ve 'Kamplar bir devre idi; gelip geçti, ancak geleceğin dünyasında o günün şartlarına uygun olarak bu bereketli iklime yine dönülecektir.' diyor.

Ehl-i tahkik, şahıslardan istimdat etmeyi mahzurlu görürler. Kanaatımcı her meselede olduğu gibi, bu meselede de ölçüyü iyi ayarlamak, ifrat ve tefritten kaçınmak gerekir. Bize göre büyük ve mukaddes ruhlardan istimdat olabilir; fakat kalbin ibresi her an Cenab-ı Hakk'ı göstermelidir. Yani bu büyüklere, vesile ve vasıtalıktan öte tasarruf adına hiçbir paye verilmemelidir. Zaten onları vesile olarak istihdam buyuracak da yine Cenab-ı Hakk'tır. O dilemedikten sonra, hiç kimsenin, hiçbir meselede yardımcı olması, bir şey yapması mümkün değildir.

Son Avcılar kampında, Bedir Ashabı'yla alâkalı bir hadise olmuş. Bedir Ashabı'yla alâkalı başka hadiseler de varsa anlatır mısınız?

Evet. İkinci seneydi zannediyorum. Başka hadiseler de olmuştur böyle takviye edici türden tabii.. Bazılarını unuttum. Ancak o hadiseyi Ashab-ı Bedir'in kerameti olarak naklettiğimden dolayı hatırımda kalmış. O zamanlar, bir hayli dedikodu vardı.. muhtıra yıllarıydı.. gelirler basarlar diye telaş doruktaydı. Biz de işte böyle, dedikodular üzerine bir gün öğlen yemeğinden sonra Ashab-ı Bedir'i okumuştuk ve ben mahruti çadırın direğine dayanmış dinleniyordum ki; o esnada biraz içim geçmiş. Eskilerin 'Beynennem ve'l-yakaza' dedikleri hal ve.. misali levhalar... Baktım tuğlu ve ellerinde mızrakları, sancakları ile gürül gürül bir ordu. Kampta tarlaların olduğu tarafta pür heybet duruyorlar. Birisi mi söyledi, yoksa öyle mi anladım veya 'Biz Ashab-ı Bedir'iz.' mi dediler. bilemiyorum ama benliğimi Ashab-ı Bedir'in geldiği şeklinde bir his kapladı. Ben hayran hayran onları seyrediyordum ki sanki, bulunduğum yer itibarıyla, birdenbire kale kapısı gibi ve söveleri oldukça kalın keresteden bir kapının verasında durmuş, onlara bakıyorum. Biri güç gösterme manasına elindeki demir kalemi (Kalem mızraktan daha küçük elle atılan bir harp aletidir.) öyle bir salladı ki, o kalın tahta kapıyı deldi geçti. Ben de o heyecanla uyandım.

Şahısları seçebiliyor muydunuz?

Kimin kim olduğunu seçemedim. Birkaç defa (rüyada) Ashab-ı Bedir'i

görmüşümdür. Orada öyle gördüğüm gibi, bir-iki defa da kendimi onların içinde gördüm. Hatta harbe gidiyoruz. Ben kendi kendime: 'Allah Allah! Ben Ashab-ı Bedir'in içinde bulunuyorum ama ben sonra geldim, nasıl olur da onlarla beraber olurum?' diyordum. Bir başka defasında; bazılarıyla inmiş geziyorum. Bir kısmı da, yukarıda camekândan bir yerde duruyorlardı. Onlara falan falandır diye bakıyorum. Bu sefer öyle tefrik ve temyiz yapamadım ama, tabii Hz. Hamza'yı çok sevmiştim. Belki de mızrağı atan oydu, öyle oldu zannediyorum. Daha sonra meydana çıktı ki o sıralarda bir su-i niyetli araba kampa kötülük yapmaya geliyormuş. Tam yol ayrımına gelince trafik kazası olmuş ve araba cayır cayır yanmış. Daha sonra bu arabayı biz de gördük. Zaten yolumuzun üstündeydi. İhtimal o demir kalemin misal aleminden atılması o neticeye işaret etti. Kapının görünmesi ise inayet altında olunduğunun emaresiydi.

Diğer bir mevzu da şudur: 'Siz inayet ve koruma altındasınız. Dava düşüncesi, duygusu bir olunca ve aynı Nebi'nin arkasında bulununca, zaman ve asırlar bizi sizden ayıramaz. Birimiz dünyada, birimiz ukbada, birimiz şarkta, birimiz garbda da olsak yan yanayız.' gibi bir mesaj veriliyordu. Her zaman da verilebilir. Elverir ki çizgi korunsun, aynı frekansta bulunulsun. Aksi halde sesimizi onlara duyuramaz ve onların sesini de alamayız.

Hz. Hamza ile alakalı başka müşahedeleriniz de oldu mu?

Oldu. Ancak ben burada vak'aları nakle geçmeden evvel önemli gördüğüm bir noktaya işaret etmek istiyorum. O da şudur:

Ehl-i tahkik, şahıslardan istimdat etmeyi mahzurlu görürler. Kanaatımca her meselede olduğu gibi, bu meselede de ölçüyü iyi ayarlamak, ifrat ve tefritten kaçınmak gerekir. Bize göre büyük ve mukaddes ruhlardan istimdat olabilir; fakat kalbin ibresi her an Cenab-ı Hakk'ı göstermelidir. Yani bu büyüklere, vesile ve vasıtalıktan öte tasarruf adına hiçbir paye verilmemelidir. Zaten onları vesile olarak istihdam buyuracak da yine Cenab-ı Hakk'tır. O dilemedikten sonra, hiç kimsenin, hiçbir meselede yardımcı olması, bir şey yapması mümkün değildir. Ama, Hak tecelli eyleyince her işi asan eder; Halk eder esbâbını bir lahzada ihsan eder.' Bu hususu da böyle tespit ettikten sonra: Büyük ve mukaddes ruhlar cesed kafesinden kurtulduklarında, adeta bir melek haline gelirler... Hele bunlardan, canlarını yüce, yüksek bir ideal ve davaya adanmış olanlar, kendileriyle aynı düşünceyi paylaşanları Allah'ın izniyle her zaman destekler, onlara arka çıkar ve onları korurlar. Ama, arz ettiğim gibi frekans birliği şarttır.

Hız. Hamza ile alakalı müşahedelerime gelince bunların hepsini hatırlamam imkansız. Hatırlayabildiklerimden bir-ikisini kısaca arz edeyim:

İhtilalden sonraydı. Salih Bey, Cevdet ve ben üçümüz Ankara'dan İstanbul'a geliyoruz... Kartal civarına kadar geldik. Hava hafif hafif yağıyordu. Oralarda çukurca bir yer varmış; tam biz oraya yaklaşmıştık ki, yağmur olanca hızıyla şiddetlendi ve rampanın dibine indiğimizde de bujiler su aldı ve araba stop etti. Bir-iki dakika içinde su kabardı ve bizim arabayı yüzdürmeye başladı. Her geçen dakika su daha da kabarıyor ve bir afet halini alıyordu. Öyle ki kısa bir müddet sonra kalas yüklü kamyonları bile kaldırıp, sağa sola sürüklemeye başladı. Camı biraz açayım, dedim, içeriye dolan su üçümüzü de sıırıslıklam ıslattı. Hemen camı kapattım. Elden hiçbir şey gelmiyordu. Koca koca otobüs ve kamyonlar dahi suyun yüzünde adeta saman çöpüne dönmüşlerdi. Hatta onlardan birkaçı, sağımızdan, solumuzdan geçerken, 'Geçen sene burada bir sürü taksi sürüklendi gitti.' diyerek moralimizi de bozdular... Cevdet soğukkanlı ve gülüyor. Salih Bey ise benim adıma endişeli...

Her ikisi de, 'Sizi, kalas yüklü bir kamyonu bindirelim, biz arkadan geliriz.' diyorlardı. Tabii ki kabul etmedim.

Ben araba için endişeleniyordum; Zira o araba bizde emanet olarak bulunuyor. Ya gider de şu kıyıdaki bariyerlere çarparsa, diye ödüm kopuyordu. Zaten böyle olmaması için de herhangi bir sebep yok. Selin ortasında ordan oraya sürüklenip duruyoruz. Yer yer diğer arabalar bizim üzerimize, biz de onların üzerine gidiyoruz. Direksiyon hakimiyeti diye bir şey yok.. ve tabii yapacak da. Adam, 'üzerime gelmeyin' diye bağıyor. Nasıl gitmeyeceksin, sel tutmuş seni oraya sürüklüyor... Sonra bakıyorsun aynı adam senin üzerine geliyor... Bütün bunlar olurken benim 'fıkr-i sabitim'dir ki bir o değişmiyor. Ya araba kıyıdaki bariyerlere vurur da parçalanırsa; halbuki emanet.. durmadan bunları düşünüyorum...

Bir ara baktım büyük bir kalas bize doğru geliyor. Aklımdan, şu kalas bizim ile suture arasında dursa hiç olmazsa araba kıyıdaki suturelere çarpmaz diye düşündüm ve tam o esnada arkadaşlara 'dua edin' dedim. Kendim de 'Ya Seyyidenâ Hz. Hamza! Ya Seyyidenâ Hz. Hamza!' diyerek o yüce ruhu, imdadımıza göndersin diye Cenab-ı Hakk'a dua ettim. Üzerimize doğru gelmekte olan kalas, yanımızdan geçerek gözden kayboldu... Ve hayrettir selin mecrası birden değişti, hızı da azaldı... Olayın şahidleri var. Bu değişikliği ve

birden selin hızının azalmasını fizikî kanunlarla izah imkansız. Hiçbirimizin şüphesi kalmadı ki, Cenab-ı Hakk o mukaddes ve yüce ruhu istihdam buyurdu ve yardımımıza gönderdi... Ayrıca, aynı hadise içinde birçok inayet ve yardım da görmüştük...

Mesela, selin hızı kesilince ben arkadaşlara 'İnip arabayı selin dışına taşıyalım' dedim. Beraberce arabadan indik. Bir de ne görelim, o kalas, aynen düşündüğümüz gibi, gelmiş ve kıyıdaki sütrelere bizim aramıza girmiş. Öyle ki, iki insan hususî olarak onu oraya yerleştirseydi, ancak böyle yerleştirebilirlerdi...

İkincisi: Araba yerli araba. Bagajı da açık. Tam üç saat arabanın üzerinden su geçti. Ben çantalarımız ve içindeki çamaşırlarımız tamamen ıslanmıştır, diyordum. Halbuki bagajı açtığımızda, oraya bir damla suyun girmediğini gördük... Hemen müsait bir yer bulup çamaşırlarımızı değiştirdik...

Üçüncüsü: Soğuğa karşı çok hassas olmama rağmen, üç saate yakın sırlıklam arabanın içinde oturdum. Diğer iki arkadaş da öyle. Ancak hiçbirimiz hasta olmadık...

Dördüncüsü: Ali Kervancı Bey'e telefon edelim; gelip bizi alsın, dedim. Salih Öz Bey, yakınımızdaki bir benzinliğe telefon etmeye gitti. Telefonlar bozuk. Akşama kadar hiç çalışmamış... Salih Öz Bey, jetonu atıp çeviriyor ve telefon cevap veriy-06-19 02:17:40"@°Ü 8ğ Sonra aynı telefonu başkaları da kullanmaya çalışıyorlar ama telefon yine çalışmıyor...

Beşincisini de Ali Kervancı Bey bize daha sonra şöyle anlatmıştı: Salih Bey telefon etti. Fakat yer ve mevkiini tam olarak söylemedi. Sadece, Ankara yolu üzerinde bir benzinlikte bekliyoruz, dedi. Benzinliğin adını da söyledi; ancak unuttum. Mustafa Özcan Bey'i de alarak yola çıktım. Gece karanlık... Elektrikler kesik... Göz gözü görmez bir halde... Bir de oraları çok bilmiyorum... Bütün bunlara rağmen, hiç zahmet çekmeden ve hiç kimseye sormadan bir benzinlikte durdum. ne gariptir ki, burası Salih Öz Bey'in söylediği benzinlikmiş...

Hız. Hamza (ra) ile alakalı bir başka müşahedem de şudur: Kaldığım yerin salonunda arkadaşlarla öğle namazı kıldık. Ben son sünneti kılmak için odama döndüm. Bir tuhaf ruh haletinde bir garip müşahedede; baktım cin diyebileceğim bir yaratık biraz da Tatarlara benziyordu. Beni elimden tuttu ve götürmeye çalıştı. Teferruatını unuttuğum. Ancak çok bunaldığımı hatırlıyorum. Birden istimdat ile 'Ya Hz. Hamza!' dedim. O şanlı sahabe benim gibi aciz bir insanın davetine icabet etti ve adeta odanın içinde beliriverdi... Cin

onu görünce korkudan geri geri gitti ve duvardan süzülerek gözden kayboldu...

Hiz. Hamza (ra) ile alakalı unutamadığım diğler bir müşahedem de şu oldu:

Samimi ve eski bir dostumun hanımı rahatsızdı. Çare aramadıkları yer kalmamıştı. O sıralarda İstanbul'un Fatih semtinde bir apartmanın üçüncü veya dördüncü katında oturuyorlardı. Ben, hem ziyaret, hem de içinde Ashab-ı Bedir'in isimleri de bulunan bir dua mecmuasını vereyim diye kendilerine gittim. Tabii geleceğimden hiç kimsenin haberi yoktu. Vak'anın diğler kısmını onlar anlatıyorlar:

Ben merdivenlerden çıkarken, bacımız trans halinde imiş. Cinler ona, 'Hoca geliyor; fakat biz onun hakkından da geliriz.' diyorlarmış. Kapıyı çaldım. Arkadaşım beni karşısında görünce çok şaşırdı. Tabii ki onun böyle şaşırmasının sebebini ben daha sonra anlayacaktım... 'Bu dua mecmuasını bacımız üzerinde taşıyın, mutlaka faydası olur, cinler yanına sokulamazlar.' dedim ve geçtim salona oturdum.

Daha sonra arkadaşım, bu dua mecmuasını hanımının üzerine koymuş. Trans halindeki bacımız, 'Nasıl, Hiz. Hamza geldi diye kaçıyorsunuz değil mi?' diye bağırmaya başlamış.

Bütün bunlar bana, hazırladığımız dua mecmuasının sonuna Ashab-ı Bedir ile Uhud şehitlerinin isimlerini koymayı ilham etti. Öyle inanıyorum ki, halis bir niyetle okunursa, melekler gibi o aziz ruhları da Cenab-ı Hakk başkalarının imdadına gönderecektir...

Bu vesile ile, Avcılar kampında başımdan geçen bir hatıramı daha müsaade ederseniz arz edeyim.

Kaldığım çadırın önünde büyükçe bir çınar ağacı vardı. Bazen mescitte bazen orada oturur sırtımı o çınara verir sohbet ederdim. (O sohbetlerden bazılarına Hakim Necmeddin Güvenli Bey'in de katıldığını hatırlıyorum. Orada bulunduğumuzun son senesiydi. Hakim Bey de o sene vefat etmişti. Unutamam. Bana: 'İnsan bazılarını sever ama, onlar gibi amel yapmazsa durumu nasıl olur?' diye bir soru sormuştu... Tıpkı Sahabe'nin Efendimiz'e (sav) sorduğu gibi... Ben de 'Kişi sevdiği ile beraberdir.' dedim. 3 gün sonra vefat etti.)

Sohbetler umumiyet itibariyle arkadaşların, okudukları kitaplardan kafalarına takılan meselelerle ilgiliydi ve sorularına verilen cevaplar etrafında cereyan ediyordu. Bir keresinde, Cenab-ı Hakk'ın umur-u hasiseyle kudretinin

mubaşeretı mevzuu soruldu. Yani 'izzet ve azamet ister ki esbab perdedâr-ı dest-i kudret ola aklın nazarında' meselesi... Evet Allah'ın izzeti, azameti sebepleri perde olarak kullanıyor. Hadd-i zatında her şeyi yaratan Allah'tır. Ama sebepler de var. Var ama sebepler sadece bir perde. Perdenin arkasını göremeyen sebepleri görür, neticeleri de ondan bilir. Perdenin arkasını gören ise, hem perdenin perdeliğini hem de Müsebbibü'l Esbabı görür. Ve böylece 'O, hem icraatını hem de icraatının bir parçası olarak da sebepleri perde olarak kullanıyor.' der. Ben bu meseleyi anlatırken misal sadedinde şöyle dedim: 'Mesela hayvanın kuyruğunu kaldırıp terslemesi bir fiildir. Bu fiili de Cenab-ı Hakk'ın kudret ve iradesi haricinde düşünemeyiz; Ama, Allah kuyruğu ve saireyi icraatına perde yapmış. Bu misali birkaç kez daha vermiştim. O gün yine o misalle anlatıyordum. Halbuki, Cenab-ı Hakk'ın sıfatları, zatı, esması için misallerin en kutsisi, en ulvîsi kullanılmalıdır.

Ulvî misaller varken, böyle yüce hakikatlerin çirkin misallerle anlatılması uygun değildi. Esasen saygı ve edep de bunu gerektirirdi. Ben bu misalle, konuyu anlatırken birdenbire danaburnu gibi bir hayvan belirdi. 'Vız' diye bir ses çıkardı. Zannediyorum yumruğumun yarısı kadar birşeydi. Sonra dudaklarıma geldi, bir pençesini üst dudağıma, bir pençesini de alt=**' dudağıma geçirdi ve ağzımı sımsıkı tuttu. Başımdan aşağıya adeta kaynar su dökülüyor gibi oldu. İyice terledim. O anda bir refleksle onu attım ve bir tarafa gitti. Ben daha önceden başlamış olduğum o misali anlatmaya devam ettim. Çok uzaklara attığımı sandığım danaburnu nerden belirdiyse belirdi ve geldi. İkinci defa, bir alt dudağıma bir de üst dudağıma pençelerini geçiriverdi. İşte o zaman kat'iyyen anladım ve inandım ki, Zat-ı Uluhiyeti anlatırken seçeceğimiz misaller bile çok mübarek, çok nuranî, çok temiz, çok nezih olmalı. 'Madem Cenab-ı Hakk kendi zatının takdisi ve tenzihi için, aklın zahiri nazarında esbabı perde yapmış; hep temizi gösteriyor; o zaman bizim de o temizliğe riayet etmemiz lazım.' dedim. O gün bugün 'İzzet ve azamet ister ki esbab perdedâr-ı dest-i kudret ola aklın nazarında' cümlesini izahta bir daha o misale dönmedim. Aslında verilecek ne güzel misaller de var...

Siz bu hatıranızı naklederken bende bir tedai (çağrışım) oldu. Zât-ı âlinizden bir sohbetiniz vesilesiyle dinlemiştim. Bazı Kur'an ayetlerinin dilde temessülüyle ilgili...

O da birkaç defa olmuştur. Geçenlerde yine oldu. Sabah kalktığımda, (şimdi hangi ayet olduğunu unuttum) devamlı bir ayeti tekrarlıyordum. Bir defasında, başkalarından dolayı içimdeki rahatsızlık veya beşeri duyguların içime esip

geldiği bir halle yolculuğa devam ediyordum. Vicdanımın isyan ettiği hırs, istek gibi Ankara'ya kadar beni rahatsız eden marazî bir halet içinde iken, bir de bakıyorum dilimde 1-2 saatten beri durmadan tekrar ettiğim bir ayet... Ve birdenbire bu ayetle kendime geliyorum. Ayet mealen şöyle: 'Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona şeytanı sardırırız; artık o onun (yanından ayrılmayan, ona durmadan kötülüğü telkin eden) arkadaşı olur. (Zuhruf, 43/36). Bu bana o kadar dokunmuştu ki, adeta erimiştim. Ankara'dan dönüşte Kestanepazarı'nda kürsüye çıkmış o günkü mevzuyu anlatırken ister istemez konuyu çekip oraya getirmiştım. Dr. Kâ'id hâlâ 'O ne histdi?' diye hep anlatır. Çünkü o vaazda kendi ruh haletimi anlattım ve hıçkıra hıçkıra ağladım. Bu yirmi beş- otuz sene önce olmuş bir hadisedir ama ben onu bugün bile taptaze hissederim.

Bir başka defa yine böyle kafama bir şey takılmıştı. Baktım yine uzun zamandan beri 'Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan gelen bir vesvese dokunduğu zaman (Allah'ı) hatırlarlar, hemen gerçeği görürler.' (A'raf, 7/201) mealindeki ayeti hep tekrar edip duruyormuşum.

Bir defasında da korkunç bir rüyadan sonra kalktım. Dilimde şu ayet, onu tekrar edip duruyorum: 'O şeytandır. Kendi dostlarını korkutabilir. Siz onlardan korkmayın. Ben'den korkun...' (Al-i İmran, 3/175) Belki daha başka zaman da olmuştur, ama bilemiyorum ayetler böyle insanın diline dolanıp da, Allah o yolla Kur'an'ı şefaathçi yapıp, bizim gibi gafilleri ikaz ve irşad mı ediyor? Adeta hatif nidası gibi, vaiz gibi, nasih gibi...

Tavrımız Siyaset Üstü

Siyasilerin bizimle görüşme talepleri, elbette sadece benim şahsımdan kaynaklanmıyordu. Onlar, bizim arkadaşlarımızda gördükleri veya zannettikleri potansiyel gücü, 'rey'e çevirebilmek cehdi ve gayreti içindeydiler. Aslında bir siyasi lider için böyle bir davranış gayet normal ve tabiidir, ancak, eskiden beri ruhuma hakim olan bir düşünce vardır. Bu adamlar politikacıdır; görüşmeleri, konuşmaları hep birer siyasî yatırım olabilir. Bugün burada bizimle oturur bir şeyler konuşurlar. Yarın gider bunu bir yerde kendilerine malzeme yapabilirler. Bu iş basına akseder ve bunun tekzibi de mümkün olmaz, ancak, tavrımızın siyaset üstü olduğunda şüphe edilmemelidir.

Edremit'ten Manisa'ya tayin edildiniz. Bu sizden gelen bir talep miydi? Yoksa emir yine yukarıdan mı geldi?

Daha önce de ifade ettiğim gibi, Edremit'e esasen istemeyerek gitmiştim. Hatta istifa edip gitmemeyi bile düşünmüştüm. Bu isteksizliği, beşerî bir kısım boşluklarla izah daha uygun olur zannediyorum. Evet, alıştığı yerden kopup bir başka yere gitmek insana cidden zor geliyor. Benim ise bütün dost ve arkadaşlarım İzmir'de idiler. Onlardan ayrılmak, onlardan uzakta kalmak bana dayanılması imkansız bir hicran gibi geliyordu. fakat Murad-ı İlahî başkaymış... Edremit'e gittim ve üç seneye yakın orada vazife gördüm. Bu zaman zarfında, talebe hizmetleri gözümü ve gönlümü doyuracak seviyeye yükseldi. Öyle ki, daha çok kamplar vasıtasıyla, Edremit, o gün için hizmet adına Türkiye'nin diğer yer ve yöreleriyle kıyas kabul etmeyecek oranda bir talebe potansiyeline sahip hâle geliverdi. Evet, mübalağa etmeden söylüyorum, o gün ve hatta daha sonraları, bu çapta talebe hizmeti, ne İstanbul'da, ne Ankara'da, ne İzmir'de ne,de bir başka yerde gerçekleştirildi. Allah (cc) bunu Edremit gibi küçük bir kasabaya nasip etti. Küçük sebeplerle büyük icraat ortaya koyarak ululuğunu bir kere daha gösterdi. Bununla beraber, Edremit daha fazlasını kaldırabilecek bir yer değildi:

Bir kere, vaazlara dıştan gelmeler çok oluyordu ve bunların misafir edilmeleri gerekiyordu. Bu itibarla da çok uzak yerlerden gelmeler vicdanımı rahatsız ediyordu. Zira gelenler, zaman açısından da maddî açıdan da fedakarlık yapıp geliyorlardı. Konuşmalarımın bu denli fedakarlıklara değeceğini kabul edemiyordum. Ne var ki, gelenlere de 'gelmeyin' diyemiyordum. Gelenler, çoğunluk itibarıyla İzmir ve çevresindendi. Aydın, Denizli gibi diğer komşu vilayetlerden de -az da olsa- gelen oluyordu. Bu açıdan vazifeyi daha merkezi bir yere nakletmek zaruret haline gelmişti. Bu kararda şahsıma ait zorlukların bulunması da tesir etmiş olabilir. Zira üç senedir İzmir'den gelip gidiyordum ve yolculuğumu da hep umumî vasıtalarla yapıyordum. Bu da benim için cidden zor ve yorucu oluyordu. Yollar bugünkü kadar düzgün, vasıtalar da bugünkü kadar rahat değildi. Bir de yolcuların birbirleriyle yarışırcasına sigara içmeleri buna eklenince yolculuk hakikaten çekilmez bir hal alıyordu. Ben de, istesem de istemesem de çeşnisi bu olan yolculuğu her hafta tatmak zorundaydım.

Yer hususunda benim gönlümde İzmir vardı. Fakat devreye girenler, İzmir'e tayininin zor olabileceğini söylediler. Çünkü işin başında sürgünümüz İzmir'den olmuştu... Bu da bizi tayin edenlere tükürdüğünü yalamak gibi gelebilirdi. Tayinin hususunda rahmetli Hakim Bey de tanıdıklarını devreye sokmuştu. O da aynı düşünceleri paylaşıyordu. Hatta bana 'Hocam, şimdilik Manisa olsun. Bu bir merhaledir. Daha sonra da İzmir olur.' demişti. Bu bana da makul geliyordu ve 'Manisa olabilir.' dedim.

Manisa'ya tayininiz 29.6.1974'te yapıldığına göre, Edremit'te iki sene dört ay kadar bir süre kalmış oldunuz. Manisa'dan Bornova'ya yapılan tayininiz ise 28.9.1976 tarihini taşıyor. Böylece Manisa'da da iki sene üç ay kadar kalmış oluyorsunuz. Bu zaman dilimi hakkında bir değerlendirme yapar mısınız?

Manisa'nın hem şahsım hem de hizmetimiz adına yeni bir şey ilave ettiğini söyleyemeyeceğim. Her şey eskinin bir uzantısı olarak sürüp gitti. Vaazlar, sohbetler, kamplar vs. hep eskiden olduğu gibiydi. Belki gelip gitmeler, Edremit'e kıyasla çok daha fazlaydı; ama bunu Manisa'nın bir hizmeti olarak değerlendirmek yanlıştır. Zira, zaten cemaat, o güne kadar olduğu gibi, ilahî inayetle geliyordu. Diğer taraftan Edremit'e gelmek isteyip de çeşitli sebeplerden dolayı gelemeyenlerin önündeki engeller, hususiyle de mesafenin

azalmasıyla kısmen giderilmiş oluyordu. Bu da gelmeyi artıran bir husustu. Ama şunu da itiraf etmeliyim ki, o gün için Manisa böyle bir hizmete karşı çok soğuktu. İlgi ve alaka yoktu, denecek kadar çelimsizdi. Belki Necdet Başaran Bey'in gayretleriyle bir parça çözölme olmuş ve daha sonra orada hizmet veren arkadaşımızın çalışmalarıyla bu çözölme nisbeten hız kazanmıştı, ama Manisa'da o günlerde hizmetimiz adına bütün olup biten sadece kendi bünyelerinde bir yaz hizmetleri şeklinde olmuştu. Manisa esasen dindar bir yerdir. Ne var ki yakın tarihe kadar iman ve Kur'an hizmeti adına, böyle mübarek bir yerden beklenen ölçüde yüksek bir performans gösterememişti. Bunun bildiğim bazı sebepleri de vardı, ama şerhi gönöl incitir, kalp kırar...

28.9.1976 tarihinden itibaren Bornova'da vazifeye başladınız. Ve bu 12 Eylül 1980 İhtilali'ne kadar sürdü. Bornova'da geçen bu dört senelik dönemin bir değerdendirmesini yapar mısınız?

Vaazlar ve sohbetler adına, Bornova da Manisa'nın bir uzantısıdır, diyebilirim. Dizi halinde bazı konuları kürsüye getirme burada da devam etti. Ayrıca haftada bir gece, soru-cevap sohbetleri yapılmaya başlandı. Tabii ben bu arada sağa sola daha sık gitmeye fırsat buluyordum. Her yandan çeşitli vesilelerle davetler alıyordum. Mümkün mertebe de bu davetleri geri çevirmemeye çalışıyordum. Bunlar ya bir konferans için, ya bir vaaz için, ya bir sohbet için, ya da herhangi bir hayır müessesesinin kuruluşu için gelen davetlerdi. Ben bunların hepsine yetişmeye çalışıyordum. Azmime, fizikî gücüm de inzimam edince bu her zaman mümkün olabiliyordu. Öyle ki bazen aynı günde üç ayrı yerde konuşma programına katılıyordum. İstirahatı da arabanın içinde, buralara gidip-gelmeler esnasında yapıyordum. Bugün aynı performansı gösterebileceğimi zannetmiyorum. Bu, sıhhat-i bedenimin bozulmasına da verilebilir, yaşımla doğru orantılı da görülebilir.. hatta daha başka sarsıntı verici hadiselerle de yorumlanabilir.

Hizmetimizin ağırlık merkezi İzmir'de olduğu için tayinimi İzmir'e istemiştim. Ancak, 'Bornova da İzmir sayılır' diye tayinim oraya yapıldı. Belki faydalı da oldu. Zira Bornova üniversite merkezidi. Bu da talebelerin sohbetlere iştirakını kolaylaştırıyordu.

Bu arada, arkadaşların benden gelen teklifleri kabullenmesinde eskisine oranla belli bir mesafe katedildiği söylenebilir. Bazı arkadaşların hazımsızlıkları devam ediyordu, ama onlar da en azından karşı cephe açmama gibi bir mürüvvet gösteriyorlardı veya kendilerini böyle davranmaya mecbur

hissediyorlardı. Fakat ekseriyet itibariyle ufukları İzmir'le sınırlıydı. Bu ufku Ege ve Türkiye olarak açmak için bayağı zorlanmak gerekecekti. Nitekim öyle de oldu.

Bu dönemde siyasî liderlerden sizinle görüşme talebi geldiği söyleniyor. Böyle talepler oldu mu? Bu taleplere sizin cevabınız ne oldu?

İlk görüşme teklifi, 68'li yıllarda yeni kurulmuş bir parti liderinden geldi. Hatta buna teklif demek de uygun olmaz. Çünkü lider bizzat kampa geldi. Orada kendisiyle uzun uzun sohbet edildi. Daha doğrusu o bir şeyler anlattı, biz de dinledik. Daha sonra bir kere de o zat, ben hasta iken geldi. Zaten o esnada yataktan kalkamıyordum. Sabah namazı vakti gelip ziyaret etti ve ayrıldı. Bu sadece bir hasta ziyaretiydi. Ancak onun ve diğer siyasilerin bizimle görüşme talepleri, elbette sadece benim şahsımdan kaynaklanmıyordu. Onlar, bizim arkadaşlarımızda gördükleri veya zannettikleri potansiyel gücü, 'rey'e çevirebilmek cehdi ve gayreti içindeydiler. Aslında bir siyasi lider için böyle bir davranış gayet normal ve tabiidir.

Demirel'den de böyle talepler geldi. Pek hatırlamıyorum, ama o günlerde Salih Özcan milletvekili idi. O aracılık yapmış olabilir. Ankara'da bulunduğum bir sırada, yine Özkan isimli tüccar bir arkadaş -ki sayın Demirel'in yakınıydı, bizi de tanıyordu- haber getirdi. Demirel'in görüşmek istediğini söyledi. Ben o günkü şartlar itibariyle kabul edemedim. Onun medyanın diline düşeceğini de hesap etmiş olabilirim. Sayın Demirel'le başbakanlığı döneminde bir kere görüştük. Ona da görüşmek denemez. Ben Sultanahmet Camii'nde vaaz ediyordum. O gün Demirel de İstanbul'daymış. Zannedersem reis-i cumhur orada olduğu için Bakanlar Kurulu İstanbul'da toplanacaktı. Günlerden cuma. Demirel, cuma namazı münasebetiyle Sultanahmed'e geldi. Yanında merhum Çağlayangil de vardı. Namazdan sonra musafaha ettik ve ayrılıp gittiler.

Israrla görüşmek isteyenlerden biri de Alparslan Türkeş Bey oldu. Aracı olan şahıs kırabileceğim bir insan değildi. Bana, Türkeş Bey'den bir mektup da getirmişti. Mektupta haddimin çok üstünde iltifatvâri ifadeler de vardı. Ancak ben yine kabul etme niyetinde değildim. Aracı olan arkadaşına bir şey diyemedim, ama -Allah şahit ki- çok sıkıldım, günlerce uykum kaçtı. Hatta, 'Rabbim canımı alsın da kurtulsam ve hiç bir siyasî ile görüşmesem.' dedim. Onların istekleri normaldi, ama ben uzak kalmak

istiyordum.

İhtilal olunca, zaten Türkeş Bey'i de içeriye aldılar. Beni de aramaya koyuldular ve görüşemedik... Yani ben, bütün siyasîlere karşı hep aynı tavrı sergiledim. Onlarla görüşmekten şiddetle kaçındım. (Röportajın yapıldığı günden bu yana değişen Türkiye şartlarında gerek siyasî liderlerin gerekse Muhterem Hocaefendi'nin isteğiyle bazı önemli ülke meseleleri üzerine görüşmeler yapılmıştır. WM)

Peki ama, bu meselede bu kadar hassas davranmanızın sebebi nedir?

İsterseniz siz bunu şahsım adına bir his olarak değerlendirebilirsiniz. Yani kendimi onlardan küçük gördüğüm için görüşmekten kaçındığımı söyleyebilirsiniz. İşin bu yönü için söz söylemek bana düşmez. Ancak, eskiden beri ruhuma hakim olan bir düşünce vardır. Bunu yer yer, görüşme teklifi getiren arkadaşlara söylediğim de oldu. Burada da, bir kez daha tekrarlamakta bir mahzur görmüyorum. Bu adamlar politikacıdır; görüşmeleri, konuşmaları hep birer siyasî yatırım olabilir. Bugün burada bizimle oturur bir şeyler konuşurlar, yarın gider bunu bir yerde kendilerine malzeme yapabilirler. Bu iş basına akseder ve bunun tekzibi de mümkün olmaz. Toplumun bir kesimini diğer kesimine karşı çok rahatlıkla kullanabilirler. Bazen de başlarındaki insanlarla onun cemaatini karşı karşıya getirebilirler. Benim bu davranışında isabet edip etmediğimin kritiği için ise, henüz çok erkendir. Bakalım ileride Mevla neler gösterir?

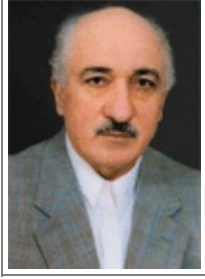
Bu sohbetten anlayabildiğime göre siyasîler içinde oturup konuşma -bu görüşme-sizi aşarak da olsa Necmeddin Erbakan ile olmuş. Erbakan Hoca'nın size partisini iltizam hususunda açıktan bir teklifi oldu mu?

İlk görüşmede böyle bir teklif olup olmadığını şimdi hatırlamıyorum. Zaten, 68'li yıllardan bahsettiğimize göre aradan 23-24 sene gibi bir zaman geçmiş. Bütün konuşulanları teferruatıyla hatırlamam çok zor. Ancak daha sonra, dolaylı da olsa böyle talepleri olmuş olabilir. Bunda da bir mahzur olmasa gerek. Hatta açıktan partisini iltizam etmemizi de isteyebilir. Onun bu isteğini normal karşıladığımız gibi, başkalarının teklifine de saygı gösteririz. Ancak, tavrımızın siyaset üstü olduğunda şüphe edilmemelidir.

İlk görüşmemizde, yanında Süleyman Karagülle Bey de vardı. Erbakan Hoca'nın bazı sorularına, bizim namımıza o cevap vermişti. Bizim yaptığımız işin, bir kültür hizmeti olduğunu ve bu memleketin yetişmiş insanlara ihtiyacı bulunduğunu anlatmıştı. Anlatmıştı diyorum; zira Süleyman Karagülle Bey de o

gün bu anlayışa arka çıkmış ve destek olmuştu. Erbakan Hoca ise bilhassa o günlerde oldukça yaralıydı. Odalar Birliği Başkanlığı'nı kazanmış, fakat daha sonra polis zoruyla oradan alınmıştı, ancak Sayın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Bey tarafından dışlandığı söyleniyordu. Adalet Partisi'nden adaylığını koymak istemiş, bu defa da veto edilmişti. Bütün bu mülahazalar mesmu' olsun olmasın, bu türlü gelişmelerden sonra Milli Nizam Partisi'ni kurmuştu. Taraftarlarda da aynı mülahaza söz konusuydu; zira artık o, kavgasını, siyonizme, masonluğa ve farmasonluğa karşı verdiği inancıyla dopdoluydu. Bu açıdan da ona göre inanan herkes, onun arkasında yer almalıydı. Tabii böyle bir talepte ne kadar haklıydı; onu ileride tarih söyleyecek.

Evrım Anaforu ve Gerçek Konferansı

İkinci konferans ise Darwinizm'di. Fuardaki Ekiciöver denen yerde yapılmıştı. Salon 5 bin kişilikti. Bu konferansta da salondaki insandan daha çok dışarıda insan vardı. Hatta o gün fuar bir bayram yerine dönmüştü. Herkes akşam namazını bahçede, çayırların üzerinde kılmıştı. Dinleyici kitlesi yine çok değişikti. Kimisi merakla, bir vaiz bu mevzuda neler konuşacak diye gelmişti; kimisi cidden mevzuu öğrenmek için orada bulunuyordu. Kimisi de orada bulunmayı kendisine ait bir vazife telakki ediyordu. Belki anlatılanlardan bu son kategoriye dahil olanlar bir şey anlamayacaklardı, ama gelişleriyle bize adeta mesaj veriyorlardı. Yani, kim anlatırsa anlatsın, İslâmî her konuşmaya biz iştirak edeceğiz, diyorlardı.

'Yaratılış ve Darwinizm', münasebetli veya münasebetsiz ismi de bize aitti.. demek isteniyordu ki, evvela yaratılış gelir. Darwinizm ise sadece bir nazariyeden ibarettir. Ben bu konuyu önce cami kürsüsünde de işlemeye çalışmıştım. Ancak orada 'hayat' bahsini anlatırken, Darwinizm'e istidradi olarak temas etmiştim. Konferansta ise müstakil bir mevzu olarak üzerinde durma imkanı olmuştu ki, ciddi bir şey anlattığım söylenemez. Bütün arzum Kur'an hakikatlarıyla, Darwinizm denen safsatayı yere çalmaktı. Ben bu mevzuda ne kadar yeterliydim, o ayrı mesele... Ancak, inananların cephesine bir cesaret geldiğinde şüphe yoktu. Zaten daha sonra bu mevzuda birçok eser yazıldı ve hepsi de Darwinizm'i yerden yere vurdu.

Gençliğimde, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi'nin Darwin nazariyesine inandığını duyunca dünyam başıma yıkılmıştı. Çok takdir ettiğim bir müfessirin, 'İlim bu nazariyeyi ispat ederse, ben de Kur'ân âyetleriyle te'lif ederim' demesi, beni iyiden iyiye yıkmıştı. Bu sebeple, mevzûm olmadığı ve aleyhinde çok fazla malûmatım bulunmadığı halde, konuyu kürsüye getirdim ve yurdun çeşitli yerlerinde konferanslarla takdime çalıştım. İmansızların pençesine düşmüş gençler, bu ve benzeri fikirlerle zehirlenmemeleri için buna ihtiyaç vardı.

O dönemlerde, ülkemizde Batı'dan gelen çeşitli şokların sarsıntısı yaşanıyordu. Bu şok, en meşhur İslâm alimlerini de maalesef etkisine almıştı.

Altın Nesil Konferansı

Diğer bir konferans konusu olan 'Altın Nesil' ki, ismi doğrudan doğruya geleceği omuzunda bayraklaştıracak olan nesillerden kinaye olarak vicdanımdan doğmuştu. Bu mevzuda aynı isim altında Arapça bir tiyatro eserinin tercüme edildiğini daha sonra gördüm. Ama bu ilk Müslümanlarla alakalı bir temsildi. O günlerde konferansa bu ismi verirken ba'sü ba'del mevtimizin te'minatı kudsîleri düşünerek o ismi vermiştim. Orada, kudsîlerin vasıflarını çerçevelemek istiyordum.. Ve bir bakıma da Altın Nesil'e bir davetiye mahiyetindeydi o konferans.

İçtimai Adalet, pek çok kimse tarafından işlenmiş bir konudur. Merhum Seyyid Kutup'un konuyla alakalı değerli bir kitabı da var. Benim anlattıklarım da aşağı-yukarı aynı çerçevede.. farklılık üslupta..

Bir diğer konferans mevzuu da Efendimiz'di. O'nu birçok yönleriyle takdim edip risaletini ispat etmeye çalışmışım ki, esasen kürsüden uzun uzun anlattığım Nübüvvet Serisi'nin bir özeti ve hülasası mahiyetindeydi.

Bir-iki sene, bu konferansları vermek için arkadaşlarla beraber Türkiye'nin çeşitli vilayetlerini dolaştık.

Esasen, konuşmaya çıkmadan önce her defasında 'Keşke böyle bir iş başlatmasaydık' dediğim çok olmuştur; bu mülahaza vaazlar için de aynıdır. Ne var ki, -bir vehim midir nedir- konferansların faydalı olduğu kanaati de bazen bir poyraz serinliğinde, bazen de ılık bir meltem halinde içimi sarmış ve bu saik, bu tür konuşmaların devamına vesile olmuştur.

1976 yılında seri konferanslara çıkmıştım. Malatya'ya gideceğim zaman, sis yüzünden Ankara'dan uçak kalkmadı. Arkadaşlarla bir taksi tuttuk. Vaktinde yetişip milleti bekletmemek için, şoföre sürekli 'sür' diyordum. Şehre, ancak gece 11'de varabildik. Ancak, konferansı dinlemek için toplananlar, şehrin dışından itibaren yolun iki yanında toplanmış ve heyecanlarından hiçbir şey kaybetmeden bekliyorlardı. Bitkin olmama rağmen arkadaşlar kollarımdan tutarak kürsüye çıkardılar. Dinleyici gençlerin diriliği ve coşkusu sebebiyle, bir müddet konuşabildim. İşin olumlu yanları Malatyalı gençlere ait olmak üzere

çok coşkulu olmuştu. Evet, ben en diri bir dinleyici kitlesini Malatya'da buldum diyebilirim. Çorum da Malatya'dan geri değildi. Vaazlarda olsun, konferanslarda olsun, bazı arkadaşların ve dinleyicilerin teveccühü, heyecanı ve coşkusu çok defa hatibi konuşmaya sevkeder. Konya'da bir grup konferansı sabote etmeğe çalıştı. Ve orada her şey ciddi bir isteksizlik etrafında örgüldü.

O zaman, durup dinlenme bilmeden şehir şehir dolaşabiliyorduk; Şimdi ise artık bu mümkün değil. Demek bir zaman deliliğe ve delilere de ihtiyaç oluyor. Akıllılara ihtiyaç duyulduğu zaman deliler meydandan çekilmeli!..

Bana göre, bu konferansların eda ettiği en önemli fonksiyon, (bu ifadeyi siz öyle sordunuz diye kullanıyorum) zannediyorum, arkadaşlara dışa açılma adına bir fikir vermiş olmasıdır. Evet arkadaşlarımız, hizmet adına İzmir dışına çıkmayı pek düşünmüyorlardı. Ufku en geniş arkadaşların dahi perspektifinde her zaman Ege vardı. Halbuki bu konferanslar, onlara dışa açıldıklarında, hizmetlerine omuz verecek çok sayıda insan bulunacağı hakikatını göstermişti. Dilerim bu kadarcık olsun işe yaramış olur.

Bir de meselenin bana ait yönü var ki, o da, halkın bu konuşmalara gösterdiği ilgi ve alakanın bende hizmet adına uyardığı aşk u şevkti. -İnşallah nefsânî değildir-. Bu durum her konuşmacıda vardır. Dinleyenlerin huzuruna yeni yeni mevzularla çıkma adına, halkın gösterdiği ilgi istenmez, ama ayrı bir teşvik yanı vardır. Yani, salih bir daire, bir başka salih daireyi doğurmaktadır. Gerçi bütün konferanslar hiçbir zaman hep aynı şekilde olmamıştır; bazı yerlerde kırık halkalar şeklinde olduğu da görülmüştür. Ama yine de umumî manzara hep ümit verici çizgiler ve tablolar suretinde tecelli etmiştir.

İzmir, o gün bugün gösterdiği o derin ilgi ve alakayla daima takdire şayan bir belde olmuştur. Halbuki İzmir, asırlarca Cizvit papazlarının cirit attığı bir yerdir ve dinî hayat adına da pek canlı sayılamayabilir. İzmir'deki bu alaka bir de bu yönüyle değerlendirilecek olursa, tarihî bir vak'a ile karşı karşıya olduğumuzu daha iyi anlar ve daha iyi idrak ederiz.

Çorum'da beklenenin çok üstünde bir ilgi ve alakaya şahid oldum. Benim için unutulması mümkün olmayan hadiselerden biriydi Çorum'daki bu coşku... Halbuki, - o gün itibariyle- ihmal edilen yerlerden birisidir bu belde. Buna rağmen o gece Çorum benim gözüme bir destan belde gibi göründü. Halkın

zerindeki heyecan adeta bir fırtınayı andırıyordu.

Erzurum da çok iyi idi. Gerçi davet keyfiyetindeki bir yanlılıktan dolayı orada, bazı olumsuz hadiselere de sebebiyet verilmişti. Ama, umumi alaka fevkalade denebilecek mahiyetteydi.

Malatya'daki alaka ise hepsinden öte bir derinlik taşıyordu. Öyle ki, üç saat kadar gecikmiştik. Ankara'ya kadar uçakla, oradan öteye de taksiyle yolculuğa devam etmiştik ki, bu karayolculuğu tam yedi-sekiz saat srmşti. Taksi gidebildiği son süratle gidiyordu; ama yollar bozuk, hava da kıştı. Saat 23.00'de Malatya'ya vardığımızda; halkın, Malatya'nın bir kilometre dışında hâlâ bizi beklemekte olduğunu dehşetle müşahede etmiştik. Salon tıklım tıklımdı. 3 saat gecikmemize rağmen, dinleyiciler yerlerini terk etmemişlerdi. Onların bu vefalı davranışı, bana da çok tesir etti. Evet onları öyle bulunca, benim de bütün yorgunluğum gidivermişti. Daha doğrusu bütün yorgunluğumu unutuvermiştim. Kulaklarım uğulduyor, gözlerim kararıyordu; ama yine de çıkıp konuştum.

Bilhassa gençler öyle hahişkrlık gösteriyorlardı ki, unutmam mümkün değil. Malatya, benim için bir yd-ı cemil olmuş ve mit dnyama yeni bir şahlanış gelmişti. Oradan aynı gece ayrılıp Konya'ya gelmiştik. Hayrettir, en çok alaka beklediğim yerlerden biri olan Konya, o gün gözüme sönük bir köy gibi grnmşti. Beni davet edenler, o kadar ısrar etmiş, o kadar ciddi talepte bulunmuşlardı ki, onları kırmam mümkün değildi. Oysa ki Konya'ya varınca çok ciddi bir alakasızlık, isteksizlik gördüm. Kendi tanıdıklarımın dışında 'müthiş' denebilecek lde bir istiğna vardı o günün Konyalı'sında. Birkaç kişi vardı ki, umumi havadan aldıgım yarayı, gösterdikleri alaka ile telafi etmeye çalışıyorlardı.

Bunlardan birisi o günün valisi, diğeri de trafik müdürüydü. Konya eşrafından bir-iki kişi de onların yanındaydı. İnegöl ve Diyarbakır, orta ölçekte bir alaka sergilemişti. Sonra öğreniyoruz ki, bizden önce bu her iki şehirde de konferans enflasyonu yaşanmış: Her hafta bir konferansi gelip konuşmuş. Tabii bu da halkta umumi bir doygunluk ve bıkkınlık hasıl etmiş.

Diyarbakır'da Altın Nesil Konferansı'nı verdim. Güneydoğuda bugün patlak veren hadiselerden, ben o gün de endişe içindeydim. Teşe'um saymasak da, o gün ayağımda kalın botlar vardı. Buna rağmen tam konferansa ıkacağıım sırada, ayağıma byk bir çivi saplandı. Kendi yorumlarım içinde bu hadiseye bir mana verdim. Konuşma esnasında birçok çatlak ses geldi... Laf atmalar, sözlü dalaşmalar da oldu... Bunlar ilk defa orada başıma geliyordu.

Orada unutamayacağım bir hadise de yine konferansa çıkmadan evvel oldu. Herhalde imam hatipte hocaydı. Birisi geldi ve hafife alır mahiyette 'Altın Nesil, yani Sahabeyi anlatacaksınız' gibi laflar etti. Ben bir şey demedim; ancak kendi kendime: acaba benim anlatacağım şeyi nereden bildi de böyle söyledi diye düşünmeden edemedim. Daha sonra, o 'Altın Nesil' adındaki senaryo tercümesini görünce işi anladım. Demek o, benim bu konferansı bu kitaptan iktibas ettiğimi sanmıştı. Halbuki yukarıda da söylediğim gibi bu kitabı çok sonra görmüştüm.

Tabii bütün bu gördüğüm ilgi veya ilgisizlikler bazı meselelerde bana ilham kaynağı oldu ve strateji tespitinde yol gösterdi.

12 Eylöl Öncesi

12 Eylöl öncesi sizi çok sıkıntılı görüyorduk. Acaba sebebi ne idi?

Tarih hemen hemen 12 Eylöl ihtilalinden iki sene kadar önceydi. İşte ta o zamanlarda, bende, büyük hadiselerden önce başlayan sıkıntılar başlamıştı. Antalya'ya giderken geçirdiğim sıkıntı da, bunlardan birisiydi. Antalya'ya giderken geçirdiğim sıkıntı da, bunlardan birisiydi. Yolculuğa çıkmıştık ki, kalbim sıkıştırdı. Biraz moladan sonra tekrar denedik yine aynı şey, İzmir tarafına dönünce kendimi iyi hissediyor, tekrar geriye dönünce de fenalaşıyordum. 'Demek ki, oraya gitmem istenmiyor' dedim ve İzmir'e döndüm. Sonra öğrenildi ki, yolda arabaları aramışlar. Arkadaşlara sıkıntı vermişler. Bülent Ecevit Bey'in aynı gün Antalya'da mitingi varmış. Yani bizim orda olmamız provokasyonlara açık bir durumdu...

Zannediyorum yüzüm, gözüm, kaşım her tarafım atıyor ve gözlerimde tikler oluyordu ve hele şiddetli baş ağrıları tahammül edilir gibi değildi. Bilhassa yemeklerden sonra tuhaflaşıyor, bunalıyor, boğuluyor gibi bir hale giriyordum. Tabii bunlar bendeki sıkıntının sadece dışa yansıyan kısımlarıydı. Bir de iç alemim vardı -ki, tam patlamaya hazır mağmalar gibiydi! Evet dayanılmaz ölçüde şiddetli bir sıkıntı içinde bulunuyordum. Arkadaşlar ise sadece dışarıya lav çıkınca muttali oluyorlardı. Ben yemez-içmez ve yer yer sinirlenirsem, onlar, o zaman farkına varıyorlardı. Hiç uyumadığım günler pek çoktu. Bazen kalkıp dolaşıyor ve Rabbime tazarru ve niyazda bulunuyordum. Ve bu arada ciddi bir musibet varmış da, buna karşı alakasız kalıp uyuyanlara çok canım sıkılıyordu. 'Niye bu kadar dertsiz ve gamsız bu adamlar', diyordum kendi kendime. Sıkılıyordum ama ne olacağını katiyen kestiremiyordum.. kestiremezdim de; zira, olacağı sadece Allah bilir.

Osman Kara Hocaefendi felç olmuştu. Bu da bana çok dokunmuştu. Osman Kara Hocaefendi kadim bir arkadaşımdı. Ben ta askerden önce Edirne'de bulunurken o ve Salih Özcan bey, Tekirdağ'da yedek subay olarak askerlik yapıyorlardı. Bir gün beraberce gelip beni ziyaret etmişlerdi. Kendisiyle o gün tanışmış, dost olmuş ve bir daha da irtibatımızı hiç kesmemiştik. Ben İzmir'e geldiğimde o da İzmir'deydi. Karşıyaka'da vaizlik yapıyordu. Daha sonra da Karşıyaka'ya müftü olmuştu. Çok iyi bir dostluğumuz vardı. O evlenmişti. Bazen evine gidip-gelirdim. O da bana sık sık uğradı. Hele İzmir'deki ilk günlerimde

çok yardımını görmüştüm. Adeta bir mihmandar gibi önüme düşmüş, her gideceğim yere beni o götürmüştü...

O'nun birden bire felç olması beni iyice sarstı. Böyle hadiseler insanda şok tesiri yapar ve şuurlarına yerleşir. Nitekim daha sonra bir kardiyolog kalbimden dolayı beni muayene ederken; 'Yakınlarınızdan birisi yakında felç oldu mu?' dedi. Doktorun psikanaliz yanı da iyiymiş. Ben de 'oldu' demiştim. 'Sizde kalp yok' dedi. Oysa ki, kalpten dolayı gelmiş ve onun için randevu almıştık.

-Allah rahmet etsin- randevuyu Eymen Topbaş Bey almıştı. Evet, işte yola çıkacağım güne kadar bunlar olmuştu. Ve biz Ayrancılar'ı geçmiştik ki, kalbim sıkıştırdı. Zaten bunalıyordum. Biraz yürüyelim dedim. Galiba müsaade etmediler. Daha önce birisinden duymuştum, sırtüstü yatıp ayakları yüksekçe bir yere koymanın kalbe faydası olduğunu. Bu mülahaza ile bir parka gidip oradaki banklardan birine uzandım ve ayağımı denilen şekilde bir bankın üzerine koydum. Yanımda Köse Mahmud ve Pekmezci beyler vardı. Biz bir-iki araba beraberdik. Diğer arkadaşlar şehirlerarası otobüslerle gitmişlerdi. Ve o gidiş işte böyle hadiseli olmuştu. Biraz daha yola devam ettim. Baktım yine sıkışıyorum, 'Artık gelemeyeceğim' dedim. Aydın'da bir eve gidip geceyi orda geçirdik. Sabah namazına kadar istirahat ettim. Sabah namazını kıldıktan sonra geriye dönmeye karar verdik. Adeta İzmir tarafına dönünce kendimi iyi hissediyor, tekrar geriye dönünce de fenalaşıyordum. Teşe'üm doğru değil ama, ben şahsen öyle yorumladım; ne bileyim ufkumuz kapalı. 'Demek ki, oraya gitmem istenmiyor.' dedim ve İzmir'e döndüm. Sonra öğrenildi ki, yolda arabaları aramışlar. Muharrem ve Nur Sungur için biraz sıkıntı vermişler. Bülent Ecevit Bey'in orada o gün mitingi varmış. Giden herkesi aramışlar. Tabii bizim orada bulunmamız, yanlış yorumlanabilir, hatta provoke edilebilir ve işi ağırlaştırabilirdi. Hayırlısı öylemiş; biz o gün Antalya'ya gidememiştik.

12 Eylül ihtilalinin kısa bir değerlendirmesini yapabilir misiniz?

Bence 12 Eylül'ün diğer ihtilallerden pek farklı bir yönü yoktu: Yine gençler silahlı ve sokakta.. yine dillerde Marks ve Lenin.. yine kin ve nefret.. yine yıkıcı siyaset ve meclis polemigi.. yine müdahaleye çağrı ve yine 'hele bir yıkılım sonra oturur ne yapacağımızı düşünüyoruz' gibi geri kalmış ülkelerin psikolojisiyle hareket etme hastalığı sarmıştı bir baştan bir başa toplumu. Kimsenin kimseyi kabullenmediği, bir kesimin diğeri ile beraber yaşamaya tahammül edemediği ve en küçük farklılıkların kavga vesilesi yapıldığı böyle bir ortamda, müdahale için her şey tamamdı. Ve yine sun'i sağ-sol hikayesi hürriyet ve demokrasinin

katliyle sonuçlanacaktı.

Ayrıca, o günlerde şımartılan illegal sol, gelişmiş, güçlenmiş, eski soldan çok farklıydı. Hatta iktidara geleceğine inanıyordu. Bu itibarla da, o güne kadar hiç yapmadıkları şeylerle sokağa dökülmeye başlamışlardı. Nice defa şahit olmuşumdur; bu ülkede Marks'ın, Lenin'in resmi olduğu halde nümayişler yapılmıştır.. ve hele bir iki yerde gördüğüm manzara karşısında -samimi söylüyorum- ben, acaba kabus mu görüyorum dediğim olmuştur. Bir keresinde, Lüleburgaz'dan geçerken, insanın tüylerini diken diken eden acaip bağırış, çağırışları görüp duyduğumda dona kalmıştım. Bu nasıl iştir böyle!.. Türkiye'de hükümet ve devlet yok mu? Ne oldu askere? Polisler nerede? Marks'ın bayrağı altında miting yapılıyor ve bunlara müdahale eden çıkmıyor! Aslında bunlar askeri de karşılırlarına almışlardı. O günlerde çok söylenen sözlerdendir. 'Komünizme selam dur, Türk askerini arkadan vur.'

Ancak, Allah bu haince düşüncelerin hiçbirine fırsat vermedi. O rahmetle tecelli edip sebepler yarattı ve milleti kurtardı. Milleti bertaraf etmek isteyenler büyük ölçüde suçüstü yakalandılar ve te'sirsiz hale getirildiler. Evet bu defa dengeli olunmağa çalışıldı. Komünistler saf dışı edilirken, Rusya da bir başka dünyada bunlara arka çıkmadı. Hatta solcu Batılılar da sahip çıkmadılar. Gerçi işkence var diye geldiler, onları himaye etmeye çalıştılar ama, hem sağ hem sol herkesin tokatlandığını gördüler hem de belli kararlılıkla karşılaştı ve istediklerini tam alamadılar.

Bu arada bazı İslamî çalışmaları Cenab-ı Hakk onlara olduğu gibi gösterdi. Onlar da, bir kısım endişelerinin vehim olduğunu anladılar.. aynı zamanda cepheyi genişletmek istemediler. Zira hangi İslamî oluşumla uğraşsalar, kendileri için yeni düşmanlıkları körüklemiş olacak; belki de tel'ine ve bedduaya maruz kalacaklardı. Belki de bazıları böyle düşünüyordu. Kendileri açısından isabetli de olabilir. Zaten radikal sol, bunlara her yerde faşist paşalar, faşist generaller diyordu. Bir de inanan insanların camilerde ve şurada burada aleyhlerine dönmesine sebebiyet vermesi kâr-ı akıl değildi. Ne var ki, inanan kesime emniyet edip güvenmedikleri de bir gerçektir.

Bu arada şunu da vurgulamakta yarar var: Bu son hareketin mimarları bazı müspet icraatta da bulundular. Toplumu, dirilmesi için bir kere daha silkelediler. Sovyet imparatorluğu yıkılma sath-ı mâiline girdiği bir dönemde maceracı gençlerin Türkiye'yi Sovyetler'in peyki haline getirme oyununu bozdu ve ülkemizin içinden çıkılmaz bir bataklığa sürüklenmesini bilerek veya

bilmeyerek önlediler.. bazı kıymetli vatan evlatlarına millete hizmet etme yollarını açtılar.. imam-hatiplerin açılmasına göz yumdu ve mekteplere ahlak, din dersi koymak suretiyle bir tarihi yanlışlığı düzelttiler..